

*HJEMFØLELSE
I ALMENE
BOLIGER*

AALBORG UNIVERSITET
KØBENHAVN

Aalborg Universitet København
A. C. Meyers Vænge 15
2450 København SV
Danmark

Studiesekretær: Silpa Stella Rondón Pinto
Telefon: 9940 2285
ssp@sbi.aau.dk

Studenterrapport

Uddannelse: By, Bolig og Bosætning

Semester: 4. semester

Titel på projekt: Hjemfølelse i almene boliger

Projektperiode: 1. februar 2018 – 31. maj 2018

Vejleder: Mette Mechlenborg

Studerende:

Katrine Devantier Severinsen

Marcus Frostholt Røbeoe

Resume:

This thesis is a study of the sense of feeling at home for residents of social housing. The thesis is based on interviews with eight residents who live in the social housing department "Postparken" in Kastrup near Copenhagen. Postparken is facing a thorough renovation which means, that all of the residents have to move out and move in to a temporary home with all of their things. The residents lose their home for some time. This thesis is using the renovation as a methodical tool to visualize the residents sense of feeling at home. The argument is that the residents home and the sense of feeling at home are invisible and taken for granted until it is threatened. Carole Després' (1991) and Shelley Mallet's (2004) reviews on the literature of home are used as a theoretical foundation for the understanding of the research of home that has been made so far. Anja Jørgensen's text "Local Communities in the Late Modern City" (2008) explains the importance of local communities and social relations concentrated to the place we live. Furthermore, this thesis is based on the importance of everyday living and therefore includes Marianne Gullestad (1989) concept of everyday life. Anne Buttner's (1980) perspectives on the sense of place and Martin Heidegger's (2000) ideas of living as a process of appropriation are furthermore included to explain why and how we sense places and make our homes. Additionally, Andreas Reckwitz' (2002) perspectives on practice theory is used to examine the practices in everyday live and to emphasize the importance of the residents' everyday lives.

Antal normalsider: 111 sider

Afleveringsdato: 31. maj 2018

Indholdsfortegnelse

Problemfelt	4
Den almene bolig og Postparken	7
Teori	13
Metode	24
Beboernes tilknytning til Postparken	33
Tanker om renoveringen	42
Hverdagsliv	60
Forholdet til naboerne	74
Konklusion	87
Afslutningsvis	90
Litteraturliste	93

Problemfelt

Hjem er en kompleks størrelse og mangedimensionel (Després 1991, Mallet 2004), og fungerer som et knudepunkt for vores hverdagsliv gennem et væld af trivielle rutiner (Gullestad 1989). Det kan derfor være udfordrende at undersøge og svært at spørge ind til, da det er omgivet af en lang række aspekter fra vores hverdag, som vi tager for givet (Buttimer 1980). Begrebet hjem er en vigtig del af vores tilværelse og måde at tænke på, og det tillægges en lang række positivt ladet værdier (Mechlenborg 2008:75). Vi skaber mening med forskellige begreber ved at knytte det til hjemmets sfære, så hjemmet spiller en vigtig rolle i vores hverdag (ibid). Hjemmet er også noget vi skaber, noget vi gør over tid og på den måde en tilegnelsesproces af nogle fysiske rammer (Vacher 2007). Det er først når mennesker knytter følelser til boligen, at hjemmet skabes (Ibid). Hjemmet er i mange sammenhænge forbundet med ejerskab, så hvad er hjemfølelse i en bolig, man ikke ejer. Med afsæt i dette er det specialets fokus at bidrage til en øget forståelse for, hvilken betydning hjemmet har for os mennesker.

Da 'hjem' bliver brugt i en lang række forskellige sammenhænge, optræder ordet også i forskellige former alt efter konteksten. I dette speciale bruges betegnelsen hjemfølelse. Det er denne betegnelse som er omdrejningspunktet for hele specialet. Med andre ord ligger fokus ikke på hjem som koncept. Ej heller bruges hjem som genstand for en diskursanalyse. Her er der fokus på hjemmet som en følelse, som vores informanter fortæller og giver udtryk for.

Mange af de idealer vi forbinder med hjemmet har rødder langt tilbage. Faktisk skal man helt tilbage til slutningen af 1600-tallet for at se starten på en mere følelsesmæssig relation mellem mennesker og boligen. Inden da var hjemfølelse i langt højere grad knyttet til den egn, man kom fra og altså ikke selve boligen (Bech-Danielsen et al. 2018:8). Omkring år 1690 opstår kernefamilien som en social enhed og som en slags rettesnor for befolkningens dannelse (ibid). Mens denne sociale enhed udgjorde fundamentet, var boligen de fysiske rammer omkring den. Boligen, der førhen har haft en mere åben og offentlig karakter, blev herefter mere lukket og privat, og der blev skabt rum for at dyrke intimiteten (ibid). Går man længere frem i historien, ser man også borgerskabet være med til at udbrede tankerne om kernefamilien yderligere, hvilket kun bliver endnu mere tydeligt i 1900-tallet i takt med udviklingen af velfærdssamfundet (Bech-Danielsen et al. 2018:9). Boligpolitik har i flere omgange haft en central placering på den politiske dagsorden, og den har handlet om meget mere end fire vægge og et tag over hovedet. Boligpolitikken har handlet om at skabe rammer for det gode liv, og selvom politikken har ændret karakter, er det fortsat kernefamilien, der i vid udstrækning lægger fundamentet til nybyggeri (Ibid).

Væsentlige dele af de tendenser, som præger det nutidige blik på boligen, har altså rødder, der går mere end 300 år tilbage. Og selvom der er sket uhyre meget på denne tid, er der stadig nogle tendenser fra dengang, der lader til at præge den nutidige opfattelse af boligens betydning for os mennesker.

Groft skitseret er boligens betydning for mennesker det, der skaber hjemmet. Men hvordan kan man så forklare forskellen på bolig og hjem? Der lader til at være bred enighed om, at hjemmet først opstår, når mennesker skaber en følelsesmæssig relation til boligen (Bech-Danielsen et al. 2018:8, Després 1991, Mallet 2004, Sjørlev 2007). Boligen er en genstand, hjemmet er en tilstand og hjem skabes, når mennesker gør noget i boligen over tid (Vacher 2007:13). Dette er blot et lille udpluk af de mange

beskrivelser af hjem, som optræder i hjemforskningen. Kigger man nærmere på hjemforskningen, synes den at være præget af et fokus på en bestemt boligtype og familiemønster. I en stor del af forskningen knyttes hjemmet til borgerlige idealer om privat ejendomsret og selvbestemmelse (Mechlenborg 2007:77,78), så også her ser man, boligens historik om kernefamilien og borgerskabet have sin indflydelse.

Det teoretiske ståsted for specialet hviler blandt andet på gennemgange af den dominerende litteratur inden for hjemforskningen (Després 1991, Mallets 2004). Også her bliver man opmærksom på overrepræsentationen af værdier, der har rødder i et borgerligt værdisæt. Carole Després mener, der opstår en 'selective bias', hvor litteraturen fokuserer for snævert på den hvide kernefamilie fra middelklassen, der bor i et fritstående enfamilieshus (Després 1991:102). Mallet peger på økonomiske konjunkturer og udvidelse af middelklassen og velfærdsstaten, som en årsag til, at netop middelklassen og ejerboligen har domineret i undersøgelser omkring hjemmets betydning (Mallet 2004:66). På baggrund af dette kan man argumentere for, at litteraturen kalder på forskning, der fokuserer bredere og inddrager andre bolig- og ejerformer, samt orienterer sig mod andre familiemønstre end kernefamilien. Dermed ikke sagt, at hjemfølelse kun er undersøgt i forbindelse med kernefamilier og parcelhuse. For eksempel undersøger Mifflin & Wilton (2005) hjemfølelsen blandt beboere i mindre lejelejligheder (rooming houses) og Bech-Danielsen & Gram-Hansen undersøger indvandrerfamilier i danske almene boliger (2012) samt opløsning af hjemmet blandt skilsmissepar (2008). Dette er blot få eksempler på alternative tilgange i undersøgelser om hjem, hvor det ikke er kernefamilien og ejerboligen, der er i centrum. Alligevel finder vi det relevant at undersøge mere omkring hjemfølelse blandt beboere i almene boliger.

Knap hver femte dansker bor i en almen bolig (Økonomi- og Indenrigsministeriet 2016), og det er derfor vigtigt at skabe en større indsigt i hjemfølelsen for denne store andel af befolkningen. Den almene boligsektor har også været flittigt debatteret boligpolitikken gennem årene, og det seneste års tid har heller ikke været nogen undtagelse eksempelvis med regeringens nye udspil "Et Danmark uden parallelsamfund" (Regeringen 2018). Det er næppe sidste gang, de almene boliger havner på en politisk dagsorden og bliver genstand for gennemgribende forandringer og debat på området. I den forbindelse kan det derfor argumenteres for, at det er vigtigt, at debatten ikke kun tages ud fra strukturelle perspektiver, men også ud fra beboerperspektiver, der tager højde for beboernes oplevelse af de pågældende forandringer, og hvordan det kan påvirke deres hjem. For hvad sker der, når ens almene bolig skal gennemgå omfattende forandringer, som man ikke selv har direkte indvirkning på? I forlængelse af ovenstående skal det nævnes, at specialet ikke beskæftiger sig med udsatte boligområder eller "ghetto"-diskursen. Hvis specialet skulle inkorporere dette oven i fokus på hjemfølelse ville resultatet blive for overfladisk og ufokuseret. Derudover er Postparken, som er specialets geografiske omdrejningspunkt, ikke et udsat boligområde.

Når man forsøger at undersøge hjemfølelsen i almene boliger opstår der imidlertid nogle modsatrettede forhold til den dominerende litteratur på området. Den almene boligs organisering og struktur adskiller sig fra den private ejerbolig, og på flere områder er der uoverensstemmelse mellem forholdene i den almene bolig, og hvordan den dominerende litteratur beskriver hjemfølelse. Uden at gå i detaljer i dette afsnit er det værd at nævne én af de mere overordnede forskelle som kommer til at spille en vigtig rolle gennem specialet. Der er ofte stor lighed mellem hjem og en følelse af ejerskab, hvilket beskrives som at være medvirkende til at styrke følelsen af handelfrihed og kontrol (Després 1991, Mallet 2004).

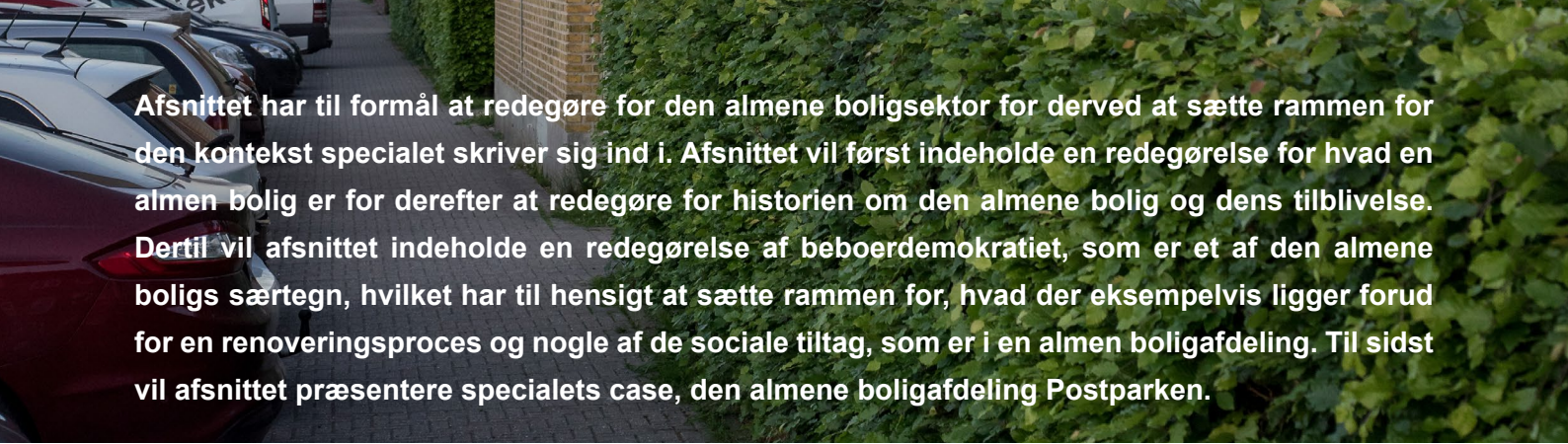
Og det er netop her, den almene boligafdeling Postparken, kommer ind i billedet. Inden længe skal alle Postparkens lejligheder gennemrenoveres, og det kræver, at samtlige beboere fraflytter deres bolig og bliver genhuset. Hvad kommer det til at gøre ved følelsen af handlefrihed og kontrol - og dermed beboernes hjemfølelse? Renoveringen sætter så at sige beboernes hjemfølelse i et nyt lys, og det er med til at synliggøre hjemmet for beboerne. Som Mark Vacher meget rammende siger det: "Mennesker kan paradoksalt nok bedre fortælle om, hvad de har mistet, frem for hvad de har. De kan bedre beskrive, hvad et hjem er, når det er væk." (Vacher 2007:13). I dette speciales renoveringssag forsvinder hjemmet ikke for beboerne, men det kan argumenteres, at en så gennemgående renovering kan føles lige sådan, eftersom beboerne skal pakke alle deres ting væk samt genhuses midlertidigt. Samme forståelse af, hvordan hjem bliver synligt, kan ses i Buttimers citat, der beskriver, hvordan vi skaber mening med steder: (...) they are often not brought to consciousness until they are threatened: Normally, they are part of the fabric of everyday life and its taken-for-granted-routines." (Buttimer 1980:167). Som Buttimer skriver, bliver hjemmet først synligt, når det bliver truet og bliver rystet ud af den sædvanlige hverdagsrutine. Det kan derfor argumenteres, at en renoveringsproces kan bruges som et aktivt værktøj til at sætte ord på, hvad hjemmet betyder og til at fremhæve boligens betydning i skabelsen af hjem. Specialet har fokus på beboerperspektivet og beboernes hverdagsfortællinger fra den almene bolig, hvor renoveringsprocessen bruges som metodisk værktøj til at synliggøre hjemmet og hjemfølelsen for beboerne.

For at undersøge hjemfølelsen har vi dertil fundet det interessant og nødvendigt at dykke ned i informanternes hverdagsliv. De mange praksisser, som mennesket begår i løbet af en dag, som både bærer præg af personlige interesser samt huslige gøremål, hænger ofte sammen med hjemmet. Boligen bliver derved et hjem for praksisser (Buttimer 1980, Reckwitz 2002). På trods af, at hverdagslivet kan synes banalt og trivielt, er det her vi erfarer, og her vi forsøger at få det moderne samfund til at give mening - og ikke mindst her det moderne samfund udfolder sig (Gullestad 1989). Der er derfor en konstant vekselvirkning mellem hjem og samfund, og netop her ses argumentet for vigtigheden af hverdagslivet. Hvordan knytter informanternes hverdagslige praksisser sig til hjemmet, og hvad betyder det for informanternes hjemfølelse? Eftersom det er en forestående renovering, som informanterne står overfor, undersøger vi ikke hvordan renoveringen påvirker informanternes hverdagsliv, men vi afdækker informanternes tanker om den kommende renovering. Den type renoveringen som vi bruger som metodisk værktøj i dette speciale, er særlig for den almene boligsektor. I forbindelse med denne renovering opstår der derfor nogle dynamikker, som er særlige for den almene bolig og vi antager, at det også har en påvirkning på beboernes hjemfølelse.

Og med baggrund i ovenstående problemfelt lyder specialets problemformulering:

Hvordan er beboernes hjemfølelse i almene boliger og hvordan kan en renovering, som metodisk værktøj, være med til at synliggøre hjemfølelse?

*Den almene
bolig og
Postparken*

Afsnittet har til formål at redegøre for den almene boligsektor for derved at sætte rammen for den kontekst specialet skriver sig ind i. Afsnittet vil først indeholde en redegørelse for hvad en almen bolig er for derefter at redegøre for historien om den almene bolig og dens tilblivelse. Dertil vil afsnittet indeholde en redegørelse af beboerdemokratiet, som er et af den almene boligs særtegn, hvilket har til hensigt at sætte rammen for, hvad der eksempelvis ligger forud for en renoveringsproces og nogle af de sociale tiltag, som er i en almen boligafdeling. Til sidst vil afsnittet præsentere specialets case, den almene boligafdeling Postparken.

Den almene bolig

Cirka 20 procent af boligerne i Danmark er en almen bolig. En almen bolig er en lejebolig, som lejes gennem et alment boligselskab, og det kan være en familiebolig, ungdomsbolig eller ældrebolig. Den almene bolig er karakteriseret ved, at huslejen er omkostningsbestemt, og regnskabet for den almene boligafdeling skal derfor ikke give overskud. Almene boliger bliver opført med offentlig støtte, hvor den pågældende kommune, som har støttet opførelsen af de almene boliger, til gengæld har anvisningsret. Anvisningsretten betyder, at kommunen typisk har en råderet over hver fjerde bolig til boligsociale opgaver som eksempelvis borgere med få sociale eller økonomiske ressourcer. Dernæst er den almene bolig karakteriseret ved, at boligerne tildes efter en venteliste, som er offentlig tilgængelig og den almene bolig er dermed en mulighed for alle (aab.dk).

Boligafdelingen

Almene boliger er organiseret i afdelinger. En almen boligafdeling består af det enkelte, konkrete byggeri. Boligafdelingen er en enhed i boligorganisationen med egen økonomi og selvbestemmelse, der består i beboerdemokrati. Fundamentet i boligafdelingen er beboerdemokratiet, hvor den enkelte beboer har mulighed for indflydelse på sin egen hverdag og bolig. Beboerdemokratiet i boligafdelingen udgøres af en afdelingsbestyrelse og afdelingsmøde (KAB 2016:90).

Historien om den almene bolig

Den almene boligsektor har rødder tilbage til midten af 1800-tallet, da Lægeforeningen mod Coleras Udbredelse opførte boliger på Øster Fælleden som et sundere alternativ til byens kummerlige og smitsomme boligsituation (Kristiansen 2015). Opførelsen af boligerne, som i dag kendes som Brumleby på Østerbro, kom i kølvandet på en voldsom koleraepidemi, der spredte sig inden for Københavns daværende volde (Ibid). Lægeforeningen så derfor et behov for opførelsen af lavere bebyggelse med mere luft og en generel højere boligstandard, som var rettet mod byens arbejderklasse (Ibid). Herfra udviklede det sig til flere boligforeninger, der også arbejdede for bedre boligforhold til foreningens medlemmer, der ofte tilhørte lavere social klasse. I tiden mellem 1. og 2. verdenskrig var det udelukkende foreningerne selv, der stod for byggeriet af de daværende almene boliger (Kristensen 2007:34). Først ved Kanslergadeforliget i 1933 blev støtten til byggeriet nedfældet ved lov, der skulle sikre boliger til lavindkomstgrupper i samfundet (ibid). Med denne lov var det udelukkende godkendte boligforening, hvis midler gik til boligformål, der kunne støttes af det offentlige (Vestergaard 2018).

I takt med velfærdsstatens opblomstring i årene efter 2. verdenskrig blev boligbyggeri en væsentlig del af den politiske debat, da man stod med en stor boligmangel (Kristensen 2007:34). Denne

politiske debat ledte til en ny boligstøttelov i 1946, som støttede nybyggeri i en hidtil uset stor grad (Ibid. 26). Blandt andet bevilgede staten meget favorable lån på 97 procent af anskaffelsessummen til boligforeningen, der byggede til mindrebemidlede, og derudover kunne mindrebemidlede og familier med mange børn få huslejetilskud (Lind & Møller 1994:125). Boligstøtteloven fra 1946 resulterede også i en væsentlig stigning af boligforeningen, og fra 1945 til midten af 50'erne steg antallet fra ca. 100 til 300 (Ibid). Fra 1945 og frem til slutningen 1950'erne blev der opført omkring 240.000 nye boliger, hvor i blandt almene boliger udgjorde ca. halvdelen, men trods denne vækst i boligbyggeriet var der fortsat boligmangel (Kristensen 2017:26). Der var med andre ord fortsat behov for boliger, og af samme grund var der også fokus på effektivisering af boligbyggeriet, blandt andet i form af montagebyggeri. Boligministeriet, der blev oprettet i 1946 lagde pres på både bygherrer og boligselskaber, og generelt i byggeerhvervet for at fremme brugen af montagebyggeri, hvis fordel lå i præfabrikerede moduler, der nemt og hurtigt kunne samles på byggepladsen. Til at starte med gik udviklingen langsomt, men gennem forskellige tiltag fra ministeriet slog montagebyggeri for alvor igennem omkring 1960 (Ibid). Denne byggetekniske udvikling har også sat sit præg på en lang række almene boliger, hvis arkitektoniske udtryk knytter sig til stringente, ensartede facadeudtryk, som i de fleste tilfælde blev opført i rå beton. Der har senere opstået modreaktion på denne måde at bygge boliger på og et øget fokus på lavere, tæt bebyggelse (ibid.), men i og med, at der fra 1960 og frem til midten af 70'erne blev bygget mere end nogensinde før (Kristensen 2017:79), må man formode, at montagebyggeriet har sat sit fysiske og nok også mentale præg på de almene boliger.

Gennem denne periode fra cirka 1960 til 1980 oplevede mange også et større økonomisk opsving og stigende velstand, og det fik betydning på folk bosætningsmønstre og boligkarriere. Førhen var det typisk for de unge at flytte ind i et værelse til leje og dernæst ind i lejebolig, men i stedet for at blive boende som var tendensen tidligere, valgte de unge børnefamilier, ofte med to indtægter, at flytte i ejerbolig i et parcelhus i forstaden. Her kunne de investere i deres egen bolig, og netop værdien af huset blev i gennemsnit næsten tidoblet over årene fra 1960 til 1980 (Ibid). Selvom de almene boliger forsøgte at konkurrere med parcelhusenes faciliteter og størrelser, ændrede det ikke meget ved de unges boligkarrierer (Ibid). Med andre ord kunne de almene boliger ikke konkurrere med de skattemæssige fordele, der var forbundet med ejermarkedet. Den store mellemindkomstsgruppe, som udgjorde en væsentlig del af de almene boligernes målgruppe søgte mod ejerboligmarkedet. Dette blev starten på nogle tendenser på boligmarkedet, som man stadig ser i dag. Det er fortsat i det almene boliger, man finder grupper, der ikke har råd til at investere på ejerboligmarkedet (Socialministeriet 2006:55).

Af samme grund oplevede man i 70'erne også et modsvar til denne udvikling med et fokus rettet mod tæt-lav bebyggelse, som rummede nogle gode, individuelle boliger, der i visse tilfælde lå i tilknytning til fælleshuse, hvor der var plads til fælles aktiviteter som for eksempel fællesspisning for beboerne (Kristensen 2017:79). Boligtypologien viste sig at være forholdsvis populær, men man skal også se tiltrækningskraften i lyset af det økonomiske opsving, som så småt var ved at aftage i slutningen af 70'erne (ibid).

Kigger man nærmere på indretningen af de almene boliger i samme periode, sker der også ændringer blandt andet ved, at køkken og stuen flyder mere og mere sammen. Først var det spisekøkkenet, der blev populært, senere blev det afløst af køkkenalrummet, som blev boligens centrale samlingspunkt (ibid). Den teknologiske udvikling fik også betydning for køkkenredskaberne, der både lettede arbejdet i køkkenet og erstattede de ældre elementer. Boligens størrelse muliggjorde

også en langt friere indretning. Hvert barn fik sit eget værelse, og det åbnede op for nye muligheder i boligindretningen, som var præget af lette og moderne møbler (ibid).

På det strukturelle plan var perioden fra 1960-1980 også præget af meget forandring. Det viste sig som sagt på det byggetekniske, men også i forhold til organiseringen, hvor beboerdemokratiet blev en formel del af de almene boliger (Kristensen 2017:80). Beboerne ønskede nærdemokrati og mere medbestemmelse, hvilket dannede grobund for beboerdemokratiet, som stadig er en væsentlig del ved det at bo i almen bolig. I 1970 blev beboerdemokratiet formaliseret, og året efter udkom "Beboerdemokrati i praksis" skrevet af KAB's daværende juridiske direktør, Børge Højlund (ibid).

Både organiseringen og boliger med de moderne bekvemmeligheder til den brede befolkning, er også det, der i efterkrigstiden kom til at blive betegnet "den boligsociale linje". Dette var ligeledes et bærende element i efterkrigstidens socialdemokratiske boligpolitik: at hjælpe de mindrebemidlede op ad den sociale stige ved at få dem ind i de sociale boligområder (KAB 2016:25). Som et led i det boligsociale arbejde kommer den boligsociale helhedsplan som et værktøj. En boligsocial helhedsplan er en 4-årig plan for en eller flere almene boligafdelinger, som skal igangsætte sociale og forebyggende indsatser, der kan være med til at påvirke til en positiv udvikling i et udsat boligområde. Et andet værktøj er den kommunale anvisningsret, hvor kommunen har ret til at anvise beboere til minimum hver fjerde ledige almene bolig til at løse boligsociale opgaver (ibid. 217).

Derudover findes den fleksible udlejning også, som er hvor grupper af ansøgere som eksempelvis højtuddannede, studerende med job eller familier med børn, får fortrinsret til ledige boliger. På denne måde får boligorganisationen mulighed for at påvirke beboersammensætningen og forsøge at forbedre et boligområdes situation ved at tiltrække mere ressourcestærke boligsøgende (ibid. 218).

Beboerdemokrati

Beboerdemokratiet er særegen for almene boliger og findes ikke i sin form andre steder end i Danmark. Beboerdemokratiet i almene boliger er struktureret således, at en almen boligorganisation består af en øverste myndighed (generalforsamling/repræsentantskab) og en bestyrelse. Herunder findes der i yderligere to beboerdemokratiske organer – afdelingsmødet og afdelingsbestyrelsen – som er den lokale ledelse i boligafdelingerne (KAB 2016:70ff).

Den øverste myndighed

Jævnfør lov om almene boliger § 10 skal alle boligorganisationer have en øverste myndighed, som enten består af et repræsentantskab eller en generalforsamling. Generalforsamlingen består af alle medlemmerne, hvilket er defineret som værende alle beboere samt alle personer, der står på ventelisten. Det er dog kun nuværende beboere, som har myndighed til at stemme på generalforsamlingen (KAB 2016:72). Repræsentantskabet består af boligorganisationens bestyrelse og mindst én repræsentant for hver boligafdeling. Jævnfør lov om almene boliger § 11, stk. 1 skal afdelingernes repræsentanter altid udgøre flertallet af bestyrelsesmedlemmer i repræsentantskabet (ibid. 70).

Det er vigtigt, at der altid er gennemsigtighed således, at det er muligt for beboerne at følge med i, hvilke forhold der drøftes og tages beslutning om i den øverste myndighed. Derfor skrives der altid referat fra møderne, som skal offentliggøres for beboerne senest 6 uger efter mødet bliver afholdt. Dette gøres eksempelvis gennem boligorganisationens hjemmeside (ibid. 73).

Boligorganisationens bestyrelse

Den almene boligorganisation skal derudover have en bestyrelse, som skal bestå af et ulige antal. Flertallet af medlemmerne af bestyrelsen skal være valgt af den øverste myndighed. Derudover skal mindst halvdelen af bestyrelsens medlemmer være beboere i boligorganisationen ligesom formanden eller næstformanden for bestyrelsen skal være beboer. Dette er med til at sikre, at beboerne får maksimal indflydelse (KAB 2016:74).

Afdelingsbestyrelse og afdelingsmøder

Hver boligafdeling har ligeledes en bestyrelse, og der afholdes afdelingsmøder, hvor alle beboere har mulighed for at være med. Afdelingsbestyrelsen og afdelingsmøderne består udelukkende af afdelingens beboere og husstandenes myndige medlemmer. Afdelingsmøderne skal afholdes minimum én gang om året. Jævnfør lov om almene boliger § 34, stk. 1 er afdelingsmødet den øverste myndighed for beboerne i den pågældende boligafdeling, og det er derfor også her, at afdelingsbestyrelsen vælges blandt afdelingens beboere, og hvem der skal være afdelingens repræsentant i boligorganisationens repræsentantskab. For at sikre gennemsigtighed skal der ligeledes skrives referater af hvert møde, som skal offentliggøres for afdelingens beboere senest fire uger efter mødet (KAB 2016:76).

Hvem bestemmer hvad

Boligorganisationens øverste myndighed varetager de overordnede beslutninger, som berører boligorganisationens helhed. Det handler eksempelvis om valg af revisor, om boligorganisationen helt eller delvist skal administreres af en administrationsorganisation, byggepolitik, nedlæggelse eller salg af boligafdeling, ændring af vedtægter med videre. Dertil godkender boligorganisationens øverste myndighed boligorganisationens vedtægter, årsregnskab, beretning samt afdelingernes regnskaber (KAB 2016:78f).

Som nævnt, er demokratiet i almene boligorganisationer noget særligt i og med, at udover bestyrelsen og den øverste myndighed, er der yderligere to selvstændige lokale demokratiske organer bestående af afdelingsmødet og afdelingsbestyrelsen. Til afdelingsmødet godkendes blandt andet afdelingens budget, afdelingens husorden fastsættes, og der kan træffes beslutning om individuelle moderniseringer med videre. Det er også her, at det kan besluttes at iværksætte aktiviteter i boligafdelingen som eksempelvis loppemarkeder, fester ved højtider, fællesspisning og så videre. Det er afdelingsbestyrelsens opgave, at gennemføre de beslutninger, som bliver truffet på afdelingsmødet. I nogle tilfælde kan afdelingsmødets beslutninger blive underkendt af boligorganisationens øverste myndighed, hvis denne vurderer, at der er tale om tiltag, der skal gennemføres. Det kan være tiltag angående større renoveringsarbejder, energibesparende foranstaltninger, boligsociale helhedsplaner og fremtidssikring af bebyggelsen, hvilket kan vurderes som værende nødvendigt for at gøre boligafdelingens tidssvarende og konkurrencedygtig (KAB 2016:80ff).

Beboerens medbestemmelse over egen bolig

Beboeren har mulighed for at forandre og forbedre sin egen bolig. Dette kan blandt andet ske via råderetten. Jævnfør lov om almene boliger §39 har beboeren ret til at lave forbedringer både i og

udenfor boligen. Forbedringer kan eksempelvis være nyt køkken eller installation af brændeovn med videre. Det er forbedringer, der øger det lejedes værdi, hvorfor forbedringer altid giver ret til godtgørelse. Beboeren kan derudover søge om at lave større boligændringer som eksempelvis udskiftning af døre og gulvbelægning, fjerne eller flytte ikke-bærende skillevægge med videre. Råderet udenfor boligen omhandler eksempelvis opsætning af altan, etablering af terrasse, have, carport og så videre (KAB 2016:165ff).

Renovering af almene boliger

En renoveringssags typiske forløb består af en planlægningsfase, udførelsesfase og afslutningsfase. I planlægningsfasen forberedes byggesagen, og der findes frem til de samarbejdspartnere, der skal realisere byggeprojektet. Samarbejdspartnere, forslag til udformningen af de bygninger, der skal renoveres og de økonomiske forhold, godkendes af beboerne på afdelingsmødet. På afdelingsmødet vil der også være information om de huslejemæssige konsekvenser og den forventede tidsplan. Når planen er godkendt af beboerne, følger udførelsesfasen, der styres af de tekniske rådgivere. I afslutningsfasen meldes byggeprojektet klar til aflevering af entreprenøren, hvorefter der løber et forløb med eventuel mangelfhjælpning (KAB 2016:286 ff).

Almene boligafdelinger har mulighed for at søge økonomisk støtte hos Landsbyggefonden til renoveringer. Landsbyggefonden er en selvejende institution, der er stiftet af almene boligorganisationer og oprettet ved lov. Landsbyggefonden har til formål at støtte og udvikle alment boligbyggeri gennem låne- og tilskudsmuligheder til boligorganisationer. (Landsbyggefonden - a). Den økonomiske støtte er til opretning, udbedring, vedligeholdelse, forbedring, ombygning til bedre tilgængelighed, sammenlægning af lejligheder samt miljøforbedringer i alment byggeri hos (Landsbyggefonden - b).

Forudsætningen for at opnå støtte hos Landsbyggefonden er, at der er udbedret en byggeteknisk dokumentation, som understreger, at der er tale om ekstraordinære forhold, som ikke kan løses ved den almindelige drift og vedligeholdelse. Derudover er det et krav, at en manglende økonomisk støtte vil betyde, at afdelingen kan komme i driftsmæssig ubalance, som eksempelvis få udlægningsproblemer, hvis der ikke opnås støtte til de konkrete fysiske arbejder. Udover Landsbyggefonden er det muligt at søge støtte hos andre fonde, som udøver støtte til sådanne formål (ibid.).

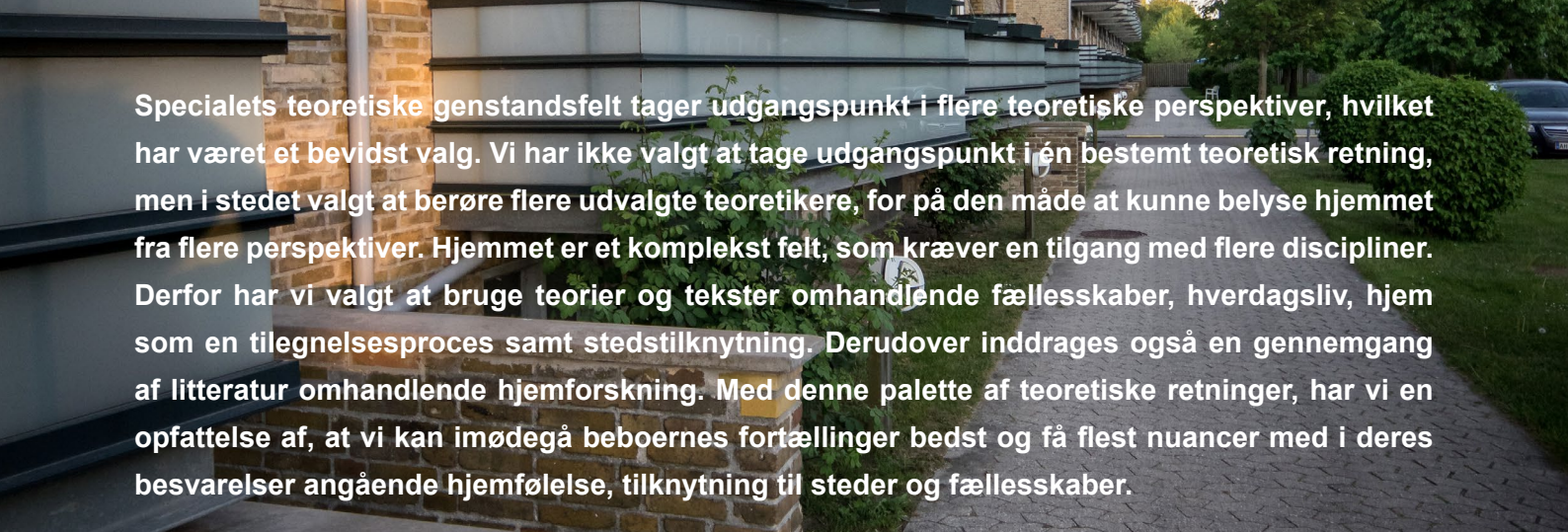
Postparken

Postparken er en almen boligafdeling, som hører under det almene boligselskab PAB, der blev stiftet i 1943. PAB råder over 3.032 lejemål fordelt på 16 afdelinger i Storkøbenhavn. PAB administreres af FA09, som er en almen boligadministration stiftet af fem almene boligorganisationer i 2009 (pab.dk). Postparken blev bygget i slutningen af 1940'erne og huser 400 lejemål. Postparken er placeret ved Kastrupvej i Kastrup cirka seks kilometer fra København K og ligger få minutters gågang fra Amager Strandpark og metro (licitationen.dk).

Postparkens beboere har vedtaget en fysisk helhedsplan med en gennemgribende renovering, som starter i efteråret 2018. Formålet med renoveringen er at opgradere og energirenovere bebyggelsen så det bliver svarende til nutidig standard. Derudover er formålet, at få tilført større boliger til børnefamilier. Bebyggelsen suppleres med 60 nye boliger og udbygning af 10 boliger, der bliver til taglejligheder. Derudover opføres et nyt fælleshus og parkeringskælder for cirka 100 biler (ibid.).

A photograph of a row of modern, multi-story brick houses. The houses feature light-colored brickwork, white window frames, and balconies with glass railings and dark metal frames. A paved walkway made of interlocking stones runs alongside the houses, bordered by green grass and some shrubbery. The sky is clear and blue. A semi-transparent white rectangle is overlaid on the image, containing the word "Teori" in a black, italicized serif font.

Teori

Specialets teoretiske genstandsfelt tager udgangspunkt i flere teoretiske perspektiver, hvilket har været et bevidst valg. Vi har ikke valgt at tage udgangspunkt i én bestemt teoretisk retning, men i stedet valgt at berøre flere udvalgte teoretikere, for på den måde at kunne belyse hjemmet fra flere perspektiver. Hjemmet er et komplekst felt, som kræver en tilgang med flere discipliner. Derfor har vi valgt at bruge teorier og tekster omhandlende fællesskaber, hverdagsliv, hjem som en tilegnelsesproces samt stedstilknytning. Derudover inddrages også en gennemgang af litteratur omhandlende hjemforskning. Med denne palette af teoretiske retninger, har vi en opfattelse af, at vi kan imødegå beboernes fortællinger bedst og få flest nuancer med i deres besvarelser angående hjemfølelse, tilknytning til steder og fællesskaber.

Hjemforskning

Carole Deprés (1991) giver et godt overblik og brugbar gennemgang af litteraturen omkring hjemforskningen. Teksten er særlig anvendelig i forhold til dette speciale, da den dels beskriver 10 semantiske temaer omhandlende forskellige forståelser af hjem og dels forholder sig kritisk til anvendte metoder og hjemforskningens genstandsfelt. Derfra diskuterer teksten forskellige begrænsninger forbundet med studierne og inddrager forskning, der har et mere pragmatisk perspektiv på hjemforskningen (Deprés 1991:97). I forlængelse af det inddrages også Mallet (2004), da hun ligesom Després gennemgår forskellige temaer, der bygger på den eksisterende litteratur om hjemforskning. På denne måde supplerer de to tekster hinanden og skaber et godt overblik over forskellige tilgange, som teoretikere har haft til studier i hjem.

Det følgende afsnit redegør for udvalgte dele af Després' og Mallets tekst, som bedst knytter sig til specialets fokusområder. Teksterne bruges som argumentation for specialets undersøgelser og udgør sammen en vigtig del af specialets teoretiske fundament. Undervejs inddrages supplerende tekster, der også arbejder inden for samme forskningsfelt.

Til at starte med er det værd at optegne nogle vigtige forskelle mellem bolig og hjem. Boligen er de fysiske rammer, mens hjemmet er de følelser som mennesker knytter til de fysiske rammer (Mechlenborg & Bech-Danielsen 2017:68). Hjemmet er en tilstand, og man kan ikke undersøge hjemmet uden også at undersøge de mennesker, der bor der (Vacher 2007). Boligen er en genstand, noget man kan købe og bliver altså først et hjem, når mennesker gør hjem og skaber hjem over tid (Vacher 2007:13). Det kræver med andre ord, at mennesker knytter nogle følelser til boligen blandt andet ved at ændre på den eksempelvis gennem indretning og andre modereringer (Ibid). *"Sammensmeltningen mellem menneske og genstand konstituerer hjemmet"* (Vacher 2007:15), og hjemmet bliver på denne måde en forlængelse af os selv. Derfor man må formode, at det har en afgørende betydning for beboere, når deres hjem skal renoveres. Selvom det er de samme kvadratmetre, de flytter tilbage i, er det meste af beboerens tilegnelsesproces nulstillet og må begynde forfra med at skabe hjem. Ovenstående er eksempler på forskellen mellem bolig og hjem, men samtidig også eksempler på at de to begreber flyder sammen. For hvad der er bolig for en udefrakommende er hjem for vedkommende, der bor der, selvom det er det samme, de snakker om. Men hjem beskrives også som sammensmeltet med andre begreber såsom familie, fristed og køn (Mallet 2004:62). Hjemmet er kort sagt et komplekst begreb, der kan være svært at undersøge netop fordi, det rører ved noget så grundlæggende i os som mennesker.

Després fremhæver, at en stor del af litteraturen er centreret omkring den amerikanske, hvide kernefamilie, som tilhører middelklassen og bor i parcelhus (Després 1991:102). Derudover argumenterer Després at, de gennemgåede studier er domineret af undersøgelser af husejere, der bor i enfamiliehuse placeret i forstaden (Després 1991:109). Man kan derfor argumentere for behovet for forskning inden for hjem, hvis undersøgelser adskiller sig fra de mere traditionelle hustyper og familiesammensætninger, hvilket Després ligeledes argumenterer for i et af sine forslag til fremtidige tilgange inden for hjemforskningen: *“The meaning and experience of home need to be investigated in the context of non-traditional household og housing types”* (Després 1991:107). Også hos Mallet ser man et behov for forandring inden for forskningen. Hendes kritik går dog mere på den metodiske tilgang, for som hun argumenterer for, er hjemmet en multidimensionelt størrelse, der derfor kalder på en langt mere tværfaglig tilgang, end det man ellers har set inden for feltet (Mallet 2004:64). I sin gennemgang af ni forskellige temaer, kommer Mallet ind på, om temaerne ser hjemmet som et sted, et rum, en følelse, en praksis eller en tilstand (Mallet 2004:62). Teksten går derfor godt i spænd med specialets fokus, da det også inddrager informanternes fortællinger om følelser, praksisser og tanker om det at bo i deres respektive almene boliger i Postparken.

Kort sagt er der altså grund til at undersøge hjemmet ud fra forskellige perspektiver, men også for at undersøge hjemfølelse i eksempelvis almene boliger, da ejerformen, og ofte også boligtypologien, adskiller sig fra parcelhuse, som er den boligtype, der synes at have domineret forskningsfeltet (Després 1991:105). Tager man for eksempel udgangspunkt i et af de semantiske temaer, som Després opstiller, ser man, hvordan temaet ikke stemmer overens med ejerformen i en almen bolig. *“Home as a place to own”*-temaet beskriver det at eje sin bolig som noget positivt, og som er forbundet med kontrol og frihed til at gøre, hvad man vil med sin bolig. Derudover beskrives hjemmet også som en vigtig base for familielivet. Sidst men ikke mindst er ejerformen også forbundet med økonomisk investering (Després 1991:99). Sidstnævnte beskrives ud fra en amerikansk kontekst, og trods samfundsmæssige forskelle eksempelvis på boligmarkedet, kan man stadig drage paralleller til Danmark. Her kan man for eksempel se, at det - trods et fald de seneste år - fortsat er cirka halvdelen af den danske befolkning, der bor i ejerbolig (Danmarks Statistik 2015). Der er derfor både tale om et rent økonomisk aspekt i ejerformen, men også et mere psykisk aspekt, der giver ejeren en handlefrihed og kontrol, som adskiller sig fra eksempelvis den almene bolig. Dette aspekt viser sig at spille en stor rolle i specialet, da renoveringen af beboernes almene bolig går ind og bryder med denne følelse. I korte træk fratager renoveringen nogle af beboernes handlemuligheder i boligen, og der skabes på denne måde en anden form for hjemfølelse. Det er i den forbindelse følelsen af ejerskab, der trues af renoveringen. Med reference til Douglas (1991) beskriver Mallet også hjemmet som værende stedet, hvor tid og rum bliver kontrolleret, og hvor man strukturerer sin tilværelse (Mallet 2004:66).

Després' tekst refererer også til diskursive aspekter, der også har været med til at påvirke den gense opfattelse af hjemmet. Igen skal man være varsom med at drage direkte paralleller til en dansk sammenhæng, og det er heller ikke noget, der synes at have en afgørende betydning for vores informanter. Det berøres dog enkelte steder i vores interviews og dele af det kan også sidestilles med den amerikanske udvikling. I begge tilfælde har huskøb gennem tiden været forbundet med fordelagtige lånemuligheder, og en ejerbolig kan i begge tilfælde udløse en væsentlig økonomisk gevinst (Boliu,

Skatteregler ved boligsalg, Després 1991:99). Da man ikke kan tjene på sin almene bolig, er der også her nogle modsætninger til den mere generelle opfattelse af hjemmet, som det illustreres hos Després'. I forlængelse heraf er det også værd at nævne, hvilken form for social status, der ligeledes kan være forbundet med at bo i ejerbolig. Som en fortolkning af hjemfølelse beskriver Després, hvordan hjemmet også kan agere som et behov for at udtrykke sig selv og sin sociale status (Després 1991:100). Her er det mest det ydre af boligen, som er gældende og som signalerer en bestemt status - både økonomisk og socialt - og blandt andet også kan udtrykke tilhørsforhold og politiske værdier (Ibid.). Studier viser tilmed, at folk, der bor i ejerbolig, forbinder områder med mange lejeboliger med at være af lavere status. Lige omvendt forholder det sig med områder med fritstående enfamiliehuse, som for eksempel parcelhuse, som er eftertragtet blandt andet fordi området signalerer, at dens beboere tilhører en bestemt økonomisk klasse (Després 1991:100,101).

Dette kan bruges til at sige noget om hjemfølelse i almene boliger, og om hvordan eventuelt samfundsmæssige strukturer og diskurser kan påvirke informanternes opfattelse af at bo til leje. Det tidligere afsnit om den almene boligsektors historie giver et indblik i de samfundsmæssige og økonomiske påvirkninger, som har præget sektorens udvikling. Man kan formode, at den manglende tiltrækningsevne som sektoren oplevede i start 60'erne og de problematikker, der fortsat præger almene boliger ligger i beboernes bevidsthed. Det kan påvirke bevidstheden om statussymboler og dermed også beboernes hjemfølelse. Så selvom man langt fra kan regne med, at alle, der bor i almen bolig kender til dens udvikling i detaljer, kan man formode, at sektorens historie i forhold til andre ejerformer, spiller en væsentlig rolle i beboernes fortællinger om deres hjem. Després argumenterer også for vigtigheden af historiske undersøgelser af samfundsmæssige strukturer, der har påvirket forståelsen af hjemmet: *"Diachronic researchers investigating the historical role of societal forces and formal properties of housing in the make-up of the meaning and experience of home must be encouraged"*. (Després 1991:107)

I dette speciale er det derfor vigtigt også at redegøre for, hvilken rolle den almene boligsektor har spillet på det danske boligmarked gennem tiden. Selvom det nødvendigvis ikke er noget informanterne selv kommer ind på, er det vigtigt at have for øje. Det kan tilmed gøre det lettere for os som interviewer at danne os et overblik og kunne navigere rundt i dataen ved have et ordentligt kendskab til boligsektorens historie og udvikling. Dette gør sig eksempelvis gældende, når vi senere hen i specialet beskriver, hvordan enkelte beboere føler sig hjemme i det almene system. Denne form for hjemfølelse kan langt bedre synliggøres, hvis man som interviewer har et ordentligt kendskab til sektoren. Det er derfor vigtigt at kende til de overordnede strukturer som den almene bolig er en del af. *"Societal processes by which the home is defined, produced and sold must be considered, and built form analyses have to be integrated in research programs"*. (Després 1991:107). Specialet giver også et overblik over informanternes boligkarrierer og fortæller, hvordan de er havnet i Postparken. Deres tidligere boliger og deres generelle flyttemønster spiller nemlig ind på deres hjemfølelse i deres nuværende bolig, og det kan igen være med til at fortælle, om deres hjemfølelse eventuelt influeres af den almene boligsektors system (Després 1991:102).

I et senere afsnit beskrives informanternes hverdagsliv og rutiner i og omkring Postparken, da det er med til at fortælle, hvordan informanterne tilegner sig området og skaber en form for hjemfølelse gennem deres faste rutiner og hverdagspraksisser. Dette er et aspekt af hjemfølelsen, som kun kan

analyseres ud fra et hverdagsperspektiv, der er centreret omkring rutiner, som vi til dagligt tager for givet (Després 1991:102). I forlængelse heraf kommer specialet også ind på, hvordan hjemmet også er et form for tilflugtssted fra den omkringliggende offentlige verden. Det er væsentligt at se hjemme i denne sammenhæng, da det også spiller ind på den oplevede hjemfølelse (Ibid). Det siger nemlig noget om, hvordan beboerne for eksempel slapper af og finder ro i deres bolig, og specialet kommer senere ind på, hvordan denne opdeling mellem ude og hjemme i visse tilfælde flyder sammen på grund af nærheden til naboerne i Postparken. Derfor kan man bruge denne dikotomi mellem ude/hjemme, offentlig/privat, fælles/ens eget til at sige noget om beboernes hjemfølelse i Postparken. Denne dikotomi kan også være med til at belyse renoveringens indvirkning på beboernes hjemfølelse. Selvom beboerne selv har været med til at stemme for renoveringen, kan renoveringen stadig ses som en udefrakommende faktor, der har med det fælles at gøre, men som får en afgørende virkning på det private og hjemlige. Renoveringen er en sammensmeltning af en lang række forskellige faktorer heriblandt udefrakommende fagfolk og en fælles accept af renoveringen fra beboerne. På denne måde er der mange faktorer, der ikke "hører til" i hjemmet, men som alligevel får stor indflydelse på hjemmet. Der er med andre ord tegn på, at renoveringen kan bryde skellet mellem ude og hjemme.

Lokale fællesskaber og sociale relationer

I teksten "*Lokale fællesskaber i den senmoderne by*" (2008) undersøger Anja Jørgensen, hvorvidt sociale relationer er knyttet til geografiske steder. Dette gør hun med reference til en lang række teorier, der på hver deres måde beskæftiger sig med sociale relationer og lokale fællesskaber. På denne måde giver teksten et godt overblik over teorier inden for feltet, og den er derfor brugbar til at belyse informanternes tilbagemeldinger om fællesskabet og de sociale relationer i Postparken. Med forskellige informanter i en boligafdeling med cirka 400 lejemål, må der formodes at hersker mange forskelligartede sociale relationer på kryds og tværs af beboerne, og i den sammenhæng er det hensigtsmæssigt med en tekst, der sonder mellem teoretiker og kommer med forskellige forståelser af lokale fællesskaber. Anja Jørgensens tekst bliver også koblet til hendes egne forskningsprojekter i tre boligområder i Aalborg, og teksten får derfor også nogle konkrete eksempler at knytte teorierne op på. Disse eksempler har også fungeret som inspiration til specialet, og givet idéer til, hvad man kunne have for øje, når man undersøger fællesskabet i Postparken. Én af disse eksempler er, hvordan en udefrakommende trussel kan være med til at skabe en fælles referenceramme for beboerne. Jørgensen bruger betegnelsen "*kvarter-fremmed*" gruppe og ser på, hvilke former for fællesskaber, en sådan gruppe kan udløse, hos de "oprindelige" beboere. I Jørgensens tekst handler det blandt andet om en gruppe nynazister, der flytter ind et gammelt hus i Skansen, som er et boligkvarter i Aalborg. Blandt de tidligere beboere opstod der en kraftig modstand mod deres nye naboer, hvilket resulterede i daglige demonstrationer organiseret af de tidligere beboere. Der var kort sagt noget at samles om for de oprindelige beboere og organiseringerne skabte grobund for nye lokale fællesskaber, som ellers ikke havde opstået (Jørgensen 2008).

I Postparken skaber renoveringen også nogle komplet uvante rammer for alle dets beboere. At sammenligne det med nynazister er nok at sætte det på spidsen, men ikke desto mindre kan man formode, at renoveringen også vil skabe nogle fælles referencer, som beboerne kan mødes omkring. Ud fra det kan der opstå nye fællesskaber i Postparken, som man ellers ikke ville have set, med mindre det var på grund af renoveringen. I forhold til de resultater, som Anja Jørgensen kommer frem til i sine

undersøgelser, er der fund, der støtter *“formodningen om, at lokale fællesskaber kan skabes via en ydre provokation.”* (Jørgensen 2008:18).

I Postparkens tilfælde ville årsagen være renoveringen, mens den mellemkommende variabel både ville handle om Postparkens boliger og område, og også om beboernes baggrund, alder og så videre.

I Jørgensens tekst beskrives en lang række forskellige pointer og perspektiver på sociale relationer og lokale fællesskaber. Det beskrives blandt andet, hvordan der er bred enighed om, at der i stigende grad sker en adskillelse af sociale relationer og geografiske steder (Jørgensen 2008:11). Dette er én af de gennemgående pointer, der beskrives gennem teksten, hvor de anvendte teoretikere bliver inddelt i underkategorier. De fremhævede pointer i teksten er der således ikke bred enighed om blandt alle teoretikere, men der hvor de fleste er enige, er når de ser på udviklingen af sociale relationer. Det fleste peger på, at de i højere grad bliver afkoblet geografiske steder (Ibid.).

En anden pointe, der er værd at tage med handler om, hvordan lokale fællesskaber synes at blive erstattet af andre fællesskaber, der ikke nødvendigvis knytter sig til specifikke steder. Fællesskaber indtager på denne måde alternative former, så omfanget af fællesskaber forbliver det samme, men fremstår anderledes og i nye strukturer (Ibid.). Når man kigger nærmere på beboerne i Postparken er det også interessant at se, hvor villige de er til at indgå i sociale relationer med andre beboere, og hvilke bevæggrunde de har til det. For som en anden pointe understreger, så søger mennesker naturligt efter fællesskaber, men eftersom fællesskaber også kan medføre en vis forpligtigelse, er fællesskaber i nogle tilfælde også ensbetydende med et tab af personlig frihed (Jørgensen 2008:12,13). I dette tilfælde refererer Jørgensen til Richard Sennett, der mener, at mennesker indgår i et stigende antal af fællesskaber, hvilket er med til at give fællesskaberne en overfladisk og defensiv karakter, som mest kommer til udtryk, når mennesker skal forsvare sig fra udefrakommende trusler (Jørgensen 2008:13). Sennett peger på arbejdsmarkedets krav om fleksibilitet og mobilitet som skyld i de overfladiske relationer, fordi mennesker flytter mere og derfor mister, det man kunne kalde en stedstilknytning (Ibid.). Mennesker i moderne samfund får dermed overfladiske relationer til andre mennesker og til det geografiske rum, hvis man spørger Sennett (ibid). Det er derfor interessant at se, om fællesskaberne i Postparken også lider under denne moderne samfundsudvikling af sociale relationer, som blandt andet Sennett peger på, og hvad det så har af betydning for beboernes hjemfølelse.

Jørgensen henviser også til Bauman, der ligeledes belyser det senmoderne menneskes trang til frihed. Hans pointer handler om forholdet mellem fællesskab og frihed, hvor han mener, at der opstår et paradoksalt forhold, når senmoderne mennesker søger fællesskaber samtidig med at søge frihed. På grund af begrebernes modsatrettede forhold, vil det aldrig nogensinde lykkedes at opnå begge dele (Jørgensen 2008:14). Jørgensen henviser til den amerikanske sociolog Mark Granovetter, der også maler et lignende billede, i det han pointerer, *“at svage sociale bånd besidder en vis styrke, idet de giver mere rum og (selvrealiserende) muligheder til individet sammenlignet med de bånd, der normalt betragtes som stærke.”* (Jørgensen 2008:21).

Det tyder også på, at det nære fællesskab kræver gentagne møder, hvor menneskene forholder sig til hinanden for at skabe en intim relation, der ikke er overfladisk. Det er i hvert fald det Alfred Shutz mener, i det han lægger vægt på, at intime og stærke relationer kan være med til at nedbryde fordomme og skabe forståelse og tolerance (Jørgensen 2008:21), hvilket tyder på at være det, som de overfladiske fællesskaber mangler, som det nævnes tidligere, hvor Jørgensen refererer til Sennett.

Kort gengivet fremhæver Jørgensen nogle interessante pointer om lokale fællesskaber og sociale relationer, der er værd at have for øje, når man undersøger hjemfølelsen hos beboere i en almen boligforening. For hvilke sociale relationer giver de udtryk, og hvilke er de villige til at indgå i? Ydermere er det i vores tilfælde også interessant at se, om renoveringen fungerer som en udefrakommende trussel, der kan have en forenende effekt på beboerne.

Stedstilknytning

Følgende afsnit vil redegøre for de teoretiske refleksioner om stedstilknytning. Afsnittet tager udgangspunkt i professor i geografi Anne Buttimers forståelse af stedstilknytning. Afsnittet har til formål at give en forståelse for, hvordan mennesker knytter sig til bestemte steder og hvorfor. Det kan være med til at give et indblik i, hvorfor vi føler os hjemme nogle steder, og hvordan hjemfølelse kan strække sig udover de fysiske rammer om ens bolig. Teorien om stedstilknytning vil vi i dette speciale bruge til at undersøge og underbygge informanternes besvarelser angående deres hjemfølelse og til at forstå, hvilke grunde, der ligger bag informanternes valg om at bo i Postparken.

Mennesker er territoriale og tæt knyttet til steder. Filosofen Bachelard (1958) hævdede, at relationen mellem sted og personlighed er så intim, at for at forstå sig selv, kan en identitetsanalyse gennem steder, være mere sigende end en psykoanalyse (Buttimer 1980:167). Steder kan være symbolske, følelsesmæssige, kulturelle, politiske og biologiske. Samtidigt kan steder være personlige og baserede på sociale tilknytninger. Ligesom andre levende organismer er mennesker territoriale, og steder har dermed en stor betydning for vores eksistens og hverdagsliv. Ovennævnte dimensioner af steder er dog ikke nødvendigvis bevidste for os, fordi steder er en del af hverdagslivet og en forudsætning for hverdagens rutiner. Det er først, når det territoriale trues, at vi bliver bevidste om stedets betydning og vores tilknytning hertil (Buttimer 1980:167).

Ifølge Anne Buttimer er tilknytning til steder en igangværende og løbende proces, som består af gensidige bevægelser:

(...) like breathing in and out, most life forms need a home and horizons of reach outward from that home. The lived reciprocity of rest and movement, territory and range, security and adventure, housekeeping and husbandry, community building and social organization – these experiences may be universal among the inhabitants of Planet Earth. (Buttimer 1980:170)

Med ovenstående citat billedliggør Buttimer stedstilknytning med en bevægelse, som er kropslig forankret og en proces i bevægelse. Buttimer definerer stedstilknytning som værende vekselvirkningen mellem hjem og horisont, og hvor disse er komplementære poler. Hjem er et udtryk for individets ønske om hvile, territorium og sikkerhed, hvor i horisonten findes den omkringliggende verden, som vender udad fra hjemmet, og som repræsenterer bevægelse, eventyr og innovation (Buttimer 1980:171). Hville er eksempelvis det statiske ved, at hjemmet ligger placeret det samme sted, men hvis der er stor udskiftning blandt naboerne eller hjemmets fysiske rammer ændrer sig, og der dermed er en høj grad af mobilitet, påvirker det hjemmet og individets forståelse og tilknytning til stedet.

Individets tanker og forestillinger om hjemmet kan adskille sig fra den sociale tilknytning til hjemmet, hvilket ligeledes kan adskille sig fra hjemmets fysiske lokation. Ifølge Buttimer kan hjem altså ikke

endegyldigt defineres, men kan bestå af flere lag og sondringerne mellem forestillinger om hjem, den sociale tilknytning og det fysiske. Er disse sondringer og komplementære poler i balance og fungerer de både på det imaginative, sociale og geografiske plan, er der tale om en centrering og dermed tilknytning til stedet. Undersøgelse af disse sondringer kan være med til at give et billede af, hvad stedstilknytning består af (Ibid.).

Med begrebet centrering fremsætter Buttimer, at der foregår en proces, og at stedstilknytning ikke kun knytter sig til et bestemt punkt, men er en vekselvirkning. Processen er vekselvirkningen mellem hjem og horisont. Det er vekselvirkningen mellem at have følelsen af sikkerhed og territorium i form af hjem, og det omkringliggende, som påvirker hjem. Det er vekselvirkningen mellem at være hjemme og ude (Ibid. 171). Betydningen af balancen mellem de tre sondringer peger på en hypotese om, at stedstilknytningen afhænger af, hvor godt stedet hænger sammen med individets interesser og liv generelt. Individet danner relationer og får tilknytning til steder gennem hverdagslivets rutiner. Tilknytningen til sted bunder derfor i, hvor stor en del af ens liv og interesser, der er centreret i det pågældende lokalområde (ibid.). *“The meaning of place to those who live in them have more to do with everyday living and doing rather than thinking”* (Buttimer 1980:171). Derfor kan det også være svært for individet at sætte ord på, for som citatet forlyder, har stedstilknytning i højere grad noget med at leve og at gøre. Ikke desto mindre er stedstilknytning interessant til at undersøge hjemfølelse, som er formålet med dette speciale. Som teorien foreskriver er hjemmet ikke blot fire vægge, men strækker sig udover og er dermed et kompleks felt, som dækker over samfundet, praksisser og sociale relationer.

Praksisteori

Følgende afsnit omhandler den praktiske teoretiske tilgang, som bruges til at undersøge hverdagslivet. Hverdagen er fyldt med praksisser, som får hverdagen til at hænge sammen, som er et udtryk for vores interesser, og som er med til at opretholde en social orden. Mange af de praksisser tager udgangspunkt i hjemmet fordi det er her, vi bruger meget af vores tid og her, vi har vores udgangspunkt. Vi har valgt at inddrage den praktiske teoretiske tilgang som et værktøj til at belyse nogle af de praksisser, som informanter gør og som er medvirkende til, at de får en tilknytning til det sted, de bor. Samtidigt kan en belysning af informanternes praksisser være med til at vise, hvordan hjemfølelsen ændrer sig i forbindelse med renoveringsprocessen i de tilfælde, hvor renoveringen ændrer på informanternes praksisser.

Praksisteori er ikke en selvstændig teori i sig selv, men en samling af praksisteoretiske perspektiver. I teksten *“Toward a Theory of Social Practices”* (2002) sammenfatter Andreas Reckwitz elementer fra andre teoretikere som Schatzki, Bourdieu, Giddens og forsøger at skabe en ‘idealtipe’ af praksisteori. Ifølge Andreas Reckwitz (2002) er der med den praksisteoretiske tilgang et nyt perspektiv i det socialteoretiske felt, hvor de praksisteoretiske perspektiver til sammen former en teori, som er anderledes fra andre klassiske socialteorier. Med praksisteorien er der et øget fokus på hverdagslivet, og de praksisteoretiske perspektiver er skabt af en interesse i hverdagen og individets livsverden (Reckwitz 2002:244).

Ifølge Reckwitz er praksisser sociale. Praksisser er sociale, eftersom det er en form for handling eller forståelse, som hænder på tværs af lokaliteter og på tværs af tid, samt udføres af forskellige kroppe og sind. At praksisser er sociale betyder ikke nødvendigvis, at der skal foregå interaktioner

mellem mennesker, for at udføre en praksis. Desuden giver praksisser ofte ikke kun mening for dem, som udfører den, men også for mennesker omkring, såfremt de deler den samme forståelse og/eller kultur (ibid. 250). Reckwitz' definition på en praksis lyder således: *"A practice is thus a routinized way in which bodies are moved, objects are handled, subjects are treated, things are described and the world is understood."* (Reckwitz 2002:250).

Reckwitz understreger, at praksisteori ikke blot er en triviell eller banal hverdagssnak om individers opførsel, men er et betydeligt skift af vores syn og perspektiv på kroppen, sind, objekter, viden, diskurser, struktur/proces og individer. Specielt kroppen er et centralt emne, eftersom praksisser er rutinerede kropslige aktiviteter jævnfør ovenstående citat. Det er et produkt af at træne kroppen på en bestemt måde og gentagende gange, men det er ikke blot en måde at bruge kroppen på, men en bestemt måde at være kroppen på. Etersom praksisser er sociale, er de ligeledes med til at danne en social orden for mennesker gennem udførelsen gentagende gange (Ibid. 251).

De kropslige aktiviteter inkluderer også mentale og følelsesmæssige aktiviteter, som ligeledes er kropsliggjorte, når de bliver en praksis og går fra hoved og ud gennem kroppen. Det mentale aspekt ligger i, at en kropslig praksis indebærer bestemte rutinerede måder at forstå verden på, både i form af forståelse af, hvordan praksissen udføres og ønsket om at udføre den samt resultatet af udførelsen. Til at udføre disse praksisser er det nødvendigt med forskellige objekter, og praksisser består ofte i at bruge objekter på en bestemt måde. Dette kræver en bestemt viden, forståelse samt føling med den kontekst, som praksissen udføres i, som ofte er historisk, kulturelt og/eller diskursivt betinget (Ibid. 252ff).

Praksisser er aktiviteter, som fylder en stor del af vores hverdag både i udførelsen af interesser og daglige gøremål, som får hverdagen til at hænge sammen. Praksisteorien er derfor en essentiel måde at undersøge hverdagslivet på og er med til at begrebsliggøre hverdagslivet således, at det kan få en mere ophøjet dimension end blot banale aktiviteter. Med praksisteorien kan vi dermed opnå en dybere forståelse for, hvad der ligger bag praksisser, hvorfor de er vigtige for os, hvorfor de kan være svære at ændre, og hvorfor hverdagslivet er vigtigt at undersøge.

Hverdagsliv

Følgende afsnit vil redegøre for de teoretiske refleksioner omkring hverdagsliv, som bruges i indværende speciale, med baggrund i Marianne Gullestad's kapitel *"Hverdagsliv og kultur diskussion av begreper"* i *Kultur og hverdagsliv* (1989). Afsnittet har til hensigt at begrebsliggøre hverdagslivet for derved at argumentere for vigtigheden i hverdagslivet som forskningsfelt og belyse kompleksiteten i hverdagslivet. Vi finder det vigtigt at belyse hverdagslivet i forbindelse med hjemfølelse, fordi hjemmet er et knudepunkt for hverdagslivet og udgangspunktet for mødet med den omkringliggende verden.

Som Gullestad skriver, har alle mennesker et hverdagsliv, hvorfor det kan synes trivielt og banalt at snakke om hverdagsliv som begreb. Hverdagslivet har dog den senere tid fået en ny aktualitet og en ny betydning i socialantropologien og etnologien blandt andet fordi, man har sandet vigtigheden heri for at beskæftige sig med temaer i det moderne samfund. Det kan samtidigt ses som et udtryk for og et forsøg på at samle det, som falder igennem ved andre teoretiske discipliner og modeller, og at man har sandet, at meget socialt liv ikke indfanges med de gængse måder at beskrive samfundet på. Vigtigheden i hverdagslivet som begreb består i, at hverdagslivet tager afsæt i samfundet, og

samfundet tager afsæt i hverdagslivet (Gullestad 1989:17f).

Gullestad redegør, at hverdagslivet har mange dimensioner, hvor to kan identificeres som værende lige vigtige. Den ene dimension er hverdagslivet som den daglige organisering af opgaver, mens den anden er hverdagslivet som erfaring og livsverden (Ibid. 18). Erfarings- og livsverdensdimensionen forbinder hverdagslivet med kultur og fortolkningen af virkelighed, holdninger og symboler, mens hverdagslivet som den daglige organisering af opgaver, refererer til de aktiviteter og relationer, som hverdagslivet består af. Ifølge Gullestad er den traditionelle måde at arbejde med hverdagsliv på, at man fokuserer på de tre områder stat, marked og familie. Gullestad mener dog midlertidig, at denne model er for simpel. Den traditionelle model og måde at anskue samfundet på indfanger ikke hele det felt af gråzoner, som ligger rundt om familien og som kobler områderne sammen. Kapitlet Kultur og hverdagsliv bringer kritiske betragtninger, hvor Gullestad forsøger at beskrive et nyt felt, hvor hverdagslivet har en betydning. Formålet er at udvikle analytiske begreber og kategorier ved at tage udgangspunkt i folks egne begreber og kategorier fra hverdagslivet uden blot at afrapportere (Ibid. 19).

Gullestad ser dog udfordringer ved at definere hverdagslivet som begreb, men afgrænser det, og definerer det som *“felt af gråzoner”* rundt om og imellem de tre strukturer stat, marked og familie. Modvilligheden til at definere hverdagslivet som begreb består i, at Gullestad mener, at der ikke blot findes ét hverdagsliv, men mange (Ibid. 20). Menneskets ageren i hverdagslivet og formål hermed, består i at forsøge at skabe integration mellem det kendte og individuelle versus det ukendte og generelle, og derigennem forsøge at forstå det moderne samfund. Med baggrund i denne forståelse mener Gullestad derfor, at der bør være mindre fokus på strukturerne og sektorer og i højere grad fokus på mennesket. Det gøres eksempelvis ved at stille spørgsmålene; hvor får mennesket sine erfaringer fra, og hvad oplever mennesket? (Ibid. 23).

Hverdagslivet kan som mange andre begreber derudover heller ikke defineres ud fra en social og rumlig komponent. Karakteristisk for hverdagslivet er, at det går på tværs af institutionelle og substantielle felter, og foregår og indeholder mange fysiske og imaginative felter. Gullestad mener dog, at hverdagslivet indirekte har et tyngdepunkt, som udgøres af hjemmet. Det er her, vi finder individet på hjemmebane. Fra hjemmet kan der skabes integration og sammenhæng i hverdagslivet. Gullestad tilføjer dog og påpeger, at hjemmet ikke nødvendigvis er det mest centrale for alle individer, men at det er det mest centrale i kulturen og tiden. Derfor er studier af hverdagslivet og hjemmet også et ideelt felt at tage afsæt i til at studere samfundsprocesser, eftersom det er i hjemmet, at individet producerer og reproducerer sociale praksisser (Ibid 23i). Gullestad skriver, at: *“Hverdagslivet er samfunnet sett i tverrsnitt, med tyngdepunkt i enkeltmennesket og i hjemmet.”* (Gullestad 1989:24)

Gullestad er yderligere inde på, at hverdagslivet leves i de nærmeste omgivelser, hvilket vil sige de steder, hvor vi dagligt færdes. Hverdagslivet kan ikke blot undersøges i forhold til det substantielle rum, men også i forhold til tiden og til den betydning tingene har for individet. Hjemmet udgør dog et fast punkt for den daglige færden, og udgør et sted, hvorfra man kan tage ud og vende tilbage igen (Ibid. 24). Herved får definitionen af hverdagslivet en dobbeltbetydning, da det både er tværgående mellem flere substantielle felter og har et tyngdepunkt i hjemmet. Med denne dobbeltbetydning opstår et spændingsfelt i forståelsen af hverdagslivet, mellem de substantielle rammer - hjemmet og de nærmeste omgivelser - og et tværgående perspektiv, som integrerer flere substantielle felter. Netop

derfor argumenterer Gullestad, at hverdagslivet er et potentielt kraftfuldt politisk symbol og et vigtigt forskningsfelt (Ibid. 24).

Tænke bygge bro

Følgende afsnit afdækker dele af den tyske tænker og filosof Martin Heideggers forelæsning "*Tænke Bygge Bro*" fra 1951 (2000). Det interessante ved Heidegger i forhold til dette speciale er Heideggers fokus på hjem som en tilegnelsesproces, som kun sker gennem en aktiv omgang og omdannelse af de fysiske former og ikke blot ved at bygge de fysiske rammer. Gennem aktive praksisser bygger og er vi i bygningerne, og kan dermed blive til et hjem.

I "*Tænke Bygge Bo*" går Heidegger etymologisk til værks, for at finde en forståelse af de tre fænomener at tænke, at bygge og at bo. Heidegger mener, at det moderne menneske er hjemløs, fordi det har glemt, at for at bebo verden, handler det ikke kun om at opføre nye bygninger og huse. Det handler om en grundlæggende forståelse af verden og at være til stede i verden. Heidegger mener derfor, at det moderne menneske skal bygge verden, og Heidegger forholder sig dermed til verbet 'at bygge'. Heideggers argument er, 'at bygge' ikke blot er det vi gør for at komme til at bo, men at det i sig selv allerede er at bo (Heidegger 2000:2).

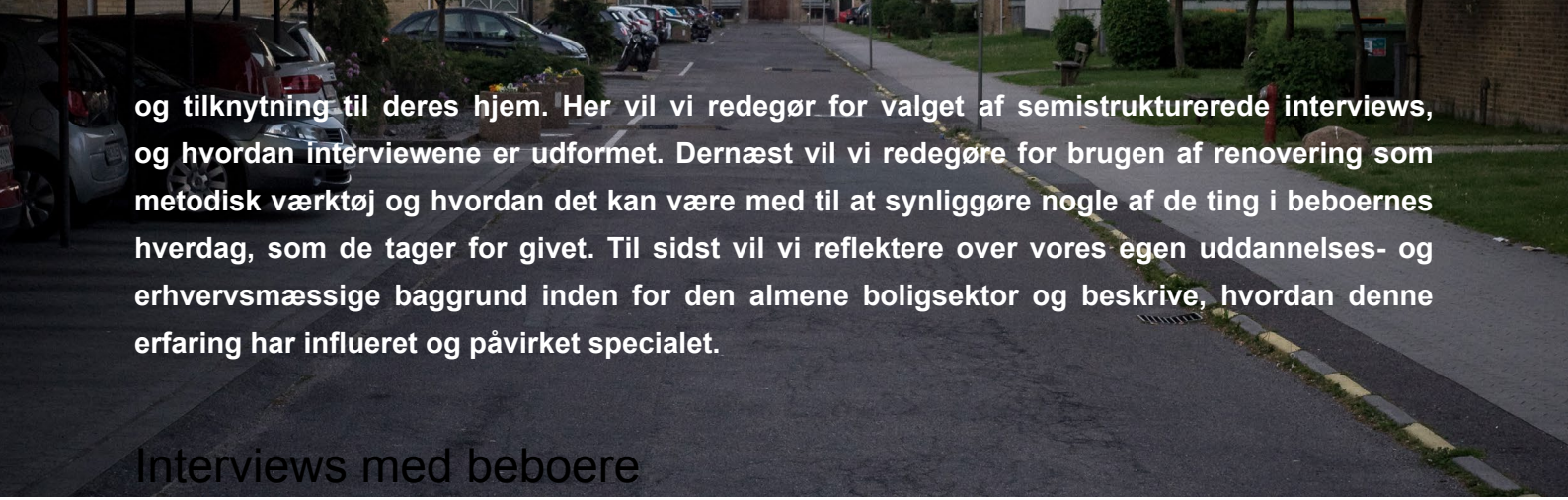
Heidegger går etymologisk til værks ved at kigge på ordet at bygge på tysk, baun, som i sin oprindelige betydning betyder at bo, hvilket vil sige at dvæle eller opholde sig. Heidegger mener, at ordets oprindelige betydning er gået tabt for os (Ibid.). Heidegger argumenterer yderligere, at:

Hvor ordet bygge endnu taler oprindeligt til os, siger det samtidig hvor langt det at bo strækker sig i sit væsen. Bygge, baun, bhu er nemlig det samme ord som i tysk ich bin, du bist, "jeg er, du er", og den gamle imperativform bis, "vær". Hvad betyder da: jeg er? Det gamle ord bygge, som ich bin er beslægtet med, svarer på dette spørgsmål: "jeg er, du er" betyder: jeg bor, du bor. Og den måde, du og jeg er, den måde, vi mennesker er på jorden, er vores buan, vores måde at bo. At være menneske vil sige: at være dødelig på jorden; det vil sige: at bo. (Heidegger 2000:2)

Derved er det at være menneske på jorden, at bo. Dertil argumenterer Heidegger, "*at bygge*" yderligere betyder at sørge for og pleje som i ordenes betydning "*at rejse*", som i at rejse bygninger og ikke fremstillingen af bygninger. Heidegger når derfor frem til, at "*at bo*" dermed både betyder at rejse - konstruere - de fysiske strukturer af en bygning og at pleje - det vil sige at kultivere - bygningen. Ydermere mener Heidegger, at det vigtigste ved at bygge i betydningen at bo, er menneskets daglige erfaring og at det bliver "*hjemmevante*" (Heidegger 2000:2). Gennem de to betydninger af ordet, at rejse bygninger samt at sørge for og at pleje, ses da at bo, som en proces og en aktivitet og dermed ikke noget, der er statisk eller givet på forhånd. Dermed bliver det interessant at bruge Heideggers forståelse af at bo, eftersom det åbner op for at se hjem og hjemfølelse som en praksis og en tilegnelse af stedet og omgivelserne. Ved at bygge, er man både med til at konstruere og skabe hjem gennem omgangen og omdannelsen af de fysiske former.

A photograph of a residential street. On the left, there are brick buildings with red-tiled roofs. A covered parking area with several cars is visible. On the right, there are more brick buildings, a sidewalk, and some trees. In the center, a paved road leads towards a building in the distance. A single street light hangs from a wire across the road. A semi-transparent white rectangle is centered over the image, containing the word "Metode" in a black, italicized serif font.

Metode

og tilknytning til deres hjem. Her vil vi redegøre for valget af semistrukturerede interviews, og hvordan interviewene er udformet. Dernæst vil vi redegøre for brugen af renovering som metodisk værktøj og hvordan det kan være med til at synliggøre nogle af de ting i beboernes hverdag, som de tager for givet. Til sidst vil vi reflektere over vores egen uddannelses- og erhvervsmæssige baggrund inden for den almene boligsektor og beskrive, hvordan denne erfaring har influeret og påvirket specialet.

Interviews med beboere

Det bærende element i dette speciale er de interviewede beboeres fortællinger. Motivationen har været at undersøge beboernes tanker om at bo til leje i en almen bolig og undersøge, hvad hjemfølelse i en almen bolig betyder for den enkelte beboer. Dermed skriver specialet sig ind i en fænomenologisk tilgang, hvor det handler om forståelse af fænomener, som mennesker erfarer dem og at studere menneskelig erfaring i den fysiske virkelighed (Juul 2012:65). Det er altså beboernes erfaringer med at bo til leje i en almen bolig og deres hjemfølelse, som undersøges. Dette undersøges gennem livsverdensinterviews, hvor beboernes tanker og erfaringer bliver udfoldet. Denne form for interview søger at indhente beskrivelser af interviewpersonernes livsverden med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener. Det nærmer sig en hverdagssamtale, men har samtidigt et formål (Kvale & Brinkmann 2009:45).

Hjemme hos informanterne

Eftersom emnet er hjem og hjemfølelse, fandt vi det naturligt, at interviewene blev gennemført i informanternes bolig. På den måde mener vi, at vi har haft de bedste forudsætninger for at forstå, hvordan beboerne føler sig hjemme. Ved at vi befandt os i hjemmet, som netop var knudepunktet for interviewet, kunne vi herved selv se og opleve nogle af de ting, som beboerne fortalte om, om deres hjem. Samtidigt blev vi vist rundt i informanternes lejligheder, hvor de blandt andet fortalte, hvordan deres lejlighed kom til at se ud efter renoveringen, og hvordan de derefter vil bruge rummene til forskel fra, hvordan de bruger dem nu. Rundvisningen havde både den virkning, at det åbnede op for samtalen således, at det ikke blev et formelt interview, og at det fjernede informanterne fra et refleksionsniveau til, at de blot fortalte om rutiner og hverdagslige oplevelser. Desuden har vi en klar fornemmelse af, at vi på denne måde fik nogle informationer og fortællinger, som vi ellers ikke ville have opnået, eftersom informanter, ved at gå rundt i lejligheden og kigge på deres ting, kom i tanke om noget, som de ellers ikke ville have overvejet at fortælle. Det oplevede vi eksempelvis med informanten Anne Mette da vi står i hendes entré, hvor hun kommer efter, at hun vil vise sit sidste nye fund fra Postparkens containerplads, som er nogle små guldsvaner, som hun har stående. Dette udløser en kort snak om hendes interesse for at klunse. Et andet eksempel er hjemme hos informanten Johnny, hvor han fysisk viser os med kropslige bevægelser, den pladsmangel, som han mener der er i hans nuværende køkken.

Interviewets struktur

Interviewene foregik som en samtale mellem os begge og informanten. Vi havde på forhånd nedskrevet en række emner, som vi ønskede at komme ind på i løbet af interviewet, men havde ikke på forhånd udarbejdet en struktureret interviewguide med nedskrevne spørgsmål. Interviewet bærer derfor i høj grad at være et eksplorativt interview men en struktur, der kun i ringe grad er planlagt (Kvale & Brinkmann 2009:126) Det var et bevidst valg, eftersom der ikke var specifikke spørgsmål som vi ønskede svar på. Vi ønskede i højere grad at høre om informantens beskrivelser af deres hverdag og om oplevelser angående konkrete emner. Derfor var det i høj grad også beboernes svar, som styrede samtalen. Vi som interviewere registrerede informanternes meninger og fortællinger, og bad om uddybninger efter hvert svar. Vi stillede ikke kritiske spørgsmål eftersom det var informanternes fortællinger som var i centrum. Men vi stillede i høj grad spørgsmål, der forsøgte at få et indblik i det bagvedliggende for svaret. Det gjorde vi blandt andet ved at stille opklarende spørgsmål efter de fleste af informanternes tilbagemeldinger, hvilket krævede aktiv lytning fra vores side som interviewere og som kræver, ifølge Kvale og Brinkmann (2009) at man som interviewere har kendskab til interviewemnet og viden om det man gerne vil spørge om. Herved bad vi også indirekte informanten om at beskrive sine valg og tanker omkring eksempelvis hverdagens rutiner, som vi mener kan supplere hverdagsbeskrivelserne. På denne måde fik vi både en sondring og en vekselvirkning mellem informanternes beskrivelser af hverdagen samt de tanker og fortællinger, som ligger bagud for hverdagen, hvilket vi vil argumentere for, giver en forståelse for informanternes erfaringer og oplevelse af verden. Spørgsmålene var desuden også hele tiden en grad af vekselvirkning mellem ude og hjemme. Når vi snakkede med informanterne om andet end deres hjem, stillede vi opfølgende spørgsmål, som hele tiden vendte tilbage og forholdt sig til hjemmet (Kvale & Brinkmann 2009:159).

Interviewenes seks temaer

De seks temaer, som var omdrejningspunkter for interviewene, var følgende:

Boligkarriere

Oplevelse af renovering

Fysiske rammer

Hverdagsliv

Forholdet til naboerne

Fortællingen om dit hjem

Under hvert tema havde vi skrevet nogle eksempler på spørgsmål, der fungerede som egne notater og påmindelse om, hvad temaet handler om. Ofte undveg vi fra disse, og de udformede spørgsmål fungerede i højere grad som sikkerhedsnet for os selv, hvis vi havde brug for at komme videre fra en pause, og derfor ikke som strukturerede interviewspørgsmål til informanten.

Måden hvorpå vi forsøgte at få informanten i tale omkring hvert tema, var blandt andet at spørge ind til oplevelser og eksempler på episoder. Et eksempel på dette er spørgsmålet: *“Hvornår har du oplevet en episode, hvor du blev opmærksom på, at du boede i almen bolig?”* Ved et handlingsspørgsmål som dette, bad vi informanten om at tænke på tidligere specifikke hændelser eller oplevelser, og dermed ikke om en generel mening om et emne. På denne måde blev informanten tvunget til at “komme frem til betydninger på et konkret niveau i stedet for generelle meninger,” (Kvale & Brinkmann 2009:48). Det var ikke vigtigt for os, hvornår hændelsen havde fundet sted eller hvorfor, selvom det er det, der bliver spurgt om. I stedet var det interessant at få informanten til at åbne op med fortællinger, som vi

efterfølgende kunne fortolke betydningen af.

Transskribering og kodning af interviews

Til udarbejdelsen af specialet og herunder analysen, har vi valgt at transskribere det indsamlede empiri fra interviewene og vedlagt transskriberingerne som bilag til specialet. Dernæst foregik bearbejdelsen af empirien fra interviewene gennem kodning af interviewene efter de temaer, som vi på forhånd havde forberedt, og som vi ønskede at analysere på. Kodningen foregik ved, at de empirisk forankrede temaer blev afbilledet i forskellige farvekoder og fungerede dermed som et redskab, til at visualisere og skabe overblik over den indsamlede empiri (Ibid. 225).

Efter at have læst interviewene igennem med temaerne for øje, blev analysen struktureret ved hjælp af temaerne som overskrifter. Efter videre arbejde blev det dog synligt, at det kun var fire af temaerne, som det gav mening at have som særskilt analysedel. De øvrige to - 'fysiske rammer' og 'fortællingen om dit hjem' - er i stedet blev flettet sammen med de øvrige temaer og er blevet brugt til at underbygge pointer herunder. Det sidste tema, som fik arbejdstitlen 'fortællingen om dit hjem' har især været brugbart til at koble de øvrige temaer og perspektiver sammen med det at bo i en almen bolig. Gennem transskribering, kodningerne og gennemlæsning af interviewene med temaerne for øje, har vi fået informanternes fortællinger helt ind under huden.

Redigering i citater

Vi har valgt at redigere i enkelte citater, som er brugt direkte i specialet. Citaterne er redigeret for at gøre dem mere forståelige og læsevenlige. Redigeringerne er lavet synlige ved at de indsatte ord er sat ind med []. Det er vigtigt at understrege, at citaterne ikke har ændret betydning eller pointe efter redigeringen, men at det blot er for forståelsens skyld. Derudover har vi indsat (...) hvis det er et citat, som er taget ud af et længere citat. Her skal det ligeledes understreges, at vi har brugt tegnene med omhu således, at citatet ikke er brugt i en anden kontekst end det er udtalt i. Det er blot gjort for læsevenlighedens skyld således, at vi kun har taget den del af citatet, som er vigtig for pointen, så citaterne ikke blev for lange (Kvale & Brinkmann 2009:206).

Photo Elicitation

Photo Elicitation bygger på den simple idé om at bruge et foto i et undersøgende interview (Harper 2002:13). I dette speciale er photo elicitation baseret på billeder, som informanterne selv har taget inden interviewet, hvorefter vi fik billederne frem under interviewet, hvor vi talte om dem. Formålet med at bruge photo elicitation, baseret på informanternes egne billeder, er at forsøge at komme tættere på informanternes hverdagsliv og ikke mindst deres egen fortolkning af deres oplevede og umiddelbare hverdagsliv ud fra tanken om, at *"Photographs do not translate from appearances. They quote them"* (Oldrup & Carstensen 2012:225).

Inden hvert interview skrev vi til informanterne og bad dem om at tage to billeder ud fra to temaer. Det ene tema var 'et billede af et sted ved dit hjem (enten ude eller indenfor), som får dig til at føle dig hjemme' og det andet tema var 'et billede af et sted ved dit hjem, der gør dig opmærksom på, at du bor i en almen lejebolig'. Med det sidstnævnte tema, kunne billederne både have en positiv og en negativ vinkel, alt efter hvordan informanten tolkede temaet, hvilket vi stillede os åbent overfor. Informanterne

tog billederne inden interviewets start, og nogle tog kun et enkelt billede under hvert tema, mens andre havde svært ved at begrænse det og tog derfor flere. Billederne fungerede både som ramme og udgangspunkt for interviewet således, at informanten på forhånd havde en idé om, hvad interviewet skulle handle om. Dernæst havde billederne den funktion, at vi undervejs i interviewene kunne tale om dem, og informanten havde mulighed for at begrunde sit valg af billede, og hvilke tanker motivet satte i gang. I analysen har billederne desuden den funktion, at de er med til at visualisere nogle af de ting, som informanterne taler om, hvorfor de er blevet brugt direkte i nogle af analysens dele.

At informanterne har fået temaerne at vide på forhånd kan både have fordele og ulemper i forhold til, hvor meget det har influeret deres tanker og svar omkring interviewet. Vi mener dog ikke, at det har påvirket informanterne i sådan en grad, at det allerede inden interviewet var gået til et refleksionsniveau, som påvirkede svarene, men at det blot klædte informanterne på, så de overordnet vidste, hvad interviewet skulle handle om. Det vurderer vi blandt andet ud fra, at flere af informanterne virkede åbenlyst undrende overfor vores spørgsmål, og at vi eksempelvis spurgte ind til trivielle ting som deres rutiner i hverdagen og indretning.

Rekruttering af informanter

Det var fra starten af et ønske at finde informanter, der bor i en almen boligafdeling, som står overfor en større renoveringsproces. Gennem vores eget netværk blev vi præsenteret for Postparken, hvorigennem vi ligeledes blev præsenteret for vores første informant Mimi. Der er dog ingen af os, der forinden interviewet kendte eller havde mødt Mimi, hvorfor der ikke var noget forudindtaget mellem os og hende. Den efterfølgende rekruttering af informanterne skete gennem flyers, som vi uddelte i beboernes postkasser. Her skrev vi kort om vores speciales fokus, og at vi søgte beboere, som havde lyst til at fortælle om deres hjem, hverdagsliv og tanker omkring den forestående renovering. De uddelte flyers gav os kontakt til yderligere fem informanter, som selv skrev eller ringede til os, efter at have læst flyeren. De sidste to informanter fik vi gennem vores deltagelse i et afdelingsmøde angående den forestående renovering og genhusning. Her tog vi kontakt til to beboere, som deltog til mødet. Den ene var Mikkel, som gjorde sig opmærksom ved at stille spørgsmål i salen under mødet, og den anden var Johnny, som sidder i bestyrelsen. At vi tog kontakt til netop disse to ved mødet skyldtes hovedsageligt, at de er mænd, da vi på daværende tidspunkt kun havde fået kontakt til kvinder. Vi ønskede også at få nogle mænd blandt informanterne, så vi så vidt muligt, kunne få en repræsentativ gruppe af informanter.

Den gruppe af beboere, som vi har fået kontakt til gennem uddeling af flyers har primært været kvinder omkring 60 år. At disse beboere selv vendte tilbage til os, ser vi som et udtryk for, at det er en gruppe af relativt ressourcestærke beboere, som har lyst og overskud til, at åbne op for deres hjem og fortælle om dem selv. Samtidigt er det heller ikke beboere, som alle selv sidder i bestyrelsen, er politisk aktive eller er katalysatorer for det sociale liv i Postparken, hvorfor vi heller ikke vil kategorisere dem som Tordenskjolds Soldater i Postparken. Vi mener, at vi så vidt muligt, har fået repræsentativt udsnit af de ressourcestærke beboere i Postparken. Samtidigt er det beboere, som hovedsageligt er glade for at bo i Postparken, hvorfor det ligeledes må være et incitament for at deltage, eftersom deres hjem netop er emnet. Det er ligeledes også kun beboere, der har stemt for renoveringen.

Vores deltagelse i mødet om renovering

Gennem vores første interview blev vi opmærksomme på, at der blev afholdt afdelingsmøde for Postparkens beboere angående den forestående renovering og genhusning. Vi valgte derfor at skrive til bestyrelsen om vi måtte deltage i dette møde, fordi renoveringen og tanker om genhusning netop var et gennemgående tema i informanternes fortællinger. Vores formål med deltagelsen i mødet var blot at lytte med, for at få en større forståelse af renoveringsprocessen, og høre hvilke spørgsmål, beboerne stillede for derved at høre, hvad der berører beboerne. Ordstyreren til mødet valgte dog at starte afdelingsmødet med at præsentere os og vores projekt, så eventuelle modstandere i vores deltagelse i mødet, havde mulighed for at sige, at vi ikke måtte deltage. Mødet resulterede, som allerede nævnt, derudover i, at vi fik kontakt til yderligere to informanter, som vi selv tog fat i til mødet.

Ud fra de spørgsmål, som beboerne stillede fik vi en antydning af, hvad der berører beboerne. Mange af de spørgsmål, der blev stillet af beboerne handlede om, hvad vi vil kalde jordnære ting, fordi det handlede om specifikke objekter i lejligheden. Der var blandt andet flere spørgsmål angående de gaskomfurer, som nogle af lejlighederne har installeret, fordi flere af beboerne ønsker at beholde komfurerne. Flere af beboerne var også bekymret over deres klædeskabe, som ofte ikke vil kunne holde til at blive skilt fra hinanden og rykket rundt på. De spurgte derfor ind til, om der var muligt at lade klædeskabene stå på trods af, at informationen lød på, at alle ting skal flyttes fra lejligheden ved renoveringens start. Dertil lød bekymringen også på, om det var dem selv eller håndværkerne, som skulle skille og samle klædeskabene. Beboerne så det som en yderligere udgift, som blev puttet på dem, at de enten selv skulle skille og samle klædeskabene, eller hvis de skal til at købe nye klædeskabe.

Derudover var der spørgsmål angående kælderrum og carporte, som bliver inddraget enten midlertidigt eller permanent i forbindelse med renovering af lejlighederne. Angående kælderrummene, var der også en del usikkerhed blandt beboerne om, hvorvidt de skulle flytte deres ting fra kælderrummene, når de skal genhuses midlertidigt i en anden lejlighed i Postparken, fordi det derfor vil betyde en del flytning af ting.

Mødet gav os på denne måde en brugbart, overordnet indtryk af, hvad der er på spil for beboerne i Postparken i forbindelse med renoveringen. Nogle af de samme bekymringer og tanker, som kom frem under genhusningsmødet gik igen hos vores informanter og mødet gav således en anden dimension på vores otte interviews. Man kan derfor argumentere for, at genhusningsmødet er med til at validere vores informanternes svar og er medvirkende til at give et mere nuanceret billede af beboernes tanker om den forestående renovering.

Refleksioner omkring renovering som værktøj

Som nævnt spiller renoveringen en vigtig rolle i specialets undersøgelse af hjemfølelsen blandt informanterne. Ud fra citater fra Buttimer (1980) og Vacher (2007) argumenteres det for at bruge renoveringen som et metodisk værktøj til undersøgelsen, fordi beboere først kan beskrive hjemfølelse og tilknytning til steder, når det bliver truet. Renoveringen kan derfor synliggøre de ting, som beboerne til hverdag tager for givet. Renoveringens omfang har også været afgørende. En renoveringsproces kan næppe blive mere omfangsrig, end det er eksemplet med Postparken. Der er altså ikke tale om dele af hjemmet, der "udsættes" for en renovering, men hele hjemmet. Beboerne kan ikke vælge at blive boende og stadig have deres hverdag i boligen. De kan heller ikke lade deres ting blive stående,

hverken i bolig eller kælderrum. Kort sagt bliver alle de fysiske rammer for deres tilværelse ændret totalt, og derfor er Postparken en særdeles brugbar case til dette speciales formål.

Timing for renovering er desuden heller ikke uvæsentlig. Alle interviews er foretaget før renoveringen, og det har haft flere fordele. For det første er hjemmet så at sige stadig intakt, hvilket gør det lettere for beboerne at beskrive deres hverdag i boligen, som den er og har været hidtil. Som nævnt tidligere i metodeafsnittet brugte vi beboernes rundvisning i lejligheden til at åbne op for samtaler omkring deres hverdag i boligen. Det ville ikke kunne lade sig gøre i samme udstrækning, hvis beboerne stod midt i renoveringsprocessen. Man kan formode, at renoveringen ville fylde for meget og dermed overskygge vigtige fortællinger om beboernes hverdagspraksis. Beboerne ville reflektere for meget over deres bolig og hverdag i stedet for blot at fortælle mere direkte om den. En anden fordel ved at lægge interviewene før renoveringen har igen noget med selve processen at gøre. Lå interviewene efter, er det vores antagelse, at beboerne ville lægge for stort et fokus på de problematikker og irritationsmomenter, der uundgåeligt ville opstå undervejs, og det ville igen gøre det sværere at spørge ind til deres hverdagsliv. Renoveringsprocessen ville her dominere informanternes fortællinger, og fokus på hjemfølelse ville mindskes og fokus på renoveringen ville være det bærende. Det ville også være interessant, men det er bare ikke det, der har været specialets formål at afdække. Der er derfor tale om en balancegang mellem at bruge renoveringen som et metodisk værktøj, uden det kommer til at stjæle billedet fra det centrale fokus som er hjemfølelse.

Mødet med Rambøll den 9. marts 2018

Deltagere:

Thea-Marie Sørensen - Etnolog og genhusningskonsulent

Trine Relster Thouber - Antropolog og genhusningskonsulent

Nicolai Zwinge - Journalist

Tidligt i specialeprocessen valgte vi at holde et møde med to genhusningskonsulenter og en journalist fra arkitektafdelingen i Rambøll. Formålet med mødet var at hente konkret inspiration til den anvendte interviewguide. Vi indhentede både inspiration i forhold til selve strukturen på interviewguiden og på konkrete spørgeteknikker. Med deres erfaringer fra talrige renoveringer inden for den almene boligsektor kom de med konkrete eksempler og gode råd til at udføre interviews med beboere, der på den ene eller anden måde er berørt af en renovering.

Mødet med folkene fra Rambøll blev afholdt efter to gennemførte interviews i Postparken. Dermed havde vi forinden nogle erfaringer at tale ud fra og sammenholde med erfaringerne fra de ansatte i Rambøll. Mødet var på denne måde et led i at forbedre interviewguiden og se, om der for eksempel var spørgsmål, som skulle udskiftes eller laves om. Det viste sig, at mødet ikke gav anledning til at lave markante ændringer i interviewguiden, da den gik fint i tråd med, hvad der ellers blev vendt af forslag, råd og erfaringer. Mødet var dog langt fra overflødigt. De konkrete eksempler for deres praktiske erfaringer inden for feltet fungerede som en brugbar erfaringsudveksling, der klædte os bedre på til at foretage de resterende interviews.

På mødet deltog en etnolog, antropolog og en journalist. Vi oplevede, at dette miks af fagligheder var en brugbar inspiration, da de havde forskellige erfaringer inden for det samme felt. Journalisten, Nicolai har foretaget en lang række interviews med beboere, hvoraf noget af det er blevet til podcast

om tilværelsen i almene boliger. Hos Nicolai kunne vi også hente god inspiration til spørgeteknik. Nicolai foreslog blandt andet, at vi lagde stort fokus på hverdagslivet. Beboerne skulle vise os konkrete steder i boligen, der havde betydning for deres rutiner i hverdagen. I stedet for at reflektere over, hvorfor de gør, som de gør, skulle de komme med konkrete eksempler fra hverdagen og gerne knytte det sammen med konkrete steder i boligen. Nicolai beskrev det som at få informanterne væk fra et refleksionsniveau, og "ned" på et hverdagsniveau. Man kunne på denne måde undgå, at informanterne tænkte for meget over, om interviewer ledte efter et bestemt svar. I stedet ville informanter komme med en mere ufiltreret, konkret og ærlig fortælling om deres hverdag.

Trine og Thea kom også med brugbare inputs, som mere forholdt sig til forskellige metodetilgange. Trine og Thea er uddannet henholdsvis antropolog og etnolog, og der var derfor flere metoder, som overlappede med dem, vi selv har brugt i forbindelse med vores sociologiuddannelse. Vi havde derfor en gensidig indsigt i hinandens erfaringer med metoder, og dannede et godt grundlag for sparring og inspiration til, hvilke andre tilgange til metoder, man kunne bruge for at undersøge feltet. Thea gjorde os desuden opmærksomme på, hvilket fællesskab, der kan opstå i kølvandet af en renovering, hvilket vi selv erfarede gennem vores interviews.

Alt i alt var mødet med genhusningskonsulenterne og journalisten fra Rambøll et godt og brugbart møde, der gav inspiration til spørgeteknik, refleksioner over metoder og en generel erfaringsudveksling, der gjorde det lettere for os at navigere rundt i feltet med beboere i almene boliger, der skal genhuses.

Vores egen baggrund

Udviklingen af interviewguiden er sket med åbne spørgsmål, som bygger på vores forudindtaget viden. Vi har haft til hensigt at være åbne overfor vores informanter og ladet deres fortællinger være styrende for hvad interviewene skulle handle om, og hvor det bar spejlet hen. Det har været muligt, da vi begge har erfaring med den almene boligsektor fra tidligere projekter, samt erfaring fra studiejobs og praktikforløb. På grund af denne erfaring har vi lettere kunne gå med på informanternes fortællinger, når de har snakket om strukturer i den almene boligsektor. Vi og informanterne deler så at sige en vis form for forudindtaget viden om den almene boligsektor, og derfor er alle parter tunet ind på den almene bølgelængde.

På denne måde er erfaringen en fordel, men det skal også nævnes, at det er uundgåeligt ikke at være styret af vores egen forudindtaget viden og forestillinger om den almene bolig og livet heri. Vores tidligere arbejde i andre projekter og arbejdet med interviews, har medført, at vi har medbragt en viden, som uundgåeligt har påvirket vores interviews samt interviewguide. Desuden har vi begge erhvervserfaring på området især i forbindelse med praktikforløb på 3. semester af vores kandidat. Den viden og erfaring har desuden været konstruktiv i udarbejdelsen af interviews og selve interviewene. Det har blandt andet medført, at vi ikke har behøvet at spørge ind til specifikke ting, som informanter nævner og baggrunden herfor. Eksempelvis har vi på forhånd haft en administrativ og strukturel forståelse for den almene boligsektor som betyder, at når informanter fortæller om eksempelvis deres brug af vedligeholdelseskontoen til renoveringer i boligen eller beboernes råderet, har vi kunne holde fokus på, hvilken betydning ændringer og muligheden for at ændre, har for beboernes hverdagsliv uden at behøve at gå dybere ind i, hvordan processerne foregår og så videre. Det samme gør sig gældende for beboerdemokratiet og dets virke i den almene boligsektor, hvor vi ligeledes i forvejen har

en viden om, hvordan dette foregår, hvad det kan indebære, og hvilke frivillige kræfter, det kan kræve.

En del af interviewene har desuden handlet om informanternes forhold til deres naboer. Her har nogle af informanternes eksempelvis fortalt om, hvordan de har håndteret naboernes høje lyde eller naboernes klager over informanternes afgivelse af lyde. Gennem et praktikforløb hos Boligkontoret Danmark har Katrine blandt andet fået indsigt i nogle af de årsager, der kan ligge bag nabostridigheder, og hvordan det kan være svært for beboerne selv at løse dem. Denne indsigt betød blandt andet, at vi til interviewene havde en forventning om, at der findes nabostridigheder, som kan være kompliceret at løse og at det er et svært emne, som kan have en stor indvirkning på beboernes liv. Desuden har praktikforløbet medført et kendskab til, hvorledes afdelingsmøder foregår og et kendskab til, at de spørgsmål, der bliver stillet angående en forestående renovering, ofte er meget jordnære og knyttet til den enkelte beboere og dens lejlighed, fordi beboerne kan have svært ved at se deres eget hverdagsliv og lejlighed i en større sammenhæng i forhold til renoveringen af et alment boligområde.

På uddannelsens tredje semester var Marcus i praktik hos Rambøll Arkitekterne. Denne afdeling i Rambøll har flere års erfaring med renovering af almene boliger, så også her spillede praktikophold en rolle i forhold til, hvilken viden vi selv bragte med ind i specialet på forhånd. Marcus deltog i diverse møder med bygherrerådgivere, bygningskonstruktører, genhusningskonsulenter, arkitekter med flere, og har den vej igennem fået indsigt i forskellige processer omhandlende renovering af almene boliger. Det har blandt andet handlet om beboerinddragelse og genhusning, men også de mere praktiske og håndværksmæssige udfordringer forbundet med renoveringer.

A photograph of a residential street. On the left is a three-story brick building with many windows. In the foreground, there is a green lawn and a wooden bench on a paved path. To the right of the path is a road with parked cars and a yellow bus in the distance. Flowering trees are visible on the left and in the background. The sky is clear and blue.

*Beboernes
tilknytning til
Postparken*

Præsentation af informanter

Mimi 62 år. Uddannet pædagog, er gået efterløn. Bor i Postparken med sin mand. De har to voksne børn, som begge er flyttet hjemmefra, men som tidligere har boet i lejligheden med dem. Mimi har boet i Postparken de sidste 20 år og har før det også boet i en af PABs andre afdelinger på Amager. Opvokset på Amager.

Anne Mette 65 år. Pensioneret fodterapeut. Har boet i lejligheden i Postparken i 17 år. Fraskilt med to voksne børn, hvor den ene datter også bor i Postparken. Bor alene i lejligheden. Har tidligere boet ti år i villa, som hun ejede sammen med eksmanden. Er opvokset i Nordjylland, men har boet hele sit voksne liv på Amager.

Helen 65 år. Pensioneret sagsbehandler i socialforvaltningen på tredje år. Bor med sin mand Verner, som arbejder i et smedefirma. Har boet på adressen i Postparken i 12 år. Har tidligere boet i andre almene boligafdelinger udenfor PAB regi. Har altid boet på Amager.

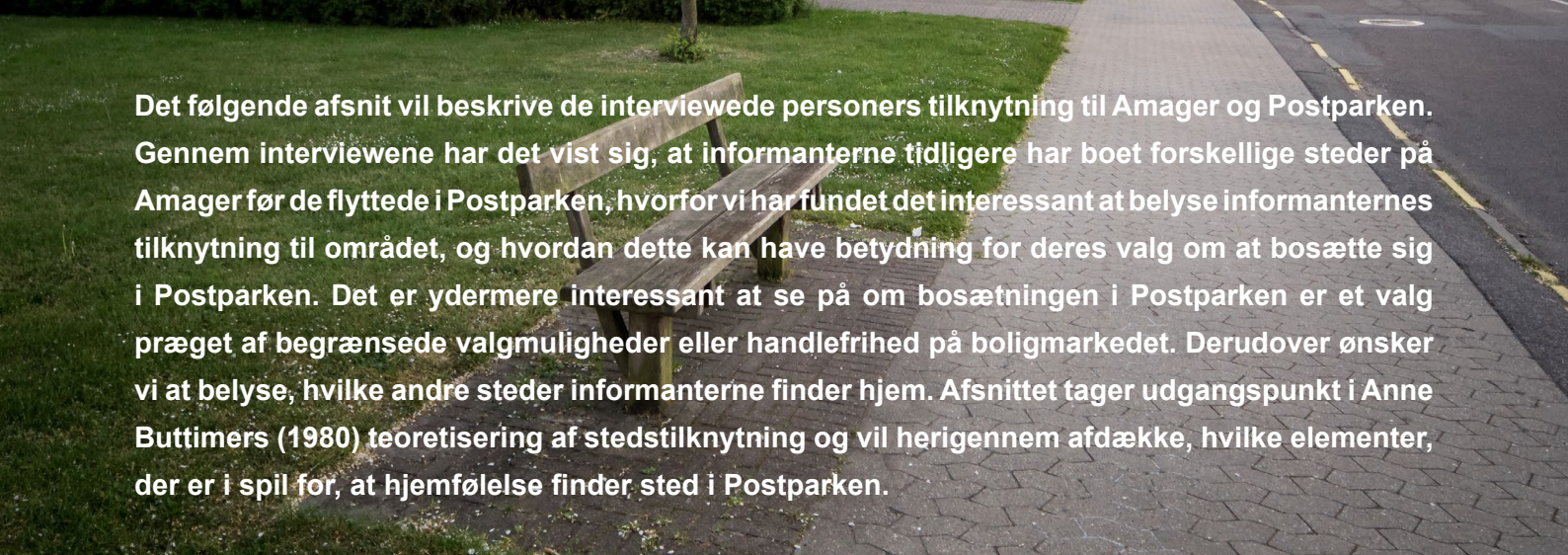
Mette 60 år. Arbejder som pædagog i en børnehave. Bor alene i lejligheden. Fraskilt med tre voksne børn, som tidligere har boet i lejligheden med hende. Hun har boet i sin nuværende lejlighed i fem år, men har før det boet i en af Postparkens andre lejligheder ligeledes i fem år. Før det boede hun i en anden af PABs afdelinger på Amager. Er opvokset i Brønshøj.

Anne 61 år. Arbejder som pædagog i en integreret børnehave og vuggestue. Bor i lejligheden sammen med kaninen John Snow. Har sin voksne søn boende midlertidigt og har derudover en datter, som også har boet i lejligheden tidligere. Har boet i lejligheden i de sidste 16 år og har før det boet i en mindre lejlighed i Postparken i tre år. Fik anvist lejligheden af kommunen efter en skilsmisse. Boede tidligere i parcelhus på Amager.

Mikkel 36 år. Soldat i forsvaret. Gift med Bettina, som han har to små børn med. Derudover har de Bettinas 18 årige datter boende, som på nuværende tidspunkt er på guideskole i Spanien. Har boet i Postparken siden 2006, hvor han flyttede ind i konens lejlighed. Opvokset forskellige steder i Midtsjælland.

Johnny 52 år. Arbejder indenfor IT-branchen. Han har to børn, hvor datteren er flyttet hjemmefra, mens han bor i lejligheden med sin 21-årige søn. Har boet i sin nuværende lejlighed i syv år, men har tidligere boet i en anden lejlighed i Postparken i tre år. Han har været skrevet op i PAB siden han var barn og boet i flere af PABs boligafdelinger. Er opvokset på Amager.

Marlene 39 år. Ansat som kontorassistent i Skat. Har boet tre år i Postparken på midlertidig kontrakt. Fraskilt med to børn på 11 og 13 år, som bor delvist hos hende. Hun har tidligere boet i lejet rækkehus og eget hus med eksmanden, begge på Amager. Er opvokset i Jylland

Det følgende afsnit vil beskrive de interviewede personers tilknytning til Amager og Postparken. Gennem interviewene har det vist sig, at informanterne tidligere har boet forskellige steder på Amager før de flyttede i Postparken, hvorfor vi har fundet det interessant at belyse informanternes tilknytning til området, og hvordan dette kan have betydning for deres valg om at bosætte sig i Postparken. Det er ydermere interessant at se på om bosætningen i Postparken er et valg præget af begrænsede valgmuligheder eller handlefrihed på boligmarkedet. Derudover ønsker vi at belyse, hvilke andre steder informanterne finder hjem. Afsnittet tager udgangspunkt i Anne Buttimers (1980) teoretisering af stedstilknytning og vil herigennem afdække, hvilke elementer, der er i spil for, at hjemfølelse finder sted i Postparken.

Tilknytning til Amager

En overvejende del af projektets informanter har en tilknytning til Amager i form af, at de er vokset op på Amager eller har boet det meste af deres voksne liv i området. Både Mimi, Johnny og Helen er vokset op på den vestlige del af Amager, mens Mette er opvokset i Brønshøj, men er kommet i forældrenes sommerhus i Dragør hele sin barndom. Marlene, Anne Mette og Anne har alle tre boet i hus og stiftet familie i området ved Holdkærs Ager på Vestamager, og Holdkærs Ager er et område, som generelt dukker op i de fleste af vores interview. Mikkelt er den eneste, som ikke umiddelbart har stiftet bekendtskab med Amager, før han flyttede ind i sin kærestes lejlighed i Postparken, men har i stedet boet en lang række steder i Midtsjælland og Københavnsområdet. Et gennemgående træk blandt informanterne er derfor, at der er en tilknytning til Amager og ikke kun Postparken.

Udover at Postparken ligger tæt på København nævner informanterne også Amagers naturområder som værende en af bevæggrundene for at bo i Postparken. Informanterne fortæller blandt andet, at beliggenheden, som er tæt på både havet, grønne arealer og byen, er noget af det attraktive ved Postparken, samt at metroen ligger tæt ved, hvilket gør, at man nemt og hurtigt kan komme hen hvor man vil. Denne præference stemmer overens med de fleste danskeres, hvilket en undersøgelse som Center for Boligforskning udgav i 2009, viste. Undersøgelsen viste, at nærhed til grønne områder lå i toppen i forhold til, hvilke af boligens egenskaber, som har stor betydning (Kristensen & Andersen 2009:9). Postparken er derfor ud fra en generel præference blandt danskerne, et attraktivt område. Informanterne fortæller også i høj grad, hvordan de bruger området ved blandt andet at bade i Øresund og gå ture ved stranden. Ved at disse hverdagsaktiviteter foregår i området opnår informanterne dermed en yderligere tilknytning til stedet og tilegner sig området gennem gentagende praksisser, som foregår over tid.

Økonomiske årsager til at bo i Postparken

Der er dog forskellige årsager til, at informanterne er bosiddende i Postparken. Et gennemgående tema blandt dem er, at de økonomiske bevæggrunde er en stærk faktor. De nævner alle, at der er en lav husleje i Postparken, og at det af forskellige omstændigheder var det, der var økonomisk muligt for dem på de pågældende tidspunkter. Samtidigt er beliggenheden også en væsentlig faktor blandt informanterne, og Postparken beliggenhed tæt på København gør huslejen ekstra attraktiv i og med, at informanterne sammenligner huslejen med priserne inde i byen.

Mikkel fortæller eksempelvis, at hans og konens økonomiske situation ikke var til andet end at bo til leje med en relativ lav husleje. Mikkel fortæller, at både han og konen har i deres unge dage levet hvad han kalder for *“det gode liv og har rendt rundt med pels på anklerne i Buffalostøvler og sådan noget”* (Bilag 6:15) og har derfor begge et forbrugslån, som de afdrager på. Mikkel fortæller, at qua deres ungdomsliv og beslutninger dengang, er startet sent med at have en god økonomi. Han siger derfor, at han kigger på hans kammerater og kollegaer, som sidder i hus og som har nogle af de ting, som han ikke selv har nået endnu, på grund af hans tidligere valg, som præger hans nuværende økonomiske situation. Det virker derfor ikke til, at den almene bolig har været et aktivt valg og er drømmeboligen for Mikkel men et valg, der er taget ud fra de muligheder og begrænsninger de har. Mikkel har ikke haft den handlefrihed som de kolleger og kammerater, som han sammenligner sig med, har og det kan derfor argumenteres, at hans hjemfølelse begrænses eller som udgangspunkt ikke findes i hans valg af den almene bolig.

Mimi fortæller derimod, at for hende har det aldrig været et ønske at købe sin egen bolig. Rent ideologisk mener hun ikke, at hun selv eller nogen andre skal tjene på hendes bolig, og hun har derfor altid boet til leje. Denne politiske overbevisning understøtte hun desuden med en fortælling om en episode, hvor hun snakker om boliger med en mand, som hun selv beskriver værende *“lidt ældre, konservativ helt klart,”* (Bilag 1:12). Mimi fortæller, at emnet angående almene boliger normalvis ikke er noget, hun diskuterer tit eller møder nogle fordomme omkring, og derfor står episoden med denne mand også som noget specielt interessant. Manden stillede spørgsmålstejn ved, hvorfor hun ikke ejer sin egen bolig og fortæller hende, at man jo kan tjene på sin bolig. Episoden med manden gjorde Mimi opmærksom på hendes egne valg og den bolig, hun bor i:

Jamen jeg tror lige, han gjorde mig lige opmærksom på, at nåe ja, jeg har haft valget. Jeg kunne være gået ud og lånt nogle penge, jeg kunne købe min egen bolig, og jeg kunne tjene på min bolig. Der var muligheder i det der. Men at det har jeg aldrig haft behov for. (Bilag 1:13)

For Mimi handler valget, om at bo i Postparken, om den almene bolig, fordi hun vægter det samfundsmæssige fællesskab højt, hvor hun ser den almene bolig som en investering heri. Derfor føler hun også et behov for at forsvare sin bolig i situationer som den beskrevet i ovenstående og den almene tanke generelt:

Jamen jeg tror nok, hvis der var nogen, der provokerede mig, så vil jeg nok holde fast i, at det må da være det rigtige, det kan jeg da være lidt stolt af, at holde fast i noget. Altså fællesskab er jo vigtigt i alle mulige sammenhænge. Og det er der mulighed for. Man skal ikke kun tænke på sig selv (...) Jeg tror at, det er jo ikke altid, man selv bestemmer, hvor man ender. Det er jo om hvad man nu har mulighed for at få af bolig, hvad man kan betale, og hvor heldig man nu er her i livet. (Bilag 1:13)

Mimi er inde på, at forskellige mennesker har forskellige muligheder i livet, og hun ser derfor den almene bolig, som en mulighed for, at alle har et sted at bo til en fornuftig husleje. Mimi identificerer sig med den almene boligsektor, fordi det lægger sig op af hendes personlige værdier og det kan derfor argumenteres, at Mimi føler sig fortrolig i den almene boligsektors system.

Flytning på grund af livsforhold

Boligsituation i Københavnsområdet i dag kræver, at man har været skrevet op hos et alment boligselskab i en længere årrække for at få en almen bolig. Flere af informanterne har været skrevet

op, siden de var børn eller deres partner har. Johnny siger om sig selv, at han *“er PAB barn”* (Bilag 7:4), hvilket ligeledes fortæller noget om ventetidens længde, og at det desuden nærmest bliver en identitet, fordi han har været medlem af PAB siden barnsben. Et længerevarende medlemskab giver desuden mulighed for at flytte rundt mellem boligselskabets afdelinger. Johnny har været i den almene boligsektors system i mange år, og den almene boligsektor er blevet en del af hans flyttemønster. Det kan derfor argumenteres, at Johnny føler sig fortrolig med den almene boligsektor og de muligheder der er forbundet med det.

Som tidligere nævnt er området ved Holdkærs Ager på Vestamager et sted, som er blevet nævnt ved flere af vores interviews. Boligforeningen PAB har foruden Postparken også andre boligafdelinger, hvor en af afdelingerne ligger ved Holdkærs Ager. Her har flere af vores informanter boet, før de flyttede til Postparken. Via de interne ventelister i PAB har de haft muligheden for at flytte lejligheder mellem afdelingerne og derigennem fået en lejlighed i Postparken. Udover de økonomiske årsager, hvor informanterne blandt andet fortæller, at lejlighederne i Postparken var væsentligt billigere end i Holdkærs Ager, så skyldtes flytningerne desuden familieførøgelser. Her har Mimi søgt over i en anden lejlighed på baggrund af familieførøgelse. Som Mimi fortæller i følgende citat, har det for deres familie givet dem flere muligheder at være skrevet op i PAB:

Alt sammen PAB. Og det er jo så fordel, at når man først er inde i det, så er der nogle andre afdelinger. (...) Det er også billigere det her, altså man kan jo søge over i en anden afdeling, fordi hvis det nu passer bedre til ens behov. Og ligesådan med størrelse ikke, så kan man så søge ind i en større lejlighed. (Bilag 1:1)

Som Mimi beskriver det i ovenstående, så giver det en række fordele, hvis man allerede er inde i boligselskabets system. Især i Københavnsområdet, hvor der er meget lange ventelister på de almene boliger, er det en fordel. Herved kan man søge over i andre boliger, når man får børn og derfor har brug for flere værelser, hvilket dog kræver, at man har været skrevet op i en årrække. Mimi beskriver det som, at man er inde i det, hvilket vil sige det almene system på en intern venteliste, som indikerer en langt større mulighed for at skifte bolig inden for afdelingen og dermed finde den almene bolig, der opfylder ens livsbehov bedst muligt. Havde Mimi ikke haft denne mulighed, var hun måske nødsaget til at blive boende i sin tidligere lejlighed, selvom den var for lille til hende og familiens behov. Det kunne derfor have endt med at påvirke hendes oplevelse af lejligheden i en negativ retning og dermed påvirke hendes hjemfølelse.

Inden Anne flyttede til Postparken, boede hun i parcelhus med sin daværende mand ved Holdkærs Ager og derfor ikke i den almene boligafdeling. Efter en skilsmisse fik hun henvist lejligheden i Postparken af kommunen, og det var derfor tilfældigt, at det var Postparken hun kom til at bo i. På daværende tidspunkt var hun ikke glad for at skulle bo i Postparken, fordi det var i den anden ende af kommunen fra, hvor hun boede i parcelhuset, og det eneste hun havde af forhold til stedet var, at hun kunne se i telefonbogen, at det lå diagonalt modsat i kommunen. Derfor var hendes umiddelbare reaktion, at hun ikke skulle blive boende i Postparken: *“Jeg sagde til min datter dengang, her bor vi et minut og ikke længere.”* (Bilag 5:3). Annes daværende situation er et eksempel på manglende handlemuligheder som bliver affødt af en markant ændring af ens livssituation. Hendes skilsmisse har komprimeret hendes muligheder på boligmarkedet og derfor også mindsket kontrollen over hverdagen og sit eget liv. Skilsmissen har så at sige tvunget hende til at handle på et bestemt måde. *“(...) a situation such as a divorce may be an event that forces people to move in spite of costs and benefits and in the*

other direction, i.e. from owner to rental housing” (Gram-Hanssen & Bech-Danielsen 2008:510). Uden skilsmissen havde Anne haft mulighed for at fortsætte sin boligkarriere i retninger, hun selv havde kontrol over, men skilsmissen har med andre ord mindsket hendes handlefrihed på boligmarkedet. Sidenhen har Anne dog ændret holdning til boligafdelingen fordi “(..) *det var jo sådan et hyggeligt sted.*” (Bilag 5:3). Det er interessant at bemærke, at Anne går fra ikke at ville bo i Postparken på grund af placeringen og ud fra hendes eneste forhold til det som er via telefonbogen, til at kalde det et hyggeligt sted. Det er interessant, fordi hun ændrer fokus fra placering i kommunen til stedet, hvilket tyder på, at hendes holdning til boligen har ændret sig på grund af et øget kendskab til boligafdelingen og den nye hverdag, som den giver. Ydermere beskriver Anne sit første møde med Postparken således:

Det var bare en rigtig god fornemmelse. Men kunne mærke at atmosfæren var rar. Og så da vi flyttede ind. Noget af det første jeg gjorde var at ringe på hos naboen for at sige at jeg havde fået lejligheden igennem kommunen. Det skulle ikke være skjult. Og at jeg var blevet separeret. (Bilag 5:3)

Anne forklarer, hvordan hun ved at være på stedet kan mærke atmosfæren, og at hun har en fornemmelse af, at det er et godt sted. Annes oplevelse med stedet giver hende et tilhørsforhold og en forestilling om, at her kan hun godt bo hvilket ligeledes underbygges ved, at hun fortæller, at hun som noget af det første går ind til naboen og fortæller om hendes situation. At hun gerne vil skabe en relation til naboen viser, at hun forestiller sig, at det er her, hun skal bo, og at hun derfor gerne vil have et kendskab og tilknytning til naboerne og stedet. Desuden fortæller Anne, at hun sidenhen også har fået et tilhørsforhold til området, ved at hun blandt andet har en rutine, hvor hun bader i Øresund om morgenen.

Anne er ikke den eneste af informanterne hvis flytning til Postparken skyldes et endt forhold. Dette er også sket for både Marlene, Johnny, Anne Mette og Mette. Som det belyses i Kirsten Gram-Hanssen og Claus Bech-Danielsen tekst *“Home Dissolution: What happens after separation?”* (2008), så kan et brudt forhold eller skilsmisse ofte resultere i, at man kommer længere ned på den boligmæssige rangstige. Både Marlene, Anne Mette og Anne har boet i hus, før de kom til Postparken, og lejligheden har de til dels fået i nød. Anne fik den udstedt af kommunen, mens Marlene bor i Postparken på midlertidig kontrakt, fordi hun akut manglede et sted at bo med børnene. Derudover er der Mette, som dog kom fra en anden almen bolig, men som ligeledes flyttede til Postparken alene med sine børn efter en skilsmisse. Mette fortæller, at da hun så lejligheden første gang, syntes hun, at værelserne var lidt små, hvilket indikerer, at det ikke nødvendigvis var drømmeboligen, men at hun blev nødt til at få det til at fungere, fordi hun stod alene med tre børn. De tre informanter er dermed eksempler på at være trådt ned af den boligmæssige rangstige efter at være blevet eneforsørger, som lejeboligen traditionelt anses for i hjemlitteraturen (Gram-Hanssen & Bech-Danielsen 2008:510). Den almene bolig kan i disse situationer dog være svære at få fat i på grund af lange ventelister i Københavnsområdet, men i Annes situation fik hun en akutbolig på grund af hendes daværende situation. En sådan situation medvirker dog, at man har en begrænset handlefrihed, eftersom man ikke selv har nogen indflydelse på, hvor man får tilbudt en bolig. Udover den begrænsede kontrol og handlefrihed giver det også en manglende mulighed for at udtrykke sig selv gennem valg af bolig og beliggenhed, hvilket ifølge Despres’ (1991) gennemgang af litteratur om hjemforskning, er en afgørende faktor. At Anne dog ændrer mening og finder sig tilrette i den nye bolig, som hun får henvist, må derfor skyldes andre faktorer og forhold

i hendes situation. Ligesom Anne stod Marlene og Mette i den situation, at de stod med børn og manglede et hjem, da de fik lejligheden i Postparken. Familiernes situation og om at give børnene en base, har derfor været med til at sikre en tilknytning til Postparken, fordi det var det, de var nødsaget til. Udover at Mettes første indskyldelse om lejligheden i Postparken var, at værelserne var lidt små, så kunne hun egentlig godt tænke sig at bo et sted, hvor der var mere fællesskab med fællesspisning og så videre. Men som hun beskriver sin situation på daværende tidspunkt, så var det nogle andre ting, som måtte prioriteres: *“Og så flyttede jeg jo ind hvor jeg var alene med tre børn, så gør man sig jo ikke, eller jeg gør ikke, så mange tanker.. Andet end det skal jo egentlig bare køre rundt ikke.”* (Bilag 4:12). Mette beskriver situation med at flytte ind i Postparken som en situation, hun bare måtte få til at fungere på grund af børnene, og at der derfor ikke var rum til at være kritisk i forhold til værelsernes størrelser og ønsket om fællesskab. Dette ligger i tråd med en af Despres’ andre forhold som skal være gældende for hjemfølelse som er, *“home as a place to strengthen and secure the relationship with the people one cares for, emerged as a powerful category of meaning.”* (Despres 1991:98). På trods af, at det ikke er den ønskede situation som familierne stod i, får de det til at give mening for familiens skyld. En anden kategori i Despres’ gennemgang er, at hjem er et udtryk for stabilitet og kontinuitet, og den midlertidige kontrakt i Marlenes tilfælde, falder derfor udenfor dette. Ligesom med Mette og Anne var Postparken ikke ønskescenariet, og Marlene beskriver selv sin daværende situation, hvor hun flyttede til Postparken, således:

Og nu gør livsforholdene at det, eller mine livsforhold gør i hvert fald, at det er blevet til almindelig leje. Og det er jo også det jeg sagde før med hensyn til, jamen hvad er mulighederne, jamen der er ret begrænset. Når man ikke tidligere har været skrevet op i boligforeninger i mange, mange, mange år, mange har jo ventelister på nogle af 20 år. Og det er jo helt unikt at kunne komme ind i Postparken på de vilkår der, ellers var vi jo aldrig kommet ind før om mange, mange år. Eller medmindre man havde en eller anden akut boligsituation i forbindelse med kommunen ikke. Hvis man blev tilbudt noget der. Og så er det jo hvor som helst, der kan du jo ikke selv vælge hvor du vil bo henne vel. (Bilag 8:5)

Marlene fortæller desuden, at hun har det ambivalent med at bo i Postparken på midlertidig kontrakt, men at hun fra starten godt vidste, at det var på de vilkår, hun gik ind til på grund af hendes livsforhold på det daværende tidspunkt. Samtidigt har hun fulgt med i helhedsplanens proces, og hun følte sig derfor sikker på, at hvis hun fik en midlertidig kontrakt i Postparken, ville det være for minimum to år. Marlene er skrevet op i PAB, men har ikke været det i særlig mange år og har dermed heller ikke særlig høj anciennitet. Hun beskriver selv, hvordan hun herved har sprængt sig selv over i køen, fordi hun nu er på en særlig venteliste for de beboere, som bor i Postparken på midlertidig kontrakt, som derigennem har mulighed for at få en lejlighed tilbudt, når de oprindelige beboere har fået plads i de nyrenoverede lejligheder. Hun beskriver, hvordan hun på denne måde har spekuleret i ventelistesystemet, men at hun samtidigt har behøvet is i mave, især på grund af børnene, eftersom hun jo ikke har været sikret noget. Hun ved heller ikke endegyldigt, hvornår hun skal være ude af lejligheden da de midlertidige kontrakter bliver forlænget med en måned af gangen her den sidste tid op til opstarten af renoveringerne. Det kan derfor argumenteres, at Marlene på denne måde forsøger at tage kontrol over sin egen situation et sted i livet, hvor hun ellers har en begrænset handlefrihed. Dette forsøg på øget kontrol kan være medvirkende til, at hun føler, at hun er en del af det almene boligsektors system.

Eftersom Marlenes boligsituation, som hun selv beskriver det, kræver is i maven, lever det ikke helt op til Després’ beskrivelse om kontinuitet og stabilitet for hjemfølelse. At Marlene dog alligevel føler sig

hjemme og godt tilpas i lejligheden, ses gennem hendes tilegnelse af lejligheden, hvilket bliver belyst i et senere afsnit. Ovenstående er med til at belyse, at det er mange måder at ende i den almene bolig, og at forskellige livsforhold og situationer har en betydning herfor, hvor der i nogle situationer er mere handlefrihed end andre og mulighed for kontrol.

At finde hjem flere steder

Flere af informanterne har også andre steder på Amager, hvor de bruger meget af deres tid. For Mimi og hendes mand har dette også været en direkte medvirkende faktor til, at de bosatte sig i Postparken. Mimi og hendes mand har et kolonihavehus, som ligger umiddelbart i Postparkens baghave, og det var netop en af grundene til, at de gerne ville flytte til Postparken.

Vi ville gerne tættere på stranden og vi har en kolonihave, som vi gerne ville tættere på. (...) Det fik vi så på et tidspunkt, da vi boede længere væk, den [kolonihaven] ligger på den anden side af gaden, så det var tæt på (...) (Bilag 1:2)

For Mimi hænger lejligheden i Postparken og kolonihavehuset tæt sammen og udgør på mange måder det samme hjem, hvilket blandt andet skyldes, at det ligger fysisk tæt på hinanden: *“Så kalder vi det oppe og nede. Det her er oppe og det er nede.”* (Bilag 1:4). Mimis tilknytning til lejligheden i Postparken hænger sammen med kolonihaven og dens beliggenhed. Kolonihaven og lejligheden bruges dog på forskellige tidspunkter og supplerer derfor hinanden. Hvor lejligheden i Postparken er der, de sover om vinteren, er kolonihavehuset omvendt der, de sover om sommeren. Lejligheden i Postparken bliver dog stadig brugt i sommermånederne, fordi det er her, de vasker tøj og går i bad, og de to steder smelter dermed sammen i et, hvilket også billedliggøres med Mimis beskrivelse af boligerne som *“oppe og nede”*. Kolonihavehuset og lejligheden i Postparken bliver bundet sammen af en bevægelse, hvor Mimi forestiller sig, at hun går op og ned mellem de to boliger. For Mimi er hjem altså ikke blot lejligheden i Postparken, men er ligeledes kolonihaven, som er en del af forestillingen om hjem, som *“er nede”* i forhold til deres reelle bolig i Postparken. Der er dermed både nogle forestillinger og en social tilknytning, som adskiller sig fra den fysiske lokation af hjem i Postparken. I henhold til Buttimers begreb om centrering, er Mimis følelse af hjem centreret på stedet omkring Postparken, hvor der sker en vekselvirkning mellem lejligheden i Postparken, kolonihaven og området generelt. Buttimer visualiserer stedstilknytning med bevægelsen at trække vejret ind og ud, hvilket er en forankret kropslig bevægelse (Buttimer 1980), på samme måde som Mimi beskriver hendes forhold til kolonihavehuset og lejligheden, som i hendes forestillinger, blot er en bevægelse fra hinanden.

Helen og hendes mand har ligeledes et kolonihavehus på Amager, dog på den vestlige del af øen. Kolonihavehuset fungerer som deres sommerbolig, hvilket vil sige, at her bor de fast det meste af sommerhalvåret og kommer kun i lejligheden i Postparken i denne periode, for at tjekke op på lejligheden. Desuden rejser Helen og hendes mand gerne to-tre gange om året af to-tre ugers varighed, hvorfor de ikke er i lejligheden i store dele af året.

At lejligheden ikke bruges i sommermånederne betyder, at kolonihaven er indrettet således, at den er fuldt beboelig i sommermånederne og Helen fortæller, at de eksempelvis opbevarer deres sommertøj i kolonihaven og ikke tager noget med sig fra lejligheden. Dermed bruger Helen lejligheden i Postparken på en anden måde, end de andre informanter i og med, de kun bor der halvdelen af året, hvilket også kommer til udtryk, da lejlighedens altan kommer på tale, hvortil Helen siger *“Vi bruger den*

jo ikke [altanen]. Vi har købt kolonihave.” (Bilag 3:4). Deres brug af området skifter ligeledes mellem sommer og vinter. Om sommeren bruger de den ene side af Amager, når de er i kolonihaven, mens de bruger siden ind mod København, når de er i lejligheden i Postparken.

Altså vi er jo meget ude når vi er i haven. Det er også nogle andre ting vi laver. Så bevæger vi jo os på den side af Amager. Herhjemme, så bevæger vi jo os den side indad. Vi elsker at gå ud og spise, vi er altid ude i weekenderne. Enten til noget privat eller også os selv. Og det gør vi også i kolonihaven og så er det typisk at vi benytter det der ligger ud af mod lufthavnen. Så at det ikke bliver det samme sommer og vinter. (Bilag 3:8)

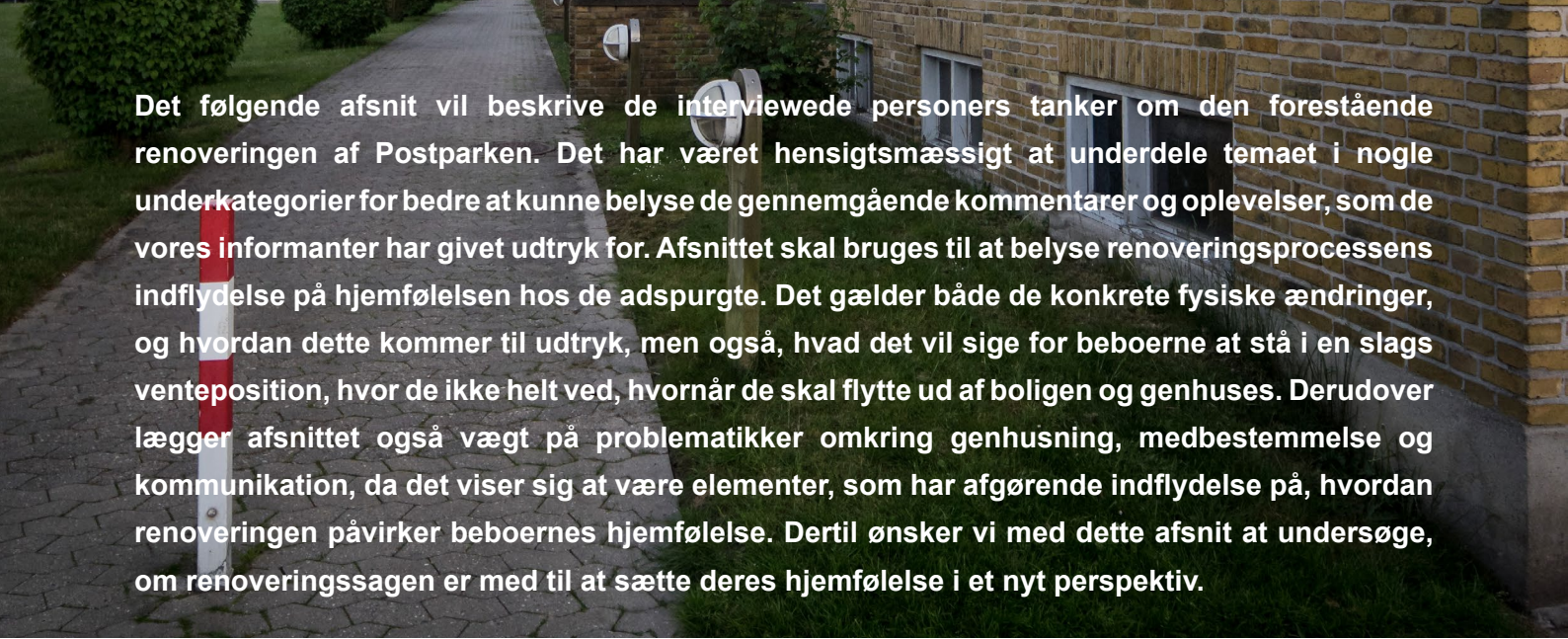
Helens to hjem er i modsætning til Mimis væsentligt mere adskilt fra hinanden. Det vises blandt andet ved, at stederne er opdelt med hver deres ting, og Helen fortæller, hvordan de deler deres interesser og væresteder op i sommer og vinter, og dermed får to forskellige hverdagsliv. Der er dermed to forskellige centreringer og processer, som foregår på hver deres tidspunkt af året, og hjem og horisont (Buttimer 1980) er forskellige fysiske lokationer og dermed en anden bevægelse om sommeren som om vinteren. De forskellige processer, som foregår ud fra de to steder, er netop medvirkende til, at Helen opnår en tilknytning til begge steder. Ud fra Helens og mandens hyppige rejsemønstre tegner der sig desuden et billede af en tilknytning til det at rejse. Rejserne sydpå er en tilbagevendende begivenhed, der gentager sig år efter år, og man kan derfor argumentere for, det bliver en væsentlig del af deres tilværelse, og at det derfor også har en påvirkning på deres tilknytning til lejligheden i Postparken, fordi de er meget væk. Jævnfør Buttimer kan det argumenteres, at hvis hjemmene ikke i så høj grad var opdelt - men hvis de forsøgte at føre samme hverdagsliv fra hver bolig hele året rundt - ville der ikke opnås en stedstilknytning til hver af boligerne i lige så høj grad. Med andre ord lever Helen og hendes mand et vinterliv og et sommerliv, som de begge har tilknytning til gennem deres forskellige praksisser.

Ud fra ovenstående kan man se, at hjemfølelse i almene bolig hænger sammen med både handlemulighederne på boligmarkedet, følelsen af at være en del af det almene system og tilknytning til området. Manglende muligheder på boligmarkedet, som vi ser det hos nogle af informanterne, kan være udtryk for, at deres hjemfølelse i den almene bolig bliver komprimeret og begrænset. Omgivelserne, den billige husleje og nærheden til København er dog med til at kompensere for og opveje den begrænsede hjemfølelse, så de pågældende informanter alligevel udtrykker en tilknytning til Postparken og dermed deres almene bolig. I disse tilfælde ser man, at hjemmet ikke kun er forbeholdt boligens fire vægge, men derimod strækker sig ud i det omkringliggende område.

Omvendt kan hjemfølelsen blive forøget og forstærket, hvis vedkommende har været skrevet op længe og været en del af den almene boligsektor i længere tid. Det giver dem en følelse af flere muligheder for at anskaffe sig den ønskede bolig, der passer til deres livssituation. De kan lettere skifte bolig og flytte, og det giver dem en følelse af en større handlefrihed og kontrol, selvom denne frihed ikke gælder på det generelle boligmarked, men kun inden for den pågældende boligforening. Ydermere kan den almene boligsektor repræsentere nogle værdier, som beboeren kan identificere sig med, og det kan være med til at forstærke tilknytningen til stedet og det system, som udgøres af den almene boligsektor. Beboeren kan se sine egne værdier afspejlet i den almene boligsektor, og det kan være med til at forstærke beboerens hjemfølelse i den almene bolig.

Tanker om renoveringen

Det følgende afsnit vil beskrive de interviewede personers tanker om den forestående renoveringen af Postparken. Det har været hensigtsmæssigt at underdele temaet i nogle underkategorier for bedre at kunne belyse de gennemgående kommentarer og oplevelser, som de vores informanter har givet udtryk for. Afsnittet skal bruges til at belyse renoveringsprocessens indflydelse på hjemfølelsen hos de adspurgte. Det gælder både de konkrete fysiske ændringer, og hvordan dette kommer til udtryk, men også, hvad det vil sige for beboerne at stå i en slags venteposition, hvor de ikke helt ved, hvornår de skal flytte ud af boligen og genhuses. Derudover lægger afsnittet også vægt på problematikker omkring genhusning, medbestemmelse og kommunikation, da det viser sig at være elementer, som har afgørende indflydelse på, hvordan renoveringen påvirker beboernes hjemfølelse. Dertil ønsker vi med dette afsnit at undersøge, om renoveringssagen er med til at sætte deres hjemfølelse i et nyt perspektiv.

Som nævnt i den teoretiske indledning består hjemmet blandt andet af hverdagslivet med vaner, praksisser og ritualer tilknyttet. Det indeholder beboernes personlige ejendele med tilhørende minder og følelser, og det er med til at skabe en vis form for kontrol (Depres 1991, Mallet 2004). Det må derfor have en afgørende indflydelse på den oplevede hjemfølelse, når beboernes hjem ændres så markant og - i Postparkens tilfælde - ændres permanent. Blandt informanterne skal størstedelen tilbage til deres nuværende bolig og dermed genhuses midlertidigt. Mikkel skal genhuses midlertidigt, men flytter efterfølgende til en ny adresse. Anne genhuses permanent og skal dermed kun flytte en enkelt gang. Marlene er ikke sikret nogen bolig, og det er dermed uvist, om hun flytter tilbage til Postparken.

Alle informanterne udtrykker et behov for renoveringen, da de mener, at Postparkens boliger er nedslidte og trænger til forbedringer. Alle informanter har også stemt for renoveringen. Det betyder i midlertidig ikke, at informanterne opfatter renoveringen som værende uproblematisk, men det formodes dog, at det, at informanterne har stemt for, har en vis indflydelse på deres opfattelse af den kommende renoveringsproces med alt, hvad den indebærer. Selvom situationerne efter renoveringen er forskellige for interviewpersonerne, er fællesnævneren for dem, såvel som alle Postparkens beboere, at de skal flytte ud og tage alt med fra lejlighed og kælderrum.

Kigger man nærmere på nogle af de gennemgående kommentarer fra vores informanter, opstår der nogle temaer, som man delvist også ser ved andre renoveringsprocesser. Til at folde de temaer ud har det været brugbart at inddrage rapporten *Renovering af almene boliger* (Mechlenborg og Bech-Danielsen 2017). I rapporten interviewes forskellige beboere, der alle har været igennem en renovering i deres almene bolig, og på baggrund af tilbagemeldingerne er der også her nogle temaer, der udmønter sig, hvoraf enkelte går igen hos beboerne i Postparken. En afgørende forskel er dermed, at rapportens informanter har været gennem renoveringen, hvor informanterne fra Postparken snart skal til det. Ikke desto mindre har det været interessant at inddrage det blandt andet for bedre at kunne navigere rundt i de mange kommentarer, der kommer fra informanterne fra Postparken. Det skal derfor ikke ses som, at rapporten bruges til at validere vores informanters udsagn. Sammen med kodningen af de transskriberede interviews, fungerer rapporten derimod som et brugbart værktøj til bedre at kunne belyse vores informanters tanker og forestillinger om renoveringen.

Handlefrihed og mangel på kontrol

I dette afsnit ser man flere eksempler på, hvordan vi bruger renoveringen som metodisk værktøj til at synliggøre forskellige aspekter i hjemmet. Særligt handlefriheden i forskellige ejerformer kommer frem i beboernes bevidsthed i kraft af renoveringen.

Hjemfølelse afhænger til en vis grad af at kunne bestemme selv og være i kontrol i ens bolig (Després 1991, Mallet 2004). Det er derfor værd at undersøge, om en eventuel medbestemmelse har indflydelse på hjemfølelsen hos vores informanter. Har de haft noget at sige i forhold til udformningen af den renoverede bolig, og har det været med til at skabe en form for hjemfølelse? I den forbindelse er der særligt to elementer af hjemfølelse som er interessante. Det ene er, hvordan hjemmet kan ses som en afspejling af beboernes værdier, og hvordan de ser sig selv (Després 1991:98). Det kan have stor betydning, hvordan hjemmet er med til at udtrykke beboerens smag og holdninger blandt andet gennem møbler, billeder, indretning og genstande med affektionsværdi (Ibid). Det andet element af hjemfølelse, som er værd at inddrage her, er, at hjemfølelsen også har at gøre med måden, hvorpå beboeren ændrer og forandrer boligen og på denne måde opnår en kontrol over de fysiske rammer, der udgør boligen (Ibid).

Medbestemmelse i en bolig kan vise sig på flere måder. I kraft af sit arbejde i bestyrelsen er Johnny bevidst om graden af medbestemmelse, og hvor der er mulighed for få indflydelse. Interviewet med Johnny bærer præg af hans rolle som næstformand i bestyrelsen i Postparken, og derudover som medlem af organisationsbestyrelsen i PAB. En del af interviewet kom derfor til at handle mere overordnet og strukturelt om selve renoveringen. Ikke desto mindre fortæller det stadig en del om hans hjemfølelse. Når det kommer til Johnnys oplevelse af renoveringen, giver han udtryk for, at han ser pragmatisk på situationen.

Det sjove ved sådan nogle almennyttige boligforeninger er jo folks ejerfornemmelse. (...) Nu har vi jo 400 boliger herude. De glemmer ret ofte, der er flere end dem selv. Det vil sige, man tager udgangspunkt i sin egen lejlighed, der skal renoveres. Man tager ikke udgangspunkt i, at der er 400 lejemaal, der skal renoveres. Det andet er, man tror man ejer lortet og man kan bestemme over det hele. (...) Det er sjovt at se, hvordan folk tror de ejer lortet, men rent faktisk så bor du bare til leje, og du kan i princippet blive sagt op. Ud. Hvis vi renoverer her, så renoverer vi her, bare vi overholder de regler, der er inden for den almennyttige lov. (Bilag 7:2)

I og med Johnny refererer til øvrige beboere ud fra nogle generelle tendenser, forstår man hurtigt, at hans bestyrelsesarbejde har stor indflydelse på hans oplevelse af renovering, og der ses også en distancering i forhold til de beboere, der ikke er i stand til at se renoveringen i samme perspektiv og sammenhæng som ham selv. Johnny kan ligeledes se det praktiske i en strømlinet og ensartet renovering, hvor boligerne får de samme installationer, og her bliver det igen sat i forbindelse med hans baggrundsviden fra bestyrelsesarbejdet.

Hvis du har ens håndvaske, ens blandingsbatterier, så kan du forhandle nogle priser, der er langt lavere, og det er meget nemmere at skaffe reservedele til, og det er meget nemmere at vedligeholde for gårdmand Bjørn, når han skal komme og lave et eller andet. Så på den måde giver det jo mening, at det bliver sådan lidt ens agtigt. (Bilag 7:6)

Denne kommentar kan tyde på, at Johnnys arbejde i bestyrelsen har skabt en større praktisk og rationel forståelse for renoveringen, der i sidste ende påvirker Johnnys tanker om sin nyrenoverede bolig.

Med udgangspunkt i Johnnys udtalelser, kan man se, han i en eller anden forstand føler sig hjemme i renoveringen. I renoveringsprocessen er det ikke alle handlinger og holdninger, der accepteres. Beboerne og deres tilværelse skal indordne sig efter renoveringens præmisser, og det er netop det, Johnny gør. Han har, ligesom størstedelen af Postparkens beboer, stemt for renoveringen, og med et 'ja' til en renovering må der nødvendigvis ligge en forståelse og accept af de præmisser, som renoveringen afføder. Summen af beboernes forståelse og ønske om en renovering udmønter sig via beboerdemokratiet til en accept af totale ændringer af beboernes hverdag i Postparken. I Johnnys tilfælde er det særligt tydeligt. Ikke nok med, at han stor indsigt og forståelse for renoveringens forløb, omkostninger, budget, forhistorie og så videre, så distancerer han sig også fra de beboere, der ikke deler hans indsigt og forståelse, og derfor ikke accepterer renoveringens præmisser. Det kan derfor antydes, at renoveringen på denne måde kan være med til at øge den sociale afstand mellem beboere, der ikke deler den samme holdning til renoveringens præmisser, netop fordi renoveringen går ind og påvirker grundlæggende vilkår i beboernes tilværelse.

Johnnys arbejde i bestyrelsen har givet ham en større adgang til informationer dels om renoveringen, men også om struktureringen af hele den almene boligsektor. Alt dette giver også udtryk for en forståelse af beboerdemokratiet - både dets muligheder og begrænsninger - og hvordan det kan være med til at påvirke ens tilværelse i en almen boligforening eksempelvis i forhold til en renovering.

Trods det rationelle blik som Johnny har på sin bolig, giver han også udtryk for en mere "klassisk" forståelse af hjem, hvor han værdsætter muligheden for selv at kunne præge de fysiske rammer. Han taler dog stadig ud fra en bevidsthed om regler og teknikaliteter i forhold til forandringer i boligen.

Nu er der gudskelov kommet meget mere lempelige regler, der har gjort, at du føler, at du er med til at have dit eget i dag, når du har en lejebolig, selvom det ikke helt er din egen. Så længe det er godkendt af varmestyrer eller driftschef, så er det okay at lave forandringer til et hvis punkt. (Bilag 7:6)

Denne kommentar understreger vigtigheden i at kunne foretage forandringer og modificere boligen, da det er med til at afspejle en opnåelse af kontrol af boligen, der igen kan medføre en større frihed og mulighed for at udtrykke sig selv (Després 1991:98). Og det er vigtigt for Johnny. Når han nævner, at der "*gudskelov*" er kommet mere lempelige regler, understreger han en glæde over en større medbestemmelse og mulighed for at præge boligen. Det giver ham en større ejerfølelse, selvom han godt ved, han ikke ejer boligen.

Et lignende kommentar kommer også fra Anne Mette, der ligeledes er positivt stemt overfor muligheden for at kunne påvirke boligens planløsning efter renoveringen. Hun har fået tilbudt at sammenlægge køkken med det tilstødende værelse og få et større køkken-alrum, hvilket hun har takket ja til.

Jamen, jeg har selv valgt, at jeg ville have det her gjort. Vi fik et brev på et tidspunkt. Nogle har valgt ikke at gøre det, fordi de har brug for det lille værelse, og så er der nogen som mig, der har valgt at gøre det. Så det har været noget, vi selv har måtte bestemme, så det synes jeg er meget fornemt. (...) Jeg synes det er fedt, for jeg ville aldrig få råd til at købe mig et hus, så den eneste forandring jeg kan få lavet, det er den her, så jeg synes, det er fedt. Det glæder jeg mig til. (Bilag 2:7)

Også her bliver der givet udtryk for tilfredshed over at have medbestemmelse i forhold til den

færdigrenoverede bolig. Derudover sætter Anne Mette sin situation i forhold til at eje sin egen bolig. Hvis man formoder, hun bruger huset som symbol på en ejerbolig, skelner hun dermed mellem de to ejerformer: almen bolig og ejerbolig. Her giver hun klart udtryk for, at mulighederne for ændringer og handlefrihed i en ejerbolig er væsentlig større end i en almen bolig. Renoveringen er her med til at synliggøre den almene bolig for Anne Mette og de begrænsninger, der er af handlemuligheder. Hun kommer ikke nærmere ind på, om den øgede medbestemmelse giver hende en større følelse af kontrol eller handlefrihed. Dog synes hun, det er *“fedt”* og *“fornemt”*, og det er noget, hun *“glæder”* sig til, hvilket giver indtryk af, at hun værdsætter disse handlemuligheder og medbestemmelse højt. Ligesom Anne Mette skelner Helen også mellem ejerformer, men optegner forskellene mere direkte. Helen beskriver den manglende handlemulighed, hun oplever som lejer og beskriver den som en klar ulempe.

Men det er så det, der er ulempen ved at bo til leje. Man kan jo ikke bare gøre, hvad man vil.

I 1: Er der andre ulemper, du ser?

H: Jamen ikke andet end for eksempel det der med varmekilden. Det tænker jeg ikke, at man ville finde sig i, i en ejerforening. Der ville man jo handle. (Bilag 3:15)

Helen nævner eksplicit den manglende handlefrihed i citatet og antyder, at den er væsentlig begrænset i hendes almene bolig. En lignende pointe går igen hos Johnny, der ligesom Anne Mette og Helen, stiller forskellige ejerformer op over for hinanden.

I2: Men tror du, det har noget med ejerfornemmelsen at gøre?

J: Ja (...) man tror det er ens eget, og så værner man om det. Det er meget tydeligt i vores beboergrupper i de dialoger, vi havde, når vi skulle til at tale om køkkener. Når folk rakte hånden op og havde taletid: ”Jeg synes, for jeg vil gerne have” – Hold inde! Vi er 400 lejermål. (...) Du bliver nødt til at kigge bredt og lytte på, hvad de siger de der arkitekter og ingeniører, der har regnet ud og tror, at det her er bedst for dig. (...) Og det er jo igen det der med at få vendt tanken til, at du er nødt til at tænke bredt og ikke snævert. Det kan du gøre, hvis du har en ejerbolig eller en andel. Så kan du tænke forholdsvis snævert omkring dit eget for det er dit. Alt hvad man laver af forbedringer, det tager man også med sig i form af økonomi – større andelsværdi og større ejerværdi - men det kan du altså ikke gøre her. Der er der andre ting, der spiller ind her. (Bilag 7:22)

Ifølge Johnny er der noget, der tyder på, at den ejerfornemmelse, som er forbundet med ejer- og andelsboliger påvirker beboernes oplevelse af deres egne almene lejeboliger. Selvom beboerne i Postparken bor til leje, og altså ikke ejer boligen, ser de stadigvæk boligen som værende deres. Der ligger med andre ord en vis ejerfornemmelse i at bo i almen bolig, trods det faktum, at man ikke ejer boligen. Det formodes ud fra citatet, at følelsen af hjem og ejerfornemmelsen ikke bare er tæt forbundet, men nærmest uadskillelige. Hjemmet ses ofte som noget man ejer, og det associeres ofte med følelsen af handlefrihed, rum og tid under kontrol og permanens (Després 1991:99, Mallet 2004:66). Disse følelser opleves med høj sandsynlighed blandt de fleste af beboerne og tilsyneladende i så høj grad og over så lang tid, at det overskygger det faktum, at man ikke ejer boligen. På baggrund af det er der altså ikke nogen bemærkelsesværdig forskel på hjemfølelse i de forskellige ejerformer. Renoveringen kan altså gå ind og udfordre beboernes ejerfornemmelse og følelse af kontrol betydeligt og markere, at der ligger en tydelig forskel mellem en ejerbolig og en almen lejebolig. Om beboerne bliver mere bevidste om forskellige ejerformer er uvist, men de kommer ikke desto mindre til at føle det på nært hold, når renoveringen fratager deres handlefrihed, kontrol og permanens.

Når det handler om medbestemmelse i almene boliger fylder beboerdemokratiet en væsentlig del. Det er dér, hvor beboerne kan opleve at have en medindflydelse og en mulighed for at påvirke beslutninger eksempelvis angående deres bolig. En af informanterne udtrykker det dog som en ambivalent følelse.

(...) der jo noget demokrati på en eller anden måde ikke. Det er en følelse af, at der er noget medbestemmelse, men så kan jeg også... Ja, nu var jeg jo der til mødet [om genhusning] i går, der var jo én, der var lidt oppe i det røde felt omkring, at nu havde vi jo egentlig aftalt noget, men nu blev det ikke sådan. Og det er jo den der fornemmelse af, at man er fælles og alligevel er det jo ikke os, der helt bestemmer vel. (Bilag 4:13)

I citatet refererer Mette til en beboer, som var uenig med bestyrelse og genhusningskonsulent omkring nogle lejekontrakter på nogle ekstra kælderrum. Beboeren mente ikke, at kontrakten blev overholdt af alle parter i forbindelse med renoveringen. Det er ikke helt tydeligt, om Mette bruger dette eksempel som udtryk for medbestemmelse eller mangel på samme, men hun beskriver ikke desto mindre, hvordan beboerdemokratiet som en følelse af medbestemmelse. Oplevelsen på mødet om genhusning gør Mette opmærksom på demokratiets begrænsninger. Der er mange holdninger og meninger fra beboerne, der skal spille sammen med renoveringen, hvilket kan være med til at mindske følelsen af medbestemmelse, når beboerdemokratiet ikke har mulighed for at omfavne dem alle.

Valgmuligheder og medbestemmelse kan føre til en større følelse af handlefrihed og være med til at skabe en ejerfornemmelse, selvom den dog er begrænset grundet den almene boligs ejerforhold. Informanterne sammenligner handlefriheden i den almene bolig med andre boformer, og det er i lyset af denne sammenligning, de bliver opmærksomme på de begrænsninger, som de forbinder med den almene bolig. Renoveringen er med til at belyse og synliggøre de handlefriheder, der er forbundet med den almene bolig, og det er med til at påvirke beboernes hjemfølelse igennem dette. De bliver mere opmærksomme på, hvilken kontrol de har eller ikke har i boligen.

At se en mening med renovering

Eftersom alle vores informanter har stemt for renoveringen, har vi en forventning om, at de til en vis grad også kan se en mening med renoveringen. Antagelsen er, at hvis de kan se en mening med renoveringen, har de også lettere ved at acceptere de gener, der opstår under renoveringen. I Renovering af almene boliger er der på baggrund af de gennemførte interviews flere forhold, der går igen blandt de adspurgte, og én af dem er vigtigheden i at kunne se en mening med renoveringen, især hvis der sker drastiske ændringer (Mechlenborg & Bech-Danielsen 2017:68). Postparkens totalrenovering må siges at være en gennemgribende og drastisk ændring, når alt undtagen skelettet fjernes og flere lejligheder får en markant anderledes planløsning.

I interviewet med Mikkel udtrykker han en klar forståelse for renoveringen, og kobler det tilmed sammen med personlige erfaringer fra arbejdet med at indrette og sætte sin nuværende lejlighed i stand. I mødet med at modificere og handle i hjemmet har Mikkel gjort sig erfaringer, der kan tyde på, har givet ham en større forståelse for renoveringen. Når man spørger ham, hvilke tanker han har gjort sig om renoveringen svarer han:

Jeg syntes, at det var fint. For det er gamle steder, vi har flyttet ind. Det var gamle el-målere,

støffedninger. Det puds, der er i den mellemvæg der er indtil rummet inde ved siden af, den er så mør, at når du borer, så kommer der sådan noget koks ud. Det er virkelig gammelt ikke. (...) Vinduerne de er 20 år gamle ikke. Vi kan høre det piver gennem vores vindue i soveværelset, så der er altid køligt derinde. Så det er noget gammelt lort. Det skal skiftes. Halvdelen af radiatorerne virker ikke. Så vi har fast VVS'er op der i efterårsperioden, når vi skal til at fyre, så har vi ham oppe og lufte hele lortet igennem. Og så er det jo én-strengs, det vil sige der er ikke noget gennemløb. Så hvis tilstrømningen ikke virker, og der ikke kommer den varme op, som der skal, jamen så er det bare en tom radiator.

I1: Og det er noget, I har oplevet?

M: Ja ja. Hvert år.

I1: Så I kender jeres VVS'er godt?

M: Ja ja, Vasler? Ja ja det er næsten med High-fives og "skal du ikke lige have ny bruser" og sådan noget (Bilag 6:4)

Mikkel viser i dette citat også en teknisk og praktisk forståelse for lejlighedens opbygning, og han har oplevet gentagne problemer med varmen. Det har resulteret i et næsten personligt forhold til VVS'eren som fast anlægger besøg hos familien og som måske tilmed har givet Mikkel større praktisk forståelse for lejligheden. Kort sagt har Mikkels erfaringer fra hverdagen, hans erfaringer med at ændre og indrette lejligheden og de tilbagevendende møder med VVS'eren, givet Mikkel et større kendskab til lejlighedens opbygning og stand, og det formodes alt sammen at spille ind på Mikkels forståelse og tanker med renoveringen. Ligesom vi så det hos Johnny tidligere, så udtrykke Mikkel også en forståelse for renoveringen gennem en afstandstagen fra de beboerne, der udtrykker utilfredshed ved forskellige ændringer.

Der har været meget sådan noget fnidder. Ligesom der også var på det her møde [møde om genhusning]. "Hvad med mig, jeg har garage?". Jamen det har du så ikke mere vel. Fordi yderområderne går de i gang med i uge 40. Hele garage-arealet dernede er dér, hele entreprisen skal holde med alt deres lort ikke. (Bilag 6:7)

Mikkel viser her en forståelse for de fysiske ændringer og en forståelse for renoveringens omfang. Han distancerer sig fra det "fnidder", der symboliserer en manglende indsigt i renoveringen. Det siger noget om hans accept af selve renoveringen og de udfordringer, den afstedkommer. Accepten hænger højst sandsynligt også sammen med hans tanker om den nyrenoverede lejlighed, og de privilegier, der er forbundet med den. Hans tanker omkring den nye lejlighed kredser omkring familien, den lave husleje og nærheden til Amager Strandpark. Der knytter sig en slags forestillet hjemfølelse til den nye lejlighed. Sat lidt på spidsen, så kan Mikkel ikke føle sig hjemme i en lejlighed, han ikke har været i og praktisk set først eksisterer, når renoveringen er færdig. Men hjemfølelsen for Mikkel synes at ligge andre steder, blandt andet i det omkringliggende område, som vi også så det hos nogle af de andre informanter i foregående afsnit. Derudover spiller familien også en væsentlig rolle. Hjemmet knytter sig også i høj grad til det sted, hvor relationer med familie og venner bliver forstærket (Després 1991:98), og har i visse tilfælde så stærk en forbindelse, at de to begreber er uadskillelige (Mallet 2004:73). Det ser man også hos de forestillinger, Mikkel har for sit fremtidige hjem:

Så kan man sige, planerne kommer ovre i den nye lejlighed, hvad vi gerne vil have at ting derovre ikke. Så ungerne, Lucca [datteren] er gået i gang med at indrette sit værelse. Lave tegninger og sådan. Sådan skal det det se ud. (Bilag 6:6)

Tankerne omkring det nye køkken har også hverdagslivet med børnene som sit omdrejningspunkt:

Også fordi vi ikke får overskabe jo. Så er det bare sådan en bundsokkel, sådan en amerikaner en. Så ungerne kan sidde og tegne og sådan ikke. Så kan man spise derude. Og så vil vi have sådan et langt egetræs bord og de koster kraftedeme 20.000 ikke. Så der kan sidde 10 personer ikke. Fordi så i julen 19, så vil vi holde jul. Begge familier ikke. (Bilag 6:7)

Den nye lejlighed bliver med andre ord en ramme for betydningsfulde sociale relationer, og forestillingerne herom danner i hjemfølelse hos Mikkel.

Det bliver, altså vi får meget lejlighed, så, for 9.900 får vi 125 kvadratmeter i to plan. 10 minutter fra Amager Strandpark. Altså.. Dem der bor ude i Ørestaden eller bare herude på Amagerstrandvej, de giver 17000 for en toværelses. Leje. Jeg giver knap 10 og jeg har to planer og 125 kvadratmeter. Så kan jeg sgu ikke klage. (Bilag 6:7)

I disse tre citater giver Mikkel klar udtryk for en hjemfølelse, han mener opstår i den nye lejlighed. Kobler man det sammen med hans erfaringer fra lejligheden og hans tekniske indsigt i byggeriet, danner der sig et billede af en beboer, som kan se meningen med renoveringen og som kan se nogle helt klare fordele ved den, da renoveringen bliver knyttet til en forstærket hjemfølelse, eftersom de sociale relationer får bedre fysiske rammer at udfolde sig i.

Anne Mette oplever på samme tid en stor irritation og stor forståelse for renoveringen.

Men nu har jeg jo også boet her i så mange år ikke, og det har jo funket. For min skyld skulle de ikke gøre det i hvert fald, men jeg har jo været med til at stemme for, at de skulle gøre det. At lejligheden bliver tidssvarende og sådan... Selvfølgelig skal det laves, det er bare irriterende. Men hvad søren – det bliver sikkert lækkert. (Bilag 2:13)

Anne Mette vil på den ene side gerne have tingene fortsætter, som det hele tiden har gjort, men omvendt erkender hun også, at lejlighederne ikke er tidstypiske, og at de skal renoveres. Lignende kommentar går igen hos Mimi:

Jamen, det er noget med el, alt er er gammelt og på grænsen måske, til at være ansvarlig. Det er i hvert fald meget gammelt, det skal laves om. Og faldstammer er dårlige, de bliver jo også dårlige sådan nogle faldstammer. Og så er der, i hver fald nede i stuen, er der nogle fugtproblemer. Vi har jo nogle andre problemer. Vi fik jo ny altan for nogle år siden og vores vægge har slået nogle revner efter. Vi mener, at det er efter, vi har fået sat altan på. Og sådan noget skal de jo lave i forbindelse med renoveringen. Så skal der laves nyt køkken og nyt bad.”(...)

M: Vi er ellers meget godt tilfredse med som vi har det nu, men ind imellem, så siger vi ja.. Der skal jo ske noget, så vi bliver nødt til at tænke anderledes. Men vi har været længe om sådan at ville tænke på om vi skulle flytte, sådan udskudt det lidt...

I1: Hvad har det skyldtes?

M: Det er nok fordi, man er godt tilfreds med sin lejlighed, tænker jeg. Vi vil egentlig bare godt blive her. (...) Vores fornuft siger jo, at der skal renoveres, vi har ikke været imod på den måde. Men vi tænker, åh vi prøver at få det bedste ud af det. Vi får se. (Bilag 1:7)

Også Mimi kan se meningen med renoveringen på trods af, at hun samtidigt synes, det ville være komfortabelt, hvis ikke det skete. Hun differentierer også mellem det følelsesmæssige og det rationelle. Der opstår en form for konfrontation mellem, hvad hun føler, og hvad hun tænker, og heri kan man se, at renoveringen fører nogle følelsesmæssige negative konsekvenser med sig, men som hende og manden ikke desto mindre har accepteret og *“prøver at få det bedste ud af det”*. Det tyder samtidig på, at Mimi indordner sig under renoveringen og forsøger at lade de rationelle tanker fylde.

Netop denne forståelse mener Johnny, at flere af beboerne mangler. Han savner derudover en værdsættelse af renoveringen og et øget fokus på de forbedringer, den fører med sig i stedet for blot at fokusere på det negative.

Det er også det, jeg savner ved mange af de beboere herude, (...) at de er tålmodig omkring det. For dem ser de det som et helvede. De ser det ikke som noget, der bliver meget, meget bedre, og det ærgrer mig lidt, for jeg synes, der er lagt op til at alle lejligheder for et gigantisk løft. (...) Og der er mange der siger "hvorfor det, og hvorfor skal vi ud i det her, og er det nu også nødvendigt?" Øh ja – det er det. Gå du ned og kig i kælderens og kig på al skimmelsvampen, prøv at kigge på dine elinstallationer. Det er gamle stofledninger alt er pisse ulovligt, Ned, ud, væk – nyt. Og der synes jeg - fra mange beboere - jeg savner en forståelse for, hvad det er, vi skal igennem. Selvfølgelig bliver det lidt besværligt i fire til seks måneder, men hold da kæft, når jeg kommer hjem og ind i min nye lejlighed. Jeg får oven i købet det privilegium, at jeg kan være med til at designe mit eget køkken – hvor fedt er lige ikke, det har jeg aldrig kunnet før. Nu kan jeg skabe mit eget køkken derude, det bliver da dejligt. (...) Men det er ikke alle, der har fået den drejet ind på den der eller tunet den ind på den vej, og det synes jeg er synd - at man ikke har den forståelse for, hvad det er, vi skal igennem, og hvor stort det er for alle. Det er jo et gigantisk løft.

I2: Hvorfor har de ikke den forståelse, tror du?

J: Konservatisme måske. "Nej, det skal bare som det hele tiden har været. Det skal ikke forandres". (Bilag 7:19)

Johnny nævner eksplicit, at der kommer til at ske markante forbedringer, men også forandringer for beboerne. Et gigantisk løft i hans øjne, kan være et gigantisk omvæltning og irritation for hans nabo. Forbedringerne og det gigantiske løft, som Johnny taler om, bliver også sat i forbindelse med glæden ved at kunne "*designe*" og "*skabe*" sit eget køkken. Det får en positiv afsmittende effekt på renoveringen, at den sættes i forbindelse med det "privilegium", at kunne præge sine omgivelser. Senere i interviewet viser Johnny os køkkenet og kommer med konkrete eksempler på dets begrænsninger i forhold til størrelse og funktion. Det er på den måde med til at understrege, hvilke positive aspekter, som Johnny knytter til renoveringen. Han kan ikke blot se meningen med renoveringen, men også se nogle konkrete hverdagsproblemer blive løst af renoveringen. Sagt på en anden måde er der noget, der bliver taget fra Johnny i 4-6 måneder, men til gengæld noget bedre, der bliver givet ham, når han flytter tilbage. Når vi spørger ham, hvordan han vil bruge lejligheden efter renoveringen, dukker køkkenet op igen.

Jeg er ikke i tvivl om, at køkkenet kommer til at blive en del mere brugt, fordi jeg kommer til at lave en lille spiseplads derude. Jeg har lige siddet og regnet og målt allerede, og der bliver plads til et lille spisebord med plads til cirka fire personer. Ikke voldsomt meget plads, men det er nok til mig og knægten, og hvis datteren er hjemme, så kan vi sidde og spise derude. (...) så der er ingen tvivl om, at køkkenet kommer jeg til at bruge meget mere" (Bilag 7:8)

Johnny fortæller her om hvordan han forestiller sig det nye køkken, ved at han er gået i gang med at regne og måle. Det er en ny tilværelse han forestiller sig og han forbereder sig på nogle nye praksisser, som han regner med at tilegne sig. Køkkenets nye betydning for Johnny bliver desuden sat i forbindelse med hans familie, hvilket igen kan være med til at understrege hjemfølelsen hos Johnny (Mallet 2004:65, Després 1991:98), og dermed forstærke forståelsen og ønsket om renoveringen, lidt ligesom vi så det hos Mikkel lidt tidligere i afsnittet.

Ud fra dette afsnit kan man se, at nogle beboere har en forståelse for renoveringen på grund af deres egne erfaringer med lejlighedens stand og deres indsigt i boligsektorens struktur. Denne erfaringen og indsigt gør dem i stand til at se renoveringen i et større og mere holistisk perspektiv. Derfor accepterer de i højere grad de problematikker og udfordringer, som renoveringen afstedkommer. Andre beboere, der ikke har samme indsigt og holistiske perspektiv for øje accepterer også renoveringens præmisser, men i højere grad på baggrund af erfaringer fra hverdagslivet. Med denne accept af renoveringen, evner beboerne også at skabe en større forståelse af de ændringer i deres hjem, der måtte forekomme under renoveringen.

Kommunikation

En væsentlig del af oplevelsen af renoveringen beror også på, hvordan kommunikationen har været. Hvad har beboerne fået at vide, og hvad betyder det for dem? Omvendt kan man også spørge, hvad beboerne ikke har fået at vide, og hvordan påvirker den mangelfulde kommunikation dem. Igennem vores interview har informanter givet udtryk for, at kommunikationen spiller en væsentlig rolle og har indflydelse på oplevelsen af renoveringen, da den er med til at skabe eksempelvis overblik og forståelse for renoveringen. Af selvsamme grund er en mangelfuld kommunikation med til at skabe utryghed, irritation og stresslignende tendenser hos informanterne. Det er derfor et væsentligt undertema at tage med her, da kommunikation indirekte kan påvirke beboernes hjemfølelse i en både positiv og negativ retning.

Det oplevede vi blandt andet hos Anne Mette, der følte sig utryk ved ikke at vide mere om selve renoveringsprocessen.

(...) Der er jo så lange udsigter. Hvornår de kommer i gang. De siger, det kun varer et halvt år, men det kan jo lige så godt vare et år, så hvem ved det? Det ved de jo ikke engang selv sikkert. Så kommer der måske et eller andet problem, og så varer det endnu længere. Så jo det irriterer mig – den der utryghed ved at... Men jeg vil tro det også hjælper, når vi skal til det her møde [om genhusning] den 19. Har I set sedlen?

I2: Nej

A: Vi har fået sådan en dagsorden her, og det må så hjælpe lidt på det. Nu skal jeg jo have læst den der om genhusning også. Den har vi lige fået i dag, og den har jeg slet ikke kigget i. Altså så man ved noget mere. Man føler virkelig, vi ikke ved noget som helst. Og det er jo usikkerheden ved det. Utryghed. Det er irriterende. (Bilag 2:13)

Anne Mette føler sig utryk og irriteret ved ikke at vide mere om renoveringen, end hun gør, og hun nævner samtidig, at mere information, såsom informationsmødet om genhusning, ville afhjælpe noget af utrygheden. Her er renoveringen altså med til at forårsage en øget utryghed, som man må formode har en negativ indflydelse på hendes hjemfølelse.

Helen mener også, at kommunikationen har været for sparsom, og hun refererer til de møder, der er blevet holdt og til de to skrivelser med svar på ofte stillede spørgsmål. Hun oplever, at det har været den eneste kommunikation, siden beboerne stemte for renoveringen i sin tid.

Det her er for eksempel den indkaldelse [til møde om genhusning] vi har fået. Så har der været de her to for hele processen. Det er fandme heller ikke i orden. Der har været for lidt. Så kan det godt være, at processen ikke er noget nyt, men så kan man godt lige lave sådan en her og dele rundt. Og så sige, I hører ikke noget, og det er fordi, der ikke er noget nyt. Og så slapper man af, og så er

vi blevet orienteret om, at der er ikke noget nyt nu, og vi får besked lige så snart. Og det kunne de gøre hver anden måned faktisk. Det synes jeg ikke er for meget.

i 2: Det vil give mere ro eller hvad?

H: Ja, det vil give mere ro hos os i hvert fald. Hvad sker der og går det overhovedet i gang og så videre, ikke. (Bilag 3:11)

For Helen og hendes mand ville det altså skabe mere ro at modtage mere kommunikation også selvom, der ikke var noget nyt at kommunikere om. Renoveringen går ind og udfordrer ens følelse af kontrol, sikkerhed og kontinuitet (Mallet 2004, Després 1991), og her tyder det på, at hyppig information ville være med til at opretholde en form for kontinuitet. Om det ville skabe en øget følelse af kontrol er svært at svare på, men måske ville en lind strøm af information forberede beboerne på renoveringen, og dermed klargøre dem på, hvornår de mister kontrollen over boliger. Trods ønsket om mere kommunikation, har Helen dog stadig forståelse for renoveringens omfang.

Og jeg er også godt med på, at sådan noget som det her, det er en kæmpe proces og derfor også meget vigtigt, at man hele tiden bliver orienteret. Også selvom der ikke er nyt. Det er en mangelvare. Det er det. Særligt også fordi, der er mange ældre ikke. Nu ved jeg ikke hvor mange der har sagt op, men det er rigtig mange. [...] Måske kunne man have undgået nogle af dem ved at der bliver holdt nogle opgangsmøder med nogle af dem, der har forstand på det, der skal foregå. Hvor meget hjælp får vi, hvad koster det, skal jeg flytte alt i min lejlighed. Altså det er faktisk 5, 6, 7 små spørgsmål man ville have. Det ville gøre underværker. Men de er jo nødt til at tage opgangene, fordi behovene er jo forskellige. Men det er også et stort arbejde. Men det her, der skal i gang er også stort for dem, der bor her. (Bilag 3:21)

Særligt sidste del af citatet bekræfter, at man aldrig kan informere beboerne for meget under en renoveringsproces, som rapporten "*Renovering af almene boliger*" ligeledes finder frem til (Mechlenborg & Bech-Danielsen 2017:68). Når en renovering kan føles som dramatiske forandringer og påvirke nogle helt grundlæggende aspekter i beboerens hverdag, er det vigtigt med god information og forståelse hos de fagfolk, der er involveret i renoveringen. Fagfolkene kan have en tendens til at snakke om bolig, når beboerne snakker om hjem, og der kan være fare for, at beboerne føler sig distanceret og tilsidesat i planlægningen af renoveringen (Ibid). Helens citat underbygger netop dette. Hun skelner mellem beboer og fagfolk, og beskriver omfanget af renoveringen for begge parter. Samtidig understreger hun parternes vidt forskellige syn og oplevelser, der er forbundet med renoveringen. Her tyder det på, at information og kommunikation udgør et vigtigt bindeled mellem de to parter.

Opmærksomheden på at styrke forbindelsen mellem fagfolk og beboer mener Helen også der mangler fokus på:

Så burde det være det første, man gør - indkalder blokkene til en intim orientering og så mulighed for spørgsmål og svar for at skabe noget ro. (...) Og det tænker jeg, er tid givet godt ud. Ved at give mulighed for de her ting. Om det så betyder, at der skal afholdes to møder flere om året, end der bliver holdt nu, hvor der ikke bliver holdt noget. Tænker jeg. Det er så vigtig at få ro på hos de fleste. Der er altid nogle, der er kede af det, vrede, og utrygge, men igen, jo mere, du får mulighed for at stille de spørgsmål, du brænder inde med, jo større ro bliver der også på os. (Bilag 3:22)

Citatet understreger behovet for mere kommunikation, men fortæller også noget om, at et mere nært forhold til fagfolkene kan være med til at skabe ro, hvilket lader til at være særdeles vigtigt. En mere nær og personlig relation til fagfolkene kan være måske være med til at opveje nogle problematikker blandt beboerne. Helen snakker her om en "*intim orientering*", hvilket kan tyde på et ønske om en

tættere relation fagfolk og beboer i mellem. Det kan tyde på et ønske om at se renoveringen ud fra et hverdagsperspektiv. En intim orientering kan måske være med til at tage en meget kompleks renoveringssag ned på et hverdagsniveau, som beboerne kan genkende og relatere til. Beboerne kan derfor få mulighed for at se, hvordan deres hverdag bliver påvirket af renoveringen, og det kan skabe ro og en større fortrolighed med, hvad der nu kommer til at ske. Renoveringen skaber et behov for vejledning i, hvordan deres nye hverdag kommer til at se ud.

For at dykke lidt mere ned i selve informationen kan man kigge nærmere på Mikkels tilbagemelding. I snakken om beboernes muligheder for selv at udvælge elementer til den nye lejlighed, udtrykker han også den mangelfulde information, han synes, der har været:

Jeg vil sige informationen omkring, hvad vi kunne vælge i forhold til elementer og opsætning og sådan noget, det har været sparsomt. Det er først her på sidste møde, at vi har fået at vide, at der er blevet valgt fire bordplader, tre forskellige slags sten til toilettet ikke. Det var vi ikke klar over. Og heller ikke i forhold til aftalen med tilkøb af elementer til køkkenet, det var jeg ikke klar over. Det har vi ikke talt om. (Bilag 6:6)

Mikkel kommer ikke nærmere ind på, hvad den manglende information har betydet for ham og familien, men dømt ud fra foregående citater, kunne en bedre kommunikation måske have haft positiv betydning for Mikkel. Havde Mikkel fået mere fyldestgørende information om muligheden for at præge sin egen bolig gennem valg af køkkenelementer og så videre, kunne det havde givet ham en følelse af medbestemmelse, som kunne have påvirket hans hjemfølelse i den kommende lejlighed.

Marlene oplever ligeledes manglende information. Hun føler samtidig, at der er en bevidst årsag til den mangelfulde kommunikation fra boligselskabets side:

(...) de informationer man kan få er ikke særlig forpligtende for dem [boligselskabet], fordi jo flere informationer jo mere forpligtende gør de det for dem. Og de skal jo så åbenbart have den handlefrihed, for at de kan planlægge projektet og have noget space til ligesom at gøre noget anderledes. (...) Men jeg ved slet ikke, deres planlægning. Jeg har ikke nogen idé om, hvad deres sådan dybereliggende planlægning er, hvad de er forpligtiget til, og hvad de gør for at genere mindst muligt, hvis du forstår hvad jeg mener. Og så får du at vide, "jamen du vidste jo godt..." De forstår ikke det menneskelige. Nogle gange så prøver de at distancere sig lidt fra det menneskelige, fornemmer jeg. Og det irriterer mig. (Bilag 8:10)

Marlenes kommentar er et "godt" eksempel på, hvordan utilstrækkelig kommunikation kan være med til optegne forskellene mellem fagfolk og beboer, og øge afstanden mellem dem. I dette tilfælde opleves det direkte som manglende indlevningsevne fra fagfolkens side. Der opstår en form for mistillid. Efter Marlenes udsagn fortæller fagfolkene, at de tager højde for den menneskelige faktor, men det er Marlene ikke enig i, at de gør:

Selvfølgelig vil man tage højde for den menneskelige faktor, men det tror jeg altså ikke 100% på. Men jeg kan jo ikke vide det. Jeg har ikke noget evidensgrundlag for at sidde og udtale mig om det, men det er bare sådan en fornemmelse jeg har. (Bilag 8:11)

Den manglende kommunikation, som Marlene oplever, er med til at skabe en mistillid til fagfolkene, og hun føler ikke fagfolkene tager højde for hverdagsperspektivet, og det mindsker gennemsigtigheden i renoveringsprocessen. Sammenholdt med citaterne fra Helen og Anne Mette om manglende information om processen og det, at fagfolkene ikke tager højde for hverdagsperspektivet eller giver

beboerne indsigt i planerne ifølge Marlene, kan dette være med til at øge utrygheden blandt beboerne omkring renoveringen.

Informanternes tilbagemeldinger understreger behovet for tilstrækkelig information. Der skal være stort fokus på kommunikationen fagfolk og beboer imellem, og fagfolkene skal tale i et sprog, der relaterer sig til beboernes hverdag, så beboerne føler sig vejledt. Beboerne har behov for at føle, at fagfolkene er klar over, hvor stor en indflydelse renoveringen har på deres tilværelse. Små ændringer for fagfolkene kan være drastiske ændringer for beboerne, og det skal fagfolkene medregne og vise, at de er klar over dette forhold. For at bruge Marlenes ordlyd skal fagfolkene vise, at de tager højde for den menneskelige faktor og ikke kun sige, at de gør det. Mere og tydeligere information kan være en del af løsningen. En forstærket relation beboer og fagfolk imellem, som kommer af flere møder i mindre fora, kan være med til at skabe ro og følelsen af, at fagfolkene har øje for beboernes hverdag - en hverdag som ændres totalt i forbindelse med renoveringen. Fagfolkene skal evne at tage renovering ned på et hverdagsniveau, så den ikke bliver noget fjernt, som beboerne ikke kan forholde sig til, og fordi det er på hverdagsniveau, ændringerne kommer til at kunne mærkes. Beboerne skal have mulighed for at se deres egen hverdag før, under og efter renoveringen, før det kan skabe ro og en større fortrolighed med, hvad der nu kommer til at ske med deres hverdag.

Venteposition

Gennem vores interviews fandt vi et undertema, som gik igen blandt flere af vores informanter. Det handlede om en form for venteposition, hvor beboerne vidste, at de på et tidspunkt skulle flytte alt ud af deres lejlighed, men samtidig ikke kendte den præcise dato for det endnu. Det efterlader dem i en situation, hvor flere af dem, ikke gider at gøre ting ved lejligheden, da det alligevel snart skal renoveres. Beboerne i Postparken har i og for sig fortsat mulighed for at præge boligen ved eksempelvis at male, men renoveringen er med til at reducere lysten betydeligt. I det tidligere afsnit var renoveringen med til at synliggøre de begrænsede handlemuligheder i den almene bolig, men i forhold til venteposition, er renoveringen med til at ændre følelsen af handlemulighed og kan opløse tilknytningen til boligen, når informanterne ikke har lyst til at opretholde deres sædvanlige praksisser i forhold til indretning og vedligeholdelse på grund af tidshorisonten. Som et led i dette, skal det også nævnes, at lejlighedernes vedligeholdelseskonto er blevet inddraget i forbindelse med renoveringen, hvilket vil sige, at kontoen er lukket, og de optjente penge, som beboerne ellers har kunne bruge til mindre forbedringer som eksempelvis maling, er gået til renoveringen.

Tilbagemeldingerne fra vores informanter angående denne venteposition - som vi har valgt at kalde det - fortæller os igen noget om beboernes handlefrihed, mulighed og ikke mindst lyst til at foretage ændringer og præge lejligheden. Der er altså nogle af de samme tematikker, der går igen under dette tema, men det har været værd at udpensle for sig selv, da det er med til at se beboernes muligheder og begrænsninger i boligen i et andet perspektiv. Det kan være med til at skabe et mere nuanceret billede af beboernes oplevelse af renoveringen, og hvilken følelsesmæssig situation det sætter dem i, hvilket Anne Mette ligeledes udtrykker i følgende citat:

Men også i øjeblikket. Man gider jo ikke at gøre noget. Der kunne trænge til at blive malet herinde og måske også ude på mit badeværelse og toilet derude. Der er mange steder, der godt kunne trænge

til en overhaling, og jeg har penge på min vedligeholdelseskonto, men du gider ikke at gøre noget, og flytte rundt på møblerne, for om x antal måneder, så skal det hele pilles ned alligevel, og så bliver det støvet, og radiatoren skal hen under vinduet, og det kan slet ikke betale sig at gøre noget ved det.

I1: Så du tænker, du måske ville have gjort noget?

A: Ja helt sikkert. Hvis ikke det skulle gøres, så skulle jeg da helt klart have malet og brugt nogle af de penge, jeg havde stående på min vedligeholdelseskonto (...). Og de penge, der står på vedligeholdelseskontoen, de ryger så ind i puljen i renoveringen af lejligheden. De bliver simpelthen brugt der. Jeg får sikkert en dejlig lejlighed ud af det, så det er fint for mig, men det er stadig irriterende. (Bilag 2:14)

Anne Mette vil gerne foretage ændringer i sin bolig, men føler at det er ligegyldigt og unødvendigt, på grund af renoveringen. Der er altså ikke tale om en manglende mulighed eller evne til det, men en følelse af, at ændringer ville være kortvarige, og man ville ikke få det samme ud af det. Man har altså handlefriheden, men følelsen af den er så at sige sat på pause indtil renoveringen er overstået. Anne Mette giver udtryk for, at det ikke er energien værd at foretage ændringer i boligen. Det samme mener Johnny: *Jeg har ikke gjort så meget ved stuen her de sidste par år eller resten af lejligheden. Jeg har ikke sat så meget op på væggene. Jeg har det sådan lidt... Jeg gider ikke, for hvornår går vi i gang med den der helhedsplan.* (Bilag 7:8)

Også hos Mikkel er holdningen den samme:

I2: (...) Hvor længe har I tænkt på det på den måde?

M: Arg det er ikke mere end et års tid eller sådan noget. Det er mere sådan noget med, sådan noget der [et hul i loftet i køkkenet]. Jeg gider ikke gøre noget ved det. (...) Men sådan noget med at gøre den ekstra indsats for at få ordnet nogle ting, eller svinge en pensel eller åh der skal vist lige ordnes en stikkontakt eller sådan noget, jeg gider det ikke. Og Bettina [Mikkels kone] gider heller ikke, for vi skal være ude om otte måneder alligevel, og så bliver hele lortet revet ned. (Bilag 6:18)

Mikkel fremhæver desuden, hvilken grad af vedligeholdelse han gider at forholde sig til. Men fælles med de andre to informanter gider Mikkel og konen heller ikke at foretage andet i boligen end gøre rent, da de øvrige praksisser ikke vil give dem noget udbytte på grund af den korte tidshorisont. De vælger derfor i stedet at indordne sig og opbygger en ligegyldighed til boligen og deres tilknytning hertil opløses gradvist.

Når man handler i hjemmet og præger det, kan man se resultatet som en form for opnåelse (Després 1991:68, Mallet 2004:79). Man kan argumentere for, at denne opnåelse får en flad fornemmelse, når beboerne ser det som en midlertidig og kortsigtet opnåelse. Der ligger med andre ord noget paradoksalt ved at ville foretage ændringer ved boligen umiddelbart før en renovering, som ville gøre ændringerne ligegyldige, men samtidigt kan disse ændringer ved med til at opretholde en hverdag og tilknytning til stedet.

Genhusning og flytteri

Ligesom medbestemmelse er genhusning et undertema, der ligeledes er gennemgående i alle interviews. Når det kommer til renoveringen er det netop delen omkring genhusning, der fylder rigtig

meget blandt informanterne. Mange af deres tilbagemeldinger har at gøre med de problematikker og udfordringer, der er forbundet med genhusning, men for at konkretisere dem en smule, vil det følgende afsnit uddrage nogle kommentarer fra informanterne for at se nærmere på, hvilke konkrete følelser, der er på spil hos nogle af dem. Genhusningen er på en måde det konkrete eksempel på at miste kontrollen over ens bolig - hjemfølelsen bliver forandret markant i forbindelse med renoveringen, og i Postparkens tilfælde er renoveringen lig med genhusningen. Ved andre renoveringer bliver hjemfølelsen måske udfordret ved håndværkerbesøg, nye elementer i boligen af forholde sig til eller lignende, men i Postparken er det genhusningen, der kommer til at vende op og ned på beboernes hverdag. Derfor er det også interessant at se nærmere på, hvilke følelser informanterne giver udtryk for, når de snakker om genhusning.

Anne udtrykker i interviewet, at hun bliver stresset ved tanken om renoveringen og knytter det op på de mange ting, hun føler, hun har i sin bolig. Det bliver uoverskueligt for hende at tænke på, og det udløser en stresslignende følelse:

I1: Har det [renoveringen] sat nogle tanker i gang omkring at bo det her sted?

A: Ja, så bliver jeg stresset af at tænke på det.

I1: Hvad er det, der stresser dig ved det?

A: Det er fordi, jeg har så mange ting, som I kan se. Jeg er en samler. Der bliver meget at skulle pakke ned og smide ud og sorterer. (Bilag 5:8)

Anne siger eksplicit, at hun er en samler, så hun har med al sandsynlighed hele tiden vidst, at hun har haft mange ting omkring sig. Set ud fra et hverdagsperspektiv er tingene fyldt med affektionsværdi og gode minder, men set ud fra, hvad man kunne kalde et renoveringsperspektiv, udløser det en følelse af uoverskuelighed og stress. Renoveringen har derfor været med til at synliggøre uoverskueligheden angående hendes mange ting, og tingene får udover en positiv affektionsværdi også en negativ dimension, for når hun ser på sine ting nu, ser hun også renoveringen.

En andet eksempel på det finder vi hos Anne Mette, der ligeledes får et andet syn på nogle af de ting, hun omgiver sig med.

Det bliver spændende, men det bliver også hårdt, synes jeg. Alt det flytteri. (...) jeg tror i første omgang, er det bare alt det besvær, det bliver. Nu er man jo heller ikke tyve år mere. Det er måske lidt svære at overskue." (Bilag 2:6)

A: Jeg vil da nok sige, det irriterer mig grænseløst, at der skal ske alt det her, og det kan da også bekymre mig lidt, hvor meget larm, der bliver, og at jeg skal til at flytte alle mine ting, og jeg skal pakke alle mine glas ned... Det er jo kæmpe... Der skal jo ske en hel masse. Og jeg skal rydde op i det her kælderrum, og det ridder mig som en mare. Jeg har så meget. Jo, det irriterer mig grusomt, og jeg går tit og tænker på: "orh bare det var om tre år", for så var det overstået. For det er jo så stort.

I2: Er det noget, der påvirker dig til hverdag?

A: Nej, jeg prøver at glemme det, men jeg kan jo ikke blive ved med at glemme det, for pludselig så er det der jo. Jeg har hele tiden prøve at udskyde det, "Lad os lade være med snakke om det – det kommer" (Bilag 2:12)

Renoveringen beskrives som værende hård og svær at overskue dels på grund af larm, men også på grund af flytteriet. Det er igen de ting, som informanten omgiver sig med, som virker uoverskueligt at skulle pakke ned og flytte, og det virke som om Anne Mette "opdager" sine mange glas og tingene i

kælderrummet, hvilket ikke gør processen mere overskuelig. Renoveringen er i dette tilfælde med til at synliggøre nogle af de ting, informanter omgiver sig med.

I de to citater aner man også en ændring i beskrivelsen af renoveringen. Først bliver den beskrevet som værende spændende og senere i interviewet som noget, det irriterer informanten *“grænseløst”* og *“grusomt”*. De to ting udelukker selvfølgelig ikke hinanden, men det siger måske noget om, at informantens italesættelse af renoveringen gør hende ekstra opmærksom på det besvær, der er forbundet med flytteri og det, at hun skal genhuses.

Hos Mikkel lader det til, at ham og familien har taget konsekvensen af besværet med at flytte og har gjort sig nogle mentale forberedelser på genhusningen. I interviewet kommer han ind på, at der er en lille risiko for, at ham og familien skal genhuses to gange, da den endelige lejlighed ikke når at blive færdig inden de skal ud af deres midlertidige bolig. Med andre ord risikerer de at skulle flytte i en midlertidig lejlighed, og efterfølgende flytte i en anden midlertidig lejlighed og først herefter flytte i deres endelige lejlighed. I snakken omkring denne problematik fortæller Mikkel:

Det vil bare være irriterende. Det vil være et kæmpe irritationsfaktor, at man skal til at rykke igen og sådan noget. Altså vi havde allerede gjort op med os selv, at vi skal være ude i 4-6 måneder. Det er fint nok. Og vi kommer til at bo i en kasse. Det eneste, der bliver sat op er de store ting og så et fjernsyn, så ungerne kan se Netflix, eller hvad de skal til. Men alt vores tøj, vores klædeskab skal rives ned, så det skal vi ikke have med, det bliver jo bare stående i papkasser. Så har man sådan en tøjkasse, hvor man siger, hver gang, der bliver vasket tøj, så bliver det bare lagt i den. Fordi vi kommer til at pakke sammen igen på et eller andet tidspunkt. Der er jo ikke nogen, der gider pakke ud. (Bilag 6:5)

Mikkel beskriver familiens hverdag i genhusningsperioden med, at de kommer til at bo i en kasse. Som et forsøg på at opretholde en tålelig hverdag og en følelse af hjem, sættes som en af de få ting, fjernsyn med adgang til Netflix op, da det er et stort omdrejningspunkt for familien. Mikkel beskriver senere i interviewet, hvordan hele familien ofte samles i sofaen foran fjernsynet - hvilket også vil blive belyst senere - og hans beskrivelse af dette samvær med familien indikerer, at der ligger en vis form for hjemfølelse gemt netop her, som de forsøger at opretholde i deres midlertidige lejlighed (Bilag 6:15).

En anden faktor, som kommer frem under interviewene er informanternes garderobeskabe, som generelt udgør en bekymring og irritation. Eftersom alle genstande skal ud af lejlighederne nævner informanterne, at deres garderobeskabe går tabt, fordi de ikke kan holde til at blive skilt ad og flyttet rundt på, hvilket også bliver tydeligt i interviewet med Mette:

Men det fylder ikke så negativt hos mig, det der fylder hos mig, det er det der skab, det vil jeg jo gerne have, blive ved med at have.

I1: Altså det store?

M: Det store. Og det tror jeg ikke rigtigt kan tåle at blive skilt af en gang til og blive samlet igen. Og det kan jeg godt mærke, det er sådan lidt øv. Også fordi så bliver det jo en udgift ikke. Og det irri, det kan jeg godt mærke, det bliver jeg irriteret over. Og jeg har så spurgt, om, og det hørte I jo også igår, man kan jo ikke, der er ikke nogle ting, der kan være her overhoved. (Bilag 4:15)

Mette mener desuden, at det bliver en yderligere udgift, som hun selv skal betale for, fordi garderobeskabet går i stykker. Problematikken med skabene fortæller, hvordan det er nogle praktiske og konkrete elementer i renoveringssagen, som betyder en del blandt beboerne, fordi det har en direkte

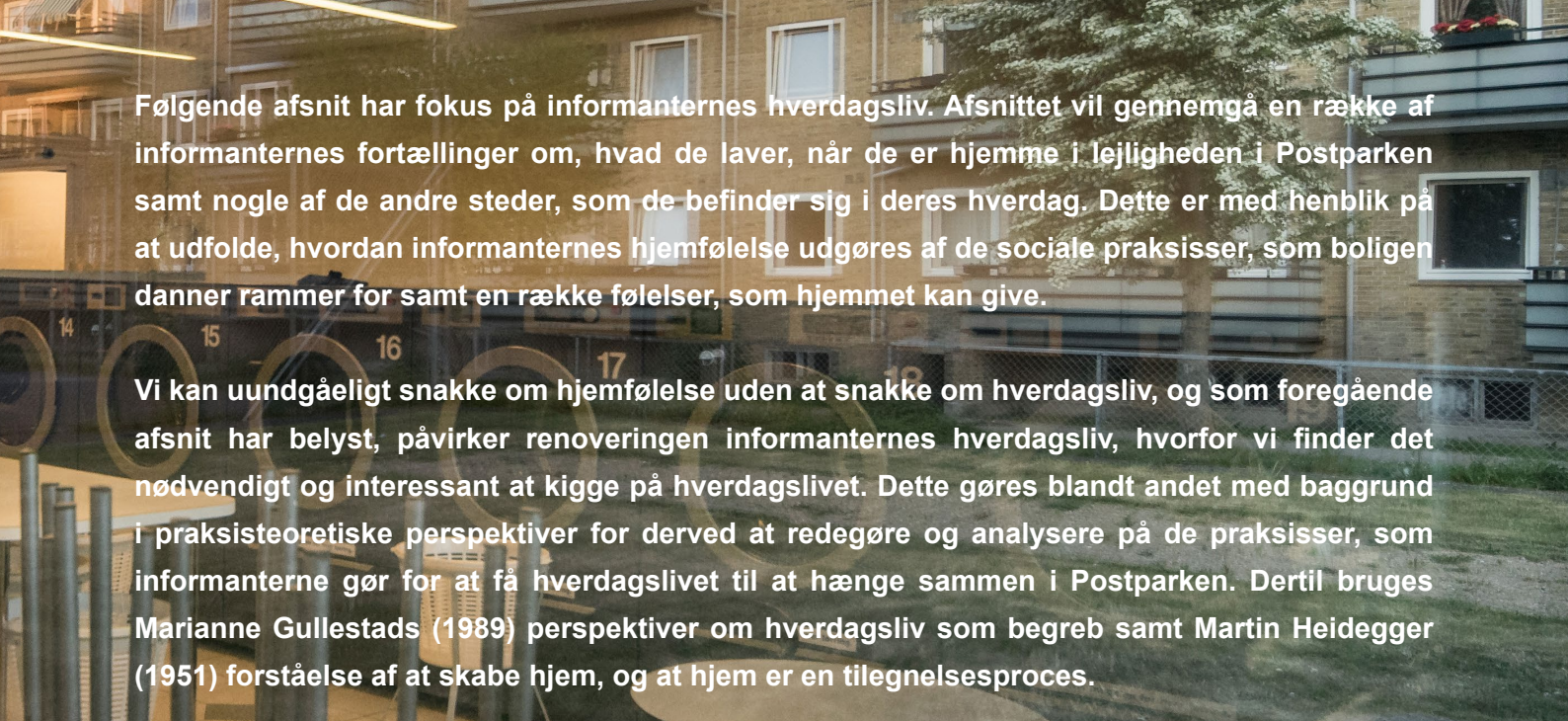
påvirkning på deres hverdag og som kommer af genhusningen. Derudover er det en konkret ændring for beboerne, som er til at tage og føle på, mens renoveringssagen i det store hele, kan være svært både at overskue konsekvenserne af og se, hvilke konkrete goder, der kommer ud af det i sidste ende.

Dette afsnit har været med til at belyse de tanker, som beboerne gør sig forud for renoveringen. Beboerne giver udtryk for et væld af tanker og følelser om hele renoveringsprocessen både før, under og efter, de skal fraflytte deres bolig. I alle disse aspekter spiller renoveringen en central rolle, da den både er med til at synliggøre hjemmet, men også i høj grad er med til at ændre hjemfølelsen for beboerne på grund af de mange forandringer. Renoveringen skaber en øget opmærksomhed på hjemfølelse i den almene bolig, da den gør opmærksom på en begrænset handlemulighed i forhold til øvrige ejerformer. Det kan derfor argumenteres, at det er vigtigt, at beboerne føler en medbestemmelse og indflydelse på deres fremtidige bolig, da dette kan være med til at øge beboernes tilknytning til boligen og dermed skaber grobund for en større hjemfølelse. Noget andet, der også er med til at hjælpe hjemfølelsen på vej, er hvis beboerne kan se en overordnet mening med renoveringen. Hvis de kan det, har de lettere ved at acceptere og overskue de udfordringer og problematikker, der opstår i kølvandet på renoveringen. De får lettere ved at indordne deres hverdag under renoveringens præmisser, og det kan være et udtryk for, at de rationelle tanker omkring behovet for renoveringen fylder tilstrækkeligt nok til, at irritationsfaktorerne ikke overskygger beboernes tanker om renoveringen.

I forlængelse heraf spiller kommunikationen mellem fagfolk og beboer også en væsentlig rolle. Det skaber ro og tryghed for beboerne, hvis der er tilstrækkelig information om renoveringens processer, og hvad der kommer til at ske med beboernes hverdag. Det er vigtigt at fagfolkene tager højde for beboernes perspektiv og forstår, hvor store ændringer, der er tale om. På grund af den kommende renovering er der flere beboere, der ikke gider at foretage ændringer i deres hjem, og her ser man, at renoveringen har været med til at skabe en form for venteposition, der er med til at ændre beboernes handlemuligheder i deres bolig. Den opnåelse det kan være ved at foretage ændringer i boligen er nu reduceret, da ændringer alligevel bliver fjernet i forbindelse med renoveringen. De problematikker og udfordringer, der er forbundet med genhusning og flytning er endnu en måde, hvorigennem hjemmet bliver synligt for beboerne. Derudover er renoveringen ikke blot med til at synliggøre nogle aspekter ved hjemmet, det sætter også boligens indretning i et nyt lys og lægger en anden, negativ dimension til de ting, som beboerne ellers kun har haft affektionsværdi tilknyttet.

Hverdagsliv

Følgende afsnit har fokus på informanternes hverdagsliv. Afsnittet vil gennemgå en række af informanternes fortællinger om, hvad de laver, når de er hjemme i lejligheden i Postparken samt nogle af de andre steder, som de befinder sig i deres hverdag. Dette er med henblik på at udfolde, hvordan informanternes hjemfølelse udgøres af de sociale praksisser, som boligen danner rammer for samt en række følelser, som hjemmet kan give.

Vi kan uundgåeligt snakke om hjemfølelse uden at snakke om hverdagsliv, og som foregående afsnit har belyst, påvirker renoveringen informanternes hverdagsliv, hvorfor vi finder det nødvendigt og interessant at kigge på hverdagslivet. Dette gøres blandt andet med baggrund i praksisteoretiske perspektiver for derved at redegøre og analysere på de praksisser, som informanterne gør for at få hverdagslivet til at hænge sammen i Postparken. Dertil bruges Marianne Gullestads (1989) perspektiver om hverdagsliv som begreb samt Martin Heidegger (1951) forståelse af at skabe hjem, og at hjem er en tilegnelsesproces.

Ifølge Gullestad (1989) er hverdagslivet som begreb kendetegnet ved, at det går på tværs af institutionelle og substantielle felter, mens hjemmet er tyngdepunktet mellem disse. Det er i hjemmet, at der er mulighed for at binde samfundets mange felter sammen og til at finde mening. Dette er netop argumentet for, at det er interessant at undersøge informanternes hverdagsliv i og udenfor Postparken. Det er ikke nødvendigvis alt i hverdagslivet, som udspringer af at bo i en almen bolig, men i informanternes fortællinger kobles hverdagslivet og hjemfølelser imidlertid ofte til den almene bolig, eftersom det er der, de bor, hvorfor det er interessant at tale om den almene bolig i denne sammenhæng.

Hjem for praksisser

Praksisser er meningsfulde aktiviteter for den enkelte, og spørger man ind til informanternes hverdagsliv, er det ofte de praksisser, som de udfører og involverer sig i, som beskrives. Hos vores informanter lægges der i høj grad vægt på mange af de aktiviteter, som de praktiserer både inden for og uden for hjemmet. Her nævnes mange af de hverdagslige og trivielle aktiviteter som rengøring, madlavning og fjernsynskiggeri samt mange af de gøremål, der skal til for at få familie- og arbejdsliv til at hænge sammen. Eksempelvis lyder Mikkels svar på en almindelig hverdag i familien således:

Om morgenen, så står vi op kl 6 og så får jeg sparket ham [sønnen] ind på sofaen faktisk som han ligger nu, så laver jeg morgenmad til ham, sætter den foran ham, ligger hans tøj og hans tandbørste og så går jeg selv ud og børster tænder og vasker mig, smører madpakke, der står min kone op og står og begynder at proppe pudder og sådan noget i hovedet. Og så får hun vækket ham og sparket ham i tøjjet og når klokken den er halv 7 så hopper hun på cyklen og tager af sted på arbejdet. Og der er jeg hoppet i tøjjet og spist morgenmad og smurt de tos madpakker og klædt ham på med overtøj og så går vi ned og kører ham på frit og kører på arbejde, så er jeg på arbejde senest kvart i 8. Og når klokken den er kvart over 3 så kører jeg hjem igen. Konen har fri kl 3 så hun er hjemme halv 4 cirka. Så kommer jeg hjem, får sparket ham hjem efter jeg har afleveret ham, så er hun [datteren] enten på klub eller går hjem. Og så kører jeg ned og handler og så går jeg hjem og så går jeg i gang med at lave mad. Og så spiser vi omkring kl 6. Og der ligger min kone og sover middagslur. Det er fedt at være gift med mig. Og den store hun er på arbejde eller sådan noget. (...) så hver anden dag, så er der bad, to gange om ugen har vi, har du matematikafleveringer om mandagen? [spørger datteren, som sidder ved siden af] Så om søndagen laver vi matematikaflevering. Og så ellers, så har hun månedsopgave eller så har hun dansk. (Bilag 6:8)

Mikkels fortælling er om noget et klassisk eksempel på en travl hverdag hos en børnefamilie. Mikkels fortælling indeholder en lang række praksisser, som eksempelvis består i at få børnene op om morgenen, smøre madpakker, transportere sig selv og børnene, lave aftensmad og så videre. Praksisser, som er rutinerede kropslige aktiviteter, der får hverdagslivet til at hænge sammen og dermed giver en social orden i familien (Reckwitz 2002:251) Udover at det er kropslige aktiviteter, er det samtidigt også mentale og emotionelle aktiviteter, eftersom det er forbundet med et nært forhold til børn og et familieliv, som skal fungere, hvilket ligeledes bliver kropsliggjorte rutiner i og med, at det bliver en praksis, som udføres hver dag (Ibid. 252). I Mikkels fortælling er der en konstant vekselvirkning mellem ude og hjemme, som er med til at give en fortælling om, hvordan familiens hverdag og aktiviteter hænger sammen. Lejligheden i Postparken udgør en centrering for disse aktiviteter samt er et vilkår for, at praksisserne kan finde sted. Mikkkel har altså gennem disse praksisser en fysisk og kropslig tilknytning til lejligheden i Postparken, hvilket ligeledes ses i hans svar, da vi spørger ind til, hvordan han vil beskrive sit hjem:

Varmt. Tror jeg. Det er nok min forståelse af det. Også selvom der er pisse koldt. Men vi sidder alle sammen herinde [på sofaen i stuen]. Alle fem unger når Michelle også er hjemme, så sidder vi bare sådan crowded med dynerne i hver ende og så er der bare et fjerhelvede. Så alle har dyner. Jeg ligger dernede med Frederik, han er kravlet op på mig og så med hans dyne som hovedpude og så min egen dyne og Bettina ligger altid på langs her ikke. Og Michelle sidder der ellers også har hun Lucca siddende lige bag røven og så har hun hovedet omme bag hoften og så er vi bare... Klistret ind ikke. Så stuen er helt sikkert vores samlingspunkt. Så tror jeg der er en vis accept i de mangler, der er i bygningerne i forhold til deres alder. At det er bare sådan og der kommer noget bedre. Så det tror jeg, vi tager det ikke så højtideligt. At vi mangler nogle ting nogle gange eller at det piver ind af vinduerne eller at varmeregningen er 100 kr højere end den burde være fordi det er utæt. Det tror jeg sgu ikke, jeg tror bare der er andre ting. (Bilag 6:15)

Mikkkel beskriver sofaen i stuen som hele familiens samlingspunkt, hvor de nærmest ligger ovenpå hinanden og ser fjernsyn. Denne praksis er i høj grad forbundet med en række følelser om at være tæt på familien og som kobles sammen med de fysiske rammer, som lejligheden udgør. Til det nævner Mikkkel, at den følelsesmæssige praksis kompenserer for de dårlige fysiske rammer, og at hjemmet med sofaen som omdrejningspunkt er symbolsk varmt på trods af, at der i virkeligheden er koldt i lejligheden på grund af utætte vinduer. Mikkkel kan leve med de fysiske mangler på grund af den følelsesmæssige tilknytning, hvilket dog også kan skyldes, at han ser sin lejlighed i lyset af den forestående renovering jævnfør det tidligere afsnit om tanker om renoveringen.

Marlene fortæller ligeledes om hendes liv med børn, hvor hverdagen skal hænge sammen med både hendes og børnenes aktiviteter. Marlene har sine børn på deltid, hvor de i den anden del af tiden, bor hos deres far. Derfor er det, som Marlene fortæller, to forskellige liv, som leves alt efter om hun har børnene hos sig eller ej (Bilag 8:7). Derfor er det også forskellige praksisser, som udføres. For Marlene hænger hverdagslivets praksisser sammen, fordi hun har en bil, hun kan hente og bringe børnene i og selv køre på arbejde i. Bilen bliver derfor en objekt for familiens praksisser og som er grundlag for, at familiens hverdag og aktiviteter kan hænge sammen og lade sig gøre (Reckwitz 2002:253).

Et andet eksempel, hvor et objekt bliver centrum for praksisser, er blandt andet når beboerne skal noget så trivielt som at vaske tøj nede i det fælles vaskeri. Her bliver vaskeriet objekt for praksissen at vaske tøj, som forbindes med forskellige følelser som fællesskab og irritation. Der er blandede holdninger til det fælles vaskeri blandt vores informanter, men Mette er en af dem, som synes, at det er

fedt, at vaskeriet er fælles. Mette har taget et billede af vaskeriet under temaet 'et billede af et sted ved dit hjem (enten ude eller indenfor), som minder dig om, at du bor i en almen bolig' og kædet sammen med hendes kommentar om, at "(...) *vaskeriet, det bruger jeg jo ret meget. Og det synes jeg er meget fedt, at det er sådan noget fælles.*" (Bilag 4:13) indikerer, at billedet er en positiv påmindelse om, at hun bor i en almen bolig. Den konkrete rutine og praksis at vaske tøj, kædes sammen med den almene bolig og giver Mette positive associationer om den almene boligafdeling, som hun bor i.

Udover de kropslige rutinerede praksisser, fortæller informanterne om aktiviteter, som i højere grad er mentale aktiviteter, hvor der er plads til kreative udfoldelser og fortolkning, og som er aktiviteter, som de laver, når de er hjemme. Anne Mette og Mette fortæller om forskellige kreative sysler, som de beskæftiger sig med, som eksempelvis at strikke og sy. Anne Mettes beskrivelse af hverdagslivet lyder eksempelvis således, da hun bliver spurgt ind til, hvad hun laver når hun er hjemme:

Ja, det hænder, at jeg gør rent. Ja hvad laver jeg. Jeg er god tid om min morgenmad, for det har jeg tid til i dag. Så er jeg begyndt at strikke meget, og så ser jeg serier, mens jeg strikker. Og det går der fem timer med hver aften. Og jeg ser en del fjernsyn, mest når der så er noget. Men jeg er godt nok begyndt at strikke meget. Jeg får også læst en del. (Bilag 2:9)

Disse kreative aktiviteter er ikke kun kropsliggjorte rutiner, der udføres gennem kroppen, men er i høj grad også mentale aktiviteter, som kræver en viden og en ekspertise, hvor man både skal have fat i de kropslige og mentale mønstre, der udgør praksissen (Reckwitz 2002:252). Derudover giver de kreative praksisser også en afkobling fra hverdagen. Mette både syer og laver forskellige små installationer af plastik, som er lavet af plastikaffald, der eksempelvis kommer fra dagligvareindkøb. Derudover kan hun godt lide at læse, og hun har et ønske om, at hun skal sy noget mere og spille noget mere guitar:

(...) og de ting får jeg jo ikke gjort, hvis jeg ikke er herhjemme. Og jeg kan jo egentlig godt lide at lave dem, men så får jeg den der, ej du skal også ud og se nogle mennesker, du skal også disse, du skal også alt muligt sådan. Og i virkeligheden, så får jeg jo ret meget input fra mit arbejde jo. Der er jeg jo sammen med nogen hele tiden, med mange hele tiden. Så det er også sådan en, det er jo sådan

Mette fortæller her om, hvordan de kreative og mentale aktiviteter kræver, at hun er derhjemme, og hun kobler derfor disse praksisser til hendes hjem i Postparken. Aktiviteterne er et modspil til de mange inputs, som hun får uden for hjemmet, mens de kreative udfoldelser, der får hende til at slappe af, forbindes med lejligheden. Mette tilføjer desuden, at det er en aktiv beslutning, hun har taget, fordi hun netop gerne vil lave noget mere af de aktiviteter derhjemme, og at hun deraf er blevet bedre til at slappe af derhjemme (bilag 4:10). De nye praksisser, der knytter sig denne beslutning forstærker så at sige hjemfølelsen, da de giver mere ro og får Mette til at slappe mere af i boligen.

Informanterne fortæller desuden om andre kreative processer og praksisser, som de gør i hjemmet. Her fylder indretning af hjemmet ligeledes en del. Ifølge praksisteorien er objekter uundværlige i de fleste praksisser og er med til, at der kan produceres en social praksis og orden. I forbindelse med indretning er objekterne ligeledes uundværlige, hvilket kan synes indlysende, men ikke desto mindre er objekterne afgørende for praksissen og det resultat, der kommer af praksissen (Reckwitz 2002:253). Både Anne Mette og Mette fortæller om, hvordan de klunser ting fra Postparkens containerplads. Anne Mette fortæller eksempelvis om nogle små dekorative svaner af stål, som er hendes sidste nye fund. Om det at klunse fortæller Anne Mette, at *“Ja jeg har historier i alt, det kan jeg godt fortælle dig.”* (Bilag 2:20), hvilket indikerer, at det at klunse er en aktivitet, som Anne Mette forbinder med historier og tidligere aktiviteter, som giver genstanden værdi. På den måde bliver det at klunse en tilegnelsesproces af omgivelserne, hvor hendes historie er i alle tingene og dermed er med til at skabe hjem (Heidegger 2000).

For Mette handler det at klunse om, at hun synes, det er lidt sjovt. Mette fortæller, at det ikke længere er en pinlig aktivitet, som hun husker det som barn, men at det i dag er blevet meget hipt. Ved at klunse er hun ikke en del af det, som hun kalder en *“brug-og-smid-væk kultur”* (Bilag 4:5), og hun identificerer sig derfor med et hjem og en kultur, som bærer præg af at være bæredygtigt. Både det at indrette sig med de ting, som hun selv finder samt forestillingen om hendes hjem som bæredygtigt er med til, at hun selv skaber hjem, og at hun tilegner sig lejligheden i Postparken ved at tilskrive den de værdier, som hun identificerer sig med (Després 1991:98).

Johnny fortæller ligeledes om det at indrette og at skabe sig eget hjem. Da han bliver spurgt ind til, hvad der får ham til at føle sig hjemme i lejligheden i Postparken, svarer han følgende:

Det er vel egentlig de møbler, der står her. Det er mit eget, alt er betalt, jeg skylder ikke nogen penge væk. Det er mit det hele, der er ikke nogen, der kan komme og tage det, og jeg har selv indrettet. Der er ikke nogen, der har været og sige, du skal gøre sådan og sådan og sådan, selvom det ikke er en indretning, der er optimal. Men det er vel den der følelse af at være hjemme, som du selv har været med til at skabe. (Bilag 7:14)

Johnny tilføjer desuden, at han selv har valgt fliser og møbler til toilettet, da lejligheden blev renoveret på grund af brandskader da han overtog den, og at det er *“fedt at det blev næsten, som jeg ville have det.”* (Bilag 7:14). Med ovenstående citat forbinder Johnny de fysiske objekter i hjemmet som fliser og møbler, som værende en del af den indretningspraksis, som er medvirkende til, at han har skabt sit

eget hjem. Han nævner, at det ikke er en indretning, som er optimal, men på trods af det, giver det en følelse af at være hjemme, fordi det er et hjem, som afspejler hans egne valg.

Da Johnny flyttede ind i sin nuværende lejlighed, var den lige blevet gennemrenoveret, da der tidligere havde været brand i lejligheden. Selvom det endnu ikke var alt, der var på installeret i den nye lejlighed, så fik Johnny ikke den ønskede indflydelse på istandsættelsen. Da Johnny fik tilbudt lejligheden, var der ikke sat køkkenelementer op, og han gik derfor til varmemesteren for at spørge, om han kunne være med til at designe køkkenet og indrette det anderledes end det oprindeligt var. Han fik dog svaret af varmemesteren, at *“Nej, der er bestilt standardkøkken.”* (bilag 7:25). Johnny viser og forklarer os under interviewet, hvordan han mener, at de indretningsløsninger, som der er i køkkenet, er upraktiske, når han skal lave mad, fordi der ikke er bordplads nok. Johnny fortæller blandt andet, at det betyder, at han ikke har lyst til at lave mad til mange mennesker eller holde fødselsdage for hele familien i lejligheden, fordi køkkenindretning hæmmer ham (bilag 7:25). De fysiske rammer hæmmer dermed Johnny i nogle praksisser, som han ellers godt kunne tænke sig at udføre. Angående indretningen af køkkenet, hvor Johnny helt eksklusivt kunne have mulighed for at være med til at indrette på grund af renovering efter brandskaden, sætter den almene bolig nogle begrænsninger, fordi det skal være standardløsninger. Det konkrete eksempel her viser, hvordan den almene bolig påvirker og begrænser en konkret praksis i Johnnys hverdagsliv.

Marlenes situation er den, at hun bor i Postparken på en midlertidig kontrakt, og hun skal sandsynligvis flytte ud af lejligheden til sommer, når renoveringen begynder. Derfor handler en del af Marlenes fortælling om hendes hjem også om, hvordan det er at bo i en lejlighed, som kun er midlertidig, og hvor hun ikke er sikker på at få tilbudt en lejlighed i Postparken efterfølgende. Da Marlene fortæller om hendes indretning fortæller hun, at det er et bevidst valg, at hun har indrettet sig på trods af, at det kun er et midlertidigt hjem:

(...) og hver sin ting har sin plads og sådan nogle ting, og at det ikke roder, og at der ikke står flyttekasser, fordi jeg var usikker på, om jeg kunne bo her i tre år. Men jeg kunne også have valgt at sige, jamen jeg gider ikke pakke der her ud. Det må stå her indtil at, ja, så er jeg sikker på, at så ville jeg ikke haft følt det som mit hjem. (Bilag 8:8)

At tingene får deres plads og ikke står i flyttekasser er afgørende for, at Marlene føler det som sit hjem på trods af, at hun ved det kun er midlertidigt. Af samme årsag har hun også valgt at skrue en reol ind i væggen på børnenes værelse som en rumdeler, så børnene derved kan få en del af værelset, der føles som deres eget. Derudover har Marlene også valgt at hænge billeder op på væggene, for som hun siger, *“(...) det er et søm i væggen, det kan enhver jo.”* (Bilag 8:6). Praksissen at sætte et søm i væggen er derfor ikke en aktivitet, som Marlene lægger særlig meget i, eller som hun ser som et stort projekt, og det er derfor nemt for hende at opbygge hjem i lejligheden. Men værdien som praksissen giver, vægtes højt og er med til, at hun kan skabe hjem i den midlertidige bolig i Postparken (Heidegger 2000).

Det kan argumenteres, at de praksisser, som informanterne udfører, er med til, at informanterne føler sig hjemme i den fysiske ramme, som består af lejligheden i Postparken. Derfor er der også nogle af praksisserne, som på både gode og dårlige måder, minder dem om, hvad det er for en bolig, de bor i. Det at skabe hjem er en praksis og en proces, som består i at tilegne sig omgivelserne (Reckwitz 2002, Heidegger 2000).

Hjem som tilbagetrækning

Gullestad (1989) definerer hverdagslivet som det kendte og individuelle kontra det ukendte og generelle. Ifølge Gullestad bestræber mennesket sig efter at skabe integration mellem de to verdener, som består af de nære og det fjerne. Som allerede beskrevet er hjemmet et tyngdepunkt, som Gullestad her mener skal bruges til at forstå aktiviteterne i det moderne samfund. Hjemmet udgør et fast punkt, hvorfra man kan tage ud fra og tilbage igen og hjemmet fungerer derfor som tilbagetrækning, hvor man kan forsøge at danne mening om det omkringliggende.

Informanterne beskriver ligeledes deres hjem som et sted, hvor de kan trække sig tilbage fra den omkringliggende verden og hverdagen. Anne Mette beskriver det meget sigende med, at hun (...) *føler næsten, at når jeg kommer hjem, så tager jeg det på mig. Jeg har det godt her, trygt her. Jeg kan godt lide at være her.* (Bilag 2:7). Anne Mettes beskrivelse af det, der sker, når hun kommer hjem, er næsten som, at hun bliver en del af hjemmet, idet hun træder indenfor.

Helen fortæller om et travlt efterlønsliv med veninder, frokostaftaler og busture, og hvordan det så er at komme hjem igen: *“Jamen, så har jeg været ude og opleve, og så er det fint nok at komme hjem og være sig selv, indtil Verner dukker op.”* (Bilag 3:17)

Helen beskriver det at være ude som et sted, hvor man kan opleve, mens det at komme hjem betyder, at så kan man være sig selv. Det er altså her, hverdagens aktiviteter og oplevelser, som ligger uden for hjemmet, fordøjes samt i hjemmet, at man kan forsøge at få det omkringliggende samfund til at give mening. Anne Mette beskriver ligeledes en travl hverdag med pasning af børnebørn, veninder, aquajogging og så videre, da hun bliver spurgt ind til, hvad hun laver, når hun ikke er hjemme, hvortil hun tilføjer, hvad det så betyder at komme hjem igen:

Og så kan jeg jo slappe af, når jeg kommer hjem, når jeg har drønet rundt. Det er ligesom, hvis jeg har haft en arbejdsdag. Så nyder jeg weekenderne, hvor jeg kan sove til i hvert fald klokken otte. (...) Jeg føler mig bare hjemme, når jeg kommer hjem. Jeg har det godt. Hyggeligt, rart, slapper af. Jeg har nogle børnebørn, og så er det satgoeme rart at komme hjem, når du har været ude hos dem i nogle timer. Jo der er ro og fred, og det er også dejligt, når de kommer her på besøg, og det er også dejligt, når de går igen. Det er min base. (Bilag 2:8)

Anne Mette kalder hjemmet hendes base, for imens det er dejligt at være ude og være sammen med børnebørn, er det godt at kunne forlade det derude og tage hjem igen. Anne Mette beskriver ligesom Helen, at det er uden for hjemmet, at tingene sker, og hvor der bruges meget energi, mens det er hjemme, man så kan fordøje oplevelserne. Anne Mette beskriver yderligere det at være hjemme som at *“Jamen jeg er her vel bare.”* (Bilag 2:9). Det er altså i lejligheden, hvor man bare kan være, som Anne Mette beskriver det, og det er hjemme, at der er tid og plads til fordybelse og til at være sig selv, som Helen beskriver det. Hjemmet symboliserer her det statiske og en form for stilstand, mens det uden for hjemmet er flygtigt og foranderligt. Man ved aldrig, hvad man møder, når man er ude, men man ved altid, hvad man kommer hjem til. Udviklingen i hjemmet styrer man selv, og det er derfor forbundet med permanens og kontrol (Després 1991:97,98; Mallet 2004:79). Derved er der også en kontrast og dikotomi mellem ude og hjemme. Mette fortæller, at for hende handler det om at mærke

efter, når man er ude, om man har behov for at være hjemme, fordi hun her kan mærke kontrasten:

Jeg har lidt den der fornemmelse nogle gange, så kan jeg mærke, at jeg skal blive hjemme. At nu skal jeg blive hjemme og slappe lidt af. For eksempel, så nu skal jeg sætte mig og få læst bog, for det vil jeg gerne, og så er det lidt fedt at få slappet af. Og så få nogle input fra en bog i stedet for, at jeg tænder den [fjernsynet], eller jeg farer ud. (Bilag 4:10)

Ude og hjemme er en vekselvirkning, hvor ude giver nogle indtryk og følelser, som kan gøre, at man føler et behov for at være hjemme (Buttimer 1980). Mettes beskrivelse at "*fare ud*" indikerer desuden, at hun føler, at hun kan have en tendens til at skynde sig ud, hver gang muligheden byder sig, som hvis man var bange for at gå glip af noget.

Ligeledes beskriver Anne sin brug af hjemmet. Hun fortæller, at man nemt kan blive stresset på hendes arbejde, og at hun derfor periodevis kan mærke, at nu skal hun passe på sig selv og skærer derfor ned for de private aftaler. Det betyder eksempelvis, at hun i perioder siger nej til at passe børnebørnene. Anne beskriver sig selv som værende et hjemme-menneske (Bilag 5:12), og i de perioder har hun brug for bare at være derhjemme. I modsætning til ude giver hjemmet rum til at mærke efter, om der er energi til verden udenfor samt giver mulighed for at fordøje verdenen udenfor. Derfor er det også de mere stillesiddende og rolige aktiviteter, som der er plads til derhjemme, hvilket også er tilfældet for Helen. Foruden at arbejde ved computeren giver hjemmet også plads til kreativ fordybelse for Helen:

Så er det mest, så ser jeg TV, eller så læser jeg. Og jeg kan også godt lide at farve. Altså sådan noget mindfulness. Mandala. Det er virkelig.. Det kan jeg bare ikke gøre så længe af gangen. Men når jeg kan og har gode nakkeperioder, så kan jeg godt lide sidde og male. (Bilag 3:7)

Helen fortæller, at det at sidde og tegne derhjemme, giver hende ro og "*Mindfulness i fulde drag*" (Bilag 3:7), fordi det virker afslappende. Helen tilføjer, at hun ligeledes altid har det med på ferier og i kolonihavehuset, fordi hun ikke sover så meget, og derfor er det med til at give hende en anden afslappende aktivitet. I Helens tilfælde er det altså ikke en afslappende aktivitet, som blot hænger sammen med boligen i Postparken, men en aktivitet, som hun kan tage med sig og stadig få samme effekt af. Som det også er nævnt tidligere, rejser og Helen og hendes mand meget og bruger meget tid i kolonihaven, og generelt er Helen meget orienteret udadtil og væk fra lejligheden. Dette kommer også til udtryk gennem Helens billede af temaet 'et billede af et sted ved dit hjem (enten ude eller indenfor), som får dig til at føle dig hjemme' som viser udsigten ud mod vejen, som Helen har fra sit soveværelse.

Til billedet knytter Helen følgende kommentar:

Det er også herinde fra, jeg har taget billedet i forhold til, hvad der gør det rart at bo lige præcis her. Det er fordi, jeg kunne ikke forestille mig at bo inde i midten. Altså fordi det er jo bare huse [udsigten] og ikke noget andet. Her har jeg så taget et billede, det skulle selvfølgelig have været med blade på træerne og det der. Men det kan man selvfølgelig forestille sig. At det giver luft. Altså det føles luftigt, at man bor herude. Man kan også lige følge lidt med i, hvad der sker på gaden. Og hvornår kommer bussen. Det er jo lige før man kan stå med overtøjet og så se den dernede og nå den derovre. (bilag 3:2)

Helen føler sig hjemme i lejligheden på grund af lysindfaldet, der gør, at hun ikke føler sig lukket inde mellem de andre lejligheder. Hun kan godt lide luften og udsigten udadtil, hvor hun også kan følge med i, hvad der sker på gaden, og hvornår bussen kører. At Helen netop tager sådan et billede og knytter disse ord dertil, fortæller os, at hun i høj grad orienterer sig ud mod verden, hvilket også har en indflydelse på hendes tilknytning til hjemmet. Hendes tilknytning til hjemmet er desuden også influeret af hendes behov og mulighed for altid at kunne komme ud og væk, hvilket hendes observation med bussen indikerer.

Omvendt har Mimi nogle aktiviteter som hun bruger til at finde ro, som hun kun gør i hjemmet og ikke tager med sig andre steder:

(...) og så tog jeg den der stol, fordi så spørger du, hvad gør du, når du kommer hjem. Altså hvis man er rigtig træt og har brug for det, så mediterer vi for eksempel. Vi har nogle gange sådan, at så mediterer vi for eksempel. Så slapper vi af i stolen. (Bilag 1:15)

Mimi tilføjer desuden en beskrivelse af sin lille krog i stuen med stolen, hvor solen skinner ind, og det er lyst, og hun beskriver det som sin egen lille base. Da hun bliver spurgt ind til, om det ikke er nogle elementer, som hun kan finde andre steder, svarer hun: *“Joe men jeg synes, det er typisk det der med, at sidde og slappe af der med mit skind, det er noget jeg typisk gør.”* (Bilag 1:15). Mimi nævner både stolen, lysindfaldet og skindet, da hun skal beskrive, hvad hun gør for at slappe af. Eftersom disse er objekter, hvis sammensætning kun findes i boligen, er det dermed ikke noget, hun kan gøre andre steder, og det er derfor i lejligheden i Postparken, at hun kan finde ro. Af samme årsag er det derfor også det, som Mimi har valgt at tage et billede af under kategorien “et billede af noget, som får dig til at føle dig hjemme”.

Mimi er desuden inde på, at hun synes, det er vigtigt, at man er tryk, når man kommer hjem, fordi det netop er en tilbagetrækning fra omverden. Dertil fortæller hun, at dengang hun var i arbejde som vuggestuepædagog krævede hendes arbejde, at hun kunne trække sig tilbage og finde ro, når hun kom hjem og havde fri:

Jeg synes også det er vigtigt, at man kommer ind i sin lejlighed, at man er tryk. Det er jo ligesom, også da jeg gik på arbejde, der kan jeg huske, at når jeg kom hjem, så skulle jeg være i fred. Man har også brug for at være i fred, så man er helt i eget rum og ikke alt for tæt på andre. Så for eksempel var det grænseoverskridende, når underboen lyttede til, hvad vi lavede, altså hørte og brokkede sig over, at min søn, han kom hjem og smed sin skoletaske eller. Så synes jeg, det blev simpelthen for tæt. Der ville jeg være i fred. Der er en grænse for, hvor tæt man alligevel vil være på beboerne, fordi der er en eller anden privatsfære. Og det tror jeg alle her. (Bilag 1:11)

I ovenstående citat udtrykker Mimi samtidigt udfordringerne ved at bo tæt sammen med andre mennesker, fordi det derved føles som om, at man ikke er alene. At man føler sig forstyrret og i en vis grad overvåget i eget hjem kan være med til, at hjem derfor ikke kan fungere som et sted for hvile og tilbagetrækning (Després 1991, Buttner 1980). Hjemfølelsen bliver i dette tilfælde udfordret, da det

ikke på samme måde er en tilbagetrækning fra den omkringliggende verden. Det omkringliggende influerede fortsat Mimis hjem, når hun kom hjem, og to verdener, der burde være adskilt, overlappede hinanden. Mimis oplevelse har at gøre med nærheden til naboen og med de lydgener, der trænger igennem til underboen. Det siger imidlertid ikke noget om det at bo alment, da episoden lige så godt kunne have forekommet i en hvilken som helst anden ejerform, så længe nærheden til naboen var den samme.

Skal man kigge nærmere på noget, der fortæller om hjemfølelse i forhold til en almen bolig, så er Johnny et godt eksempel. Som tidligere beskrevet identificerer Johnny sig som et *"PAB-barn"*, da han længe har været skrevet op i boligforeningen, og han har også flyttet en del rundt blandt de forskellige afdelinger i PAB. På grund af forhold til forskellige kærester har Johnny flyttet en del rundt tidligere i livet. Efter eget udsagn gjorde det, at han aldrig rigtig helt faldt til ro i nogle af de tidligere boliger. Det var ikke noget han selv lagde mærke til dengang, for som han selv siger, er det: *"svært at se i nuet, når du er i det, og når du har børn, for så har du altid den der travle hverdag med skole, børnehaven, afhentning og jeg ved ikke hvad."* (Bilag 7:15). Nogle af de trivielle hverdagspraksisser har været med til at overskygge for det faktum, at Johnny egentlig ikke har haft den store hjemfølelse i sine tidligere boliger, men nok mere har haft hjemfølelse i praksisserne, der har omhandlet børnene og kæresten. Derfor fik Johnnys permanente lejlighed i Postparken også en særlig betydning, blandt andet fordi han havde stedet for sig selv.

Jeg kunne mærke jeg havde brug for at være mig selv, og da jeg så fik tilbudt den her som permanent bolig, da blev jeg sgu egentlig rimelig glad, for så vidste jeg, at nu kunne jeg begynde at skabe en tilværelse og bare have ro på mig selv og mine børn og jeg ved ikke hvad. Og det føler jeg jeg har fået her, for jeg har ikke haft behov for at flytte, der har ikke været nogen jeg skulle diskutere med, tage valg omkring flytning eller noget som helst. Det har været mit eget, og jeg har skabt mig en base her, og jeg tror også det var derfor knægten valgte at flytte ind til mig for flere år siden. "Jeg har det sgu meget fint her". Og det er jo klart – hvis der er forstyrrelser oppe i min bønne så kan børnene jo mærke det med det samme. Men han har jo kunne mærke at det gik fint her hos mig og valgte så helt tilbage til 8-9 stykker at flytte ind til mig. Og den base jeg har fået her i dag den er jeg sgu glad for. Det er måske også fordi jeg har haft brug for på grund af, der har været for meget støj i ens liv tidligere. (Bilag 7:16)

I citatet skelner Johnny mellem støj og ro, og bruger sammenligningen til at beskrive forskellen på sin tidligere og nuværende boligsituation. I denne fortælling spiller hans familieliv også en afgørende betydning. Selvom han havde svært ved at se den manglende ro i sine tidligere boliger på grund af det travle hverdagsliv med børnene, så har børnene også gjort nogle ting synlige for Johnny, som han dels gør opmærksom på ved sætningen *"hvis der er forstyrrelser oppe i min bønne, så kan børnene jo mærke det med det samme"* og dels med sætningen *"og jeg tror også det var derfor knægten valgte at flytte ind til mig"* (Bilag 7:14). Han har altså både selv kunne mærke roen i boligen i Postparken, men også mærket det på sine børn. Boligen i Postparken er blevet rammen om nogle praksisser, hvor Johnny finder ro, og det har alt sammen været med til at skabe en øget hjemfølelse hos Johnny. I og med Johnny også føler sig hjemme i det almene system, har sektoren også spillet ind på hans hjemfølelse. Det mange flytninger er blandt andet sket inden for det almene, men det er også det almene, der gjorde det muligt for ham at skabe sig en base. Så det almene er både symbol på de mange flytninger og den endelige base, men Johnny ville nok heller ikke have det samme hjemfølelse i sin nuværende bolig, hvis ikke det havde været for alle de mange foregående flytninger, der har skabt støj i det tidligere liv. Uden den tidligere støj, ville den nuværende ro ikke være den samme. De almene sektor spiller derfor

en afgørende rolle i den stærke hjemfølelse, som Johnny er endt med at have i Postparken.

Hverdagslivet andre steder

Informanterne fortæller desuden om andre steder end lejligheden i Postparken, hvor de bruger meget af deres tid, når det ikke er tid til at trække sig tilbage. Her nævner informanterne ikke deres arbejde som et af de steder, men fortæller i høj grad om de fritidsaktiviteter, som de beskæftiger sig med. Det virker generelt som en tendens blandt informanterne, at det er vigtigt at komme ud. Anne Mette fortæller eksempelvis, at hun har en fast tradition med at gå ture langs stranden med nogle veninder, hvilket er godt for så sidder hun *“ikke og forsummer”* (Bilag 2:17) i sin lejlighed. Anne Mette forbinder det at sidde i lejligheden uden at have aftaler med et liv domineret af inaktivitet. Ligeledes fortæller Mette, som det er nævnt i et tidligere citat, at hun ind imellem skal mærke efter og begrænse sig selv, så hun ikke *“farer ud”* (Bilag 4:10), hvilket ligeledes henviser til en tendens til, at man altid skal være i bevægelse og ude.

I samme tråd som med Anne Mette og Mette, fortæller Johnny, at han aldrig kunne finde på at holde ferie hjemme i lejligheden, fordi han ikke kunne finde på at tage en uges ferie bare for *“at sidde her og glo eller gå ud og gå en tur.”* (Bilag 7:14). Når han tager ferie fra arbejdet er det for at tage væk. Han begrundet det med, at det skyldes, at han har et arbejde, som fylder meget, og at det derfor er rart at komme væk. Ligesom Anne Mette, forbinder Johnny hjemmet med inaktivitet, og at det blot vil betyde, at han vil komme til at sidde og glo, og han indikerer dermed, at han ikke rigtigt vil få noget ud af sin ferie. Derudover vil han føle sig bundet af de praksisser, som hjemmet desuden indeholder:

Jeg ville ikke føle, at jeg holdte ferie. Det er nok også mig selv der er lidt bundet i den retning, men så ville jeg begynde at gøre rent, vaske tøj og så vidste jeg også, at jeg lige skulle ned og handle ind for at lave mad. Så på den måde, så vil jeg ikke føle jeg havde ferie, det ville bare være en hver anden hverdag. Dem har jeg nok af og dem har jeg behov for at have til daglig, men når jeg så har ferie og kun har de der seks ugers ferie om året, så skal jeg fandeme også ud af klappen. Det er vel også sådan man samler energi – komme lidt væk fra det hele. (Bilag 7:15)

For Johnny er hverdagens gøremål derfor ikke lig med at holde ferie på trods af, at han har fri for jobbet. Han mener ikke, at han ville finde ro i blot at være derhjemme uden noget egentligt formål samtidigt med, at de daglige praksisser, som også skal holdes ved lige, selvom man har ferie, vil fylde for meget for ham og ikke vil føles som ferie. Johnny bruger derfor ikke lejligheden i Postparken, hvis der skal lades rigtigt op. Dog beskriver Johnny ikke det at komme hjem fra en ferie, som værende en negativ følelse, men at det føles godt og så må man blot kigge frem mod den næste ferie. Han fortæller, at efter en ferie skal han hjem til sin base igen og have ny energi til at finde ud af, hvor han så skal hen næste gang (Bilag 7:14). Der er altså en konstant vekselvirkning mellem ude og hjemme. For Johnny handler det at være ude og tage på ferie om at samle energi til sit arbejde og hverdagen samtidigt med, at det dog også er, når han er hjemme, at han skal finde ny energi til at tage på ferie igen.

I Marlenes tilfælde bruger hun store dele af hendes hverdag i et crossfit træningscenter. Marlene beskriver træningsstedet som sit fristed, der giver hende personlig velvære, fordi det er en interesse for hende (Bilag 8:15). Samtidigt fortæller hun, at det også giver hende relationer til andre mennesker, fordi det er et meget intimt sted, hvor hun træner med mange af de samme mennesker, som har den samme hverdagsrytme som hende. Marlene fortæller desuden om den tilknytning, som hun mener der

generelt er til sådanne træningscentre, som hun går i:

Ja det er en helt speciel dynamik, der foregår dernede, som man ikke finder i Fitnessworld for eksempel. Jeg har ikke hørt folk tale om det på samme måde. Mange crossfitcentre har en vis nerve omkring det. Det er faktisk det man hører rigtig, rigtig tit – de har en eller anden form for fællesskab medlemmerne imellem og ser det som et slags andet hjem faktisk. (Bilag 8:16)

Marlene tilføjer yderligere, at hun ligeledes ser træningscenteret som sit andet hjem. Dette kan dels forstås ud fra, at hun bruger rigtig mange timer i træningscenteret, og at det sammenlignet med andre steder, dermed er der, hun befinder sig mest ud over sin lejlighed i Postparken. Derudover er Marlene også knyttet til træningscenteret grundet den sociale tilknytning, som hun føler dertil. På grund af den mængde af tid, som hun bruger der samt interessen og de menneskelige relationer, som hun får ud af det, er det om noget en vigtig del af hendes hverdagsliv ligesom et hjem er (Buttimer 1980).

Mikkel fortæller, at han bruger Postparken og de muligheder som området giver ham, fordi han generelt er glad for naturen og at være ude. Hans store interesser er at fiske og at tage på teltture både i ind- og udlandet, hvor han, som han selv udtrykker det, “(...) *bare ligger og venter på den der fisk der.*” (Bilag 6:3). Som det tidligere er blevet beskrevet i dette afsnit, så lever Mikkel et travlt liv, hvor der skal jongleres mellem job og familie samt de forskellige aktiviteter og praksisser, som hører hertil. Da Mikkel bliver spurgt om, hvad hjemmet giver ham, svarer han: “*Øh.. Ro. De der 2,5 time om dagen. Det er også derfor jeg tager ud og fisker.*” (Bilag 6:9). Med Mikkels svar kan det tolkes som, at hjemmet ikke giver ham den nødvendige ro, som han har brug for, fordi det kun er de par timer om aftenen. Derfor tager han på flere fisketure i løbet af året. Da Mikkel bliver spurgt ind til, hvad fisketure så giver han, svarer han:

Det giver mig ro. Det er ikke så meget det der med at fange fiskene, det er mere det der med bare at komme væk fra det hele. Hvor egoistisk det end kan lyde, så bliver man sgu træt af sin familie. Træt af at man er den samme som bliver spurgt hele tiden. Altså de spørger kun mig. (...) Så jo, engang imellem så har man også bare brug for at få tømt hovedet, også med ens arbejde og sådan noget ikke. Og så tager jeg bare væk. Så når jeg kommer hjem, så er jeg helt vindblæst. Men så har jeg ligesom fået tanket lidt op igen. (Bilag 6:9)

Det er fisketurene, der giver den nødvendige ro og afkobling, som Mikkel mener, han har behov for og dermed ikke lejligheden i Postparken, fordi der er for mange gøremål at tage hånd om og mennesker at forholde sig til. Han tanker derfor op ude for at få energi til hjemmet. Mikkel fortæller desuden, at han ikke tager nogle ting med sig hjemmefra, når han tager på tur andet end det praktiske gear, som han skal bruge, hvilket ligeledes understreger hans behov for at forlade hjemmet, og at det blot handler om at kigge ud på vandet (Bilag 6:3).

Med til Mikkels fortælling hører sig også, at han arbejder som soldat, hvor han har udsendelser cirka hvert tredje år. Når han er udsendt, er han derfor væk hjemmefra med et halvt års varighed. Mikkels kommentar om, at fisketurene også giver ham mulighed for at få tømt hoved i forhold til hans arbejde, fortæller noget om den kontrast han har behov for, for at koble af fra et presset arbejde. Mikkel fortæller, at i løbet af de seks måneder han er udsendt, ingen fornemmelse har af at føle sig hjemme det sted, hvor han bor i løbet af tiden. Han begrundet det blandt andet med, at der ikke er noget privatliv, mens man er afsted, fordi man bor i et telt, som er rundelt med presseninge. Han beskriver det som at bo

i en kasse. Desuden fortæller Mikkel, at når han er udsendt, er han på arbejde alle ugens syv dage, og at man altid er til rådighed og derfor: *“selvom man holdt fri, så er du jo ikke hjemme jo. Du sidder stadigvæk nede i en ørken, hvor alting lugter af lort. Det er 50 grader, det er bare nederen.”* (Bilag 6:11). Derfor er det vigtigt for Mikkel at få tilsendt noget hjemmefra, når han er udsendt. Det er gaver og tegninger fra børnene, som han kalder for *“De ritualer hjemmefra.”* (Bilag 6:10). Derudover ringer han selv hjem flere gange om ugen, hvor han, som han fortæller, regner dansk/afghansk tid, så han ved, hvornår børnene har spist aftensmad og sidder derhjemme. Når Mikkel er udsendt er det derfor nye praksisser og ritualer, som er gældende og som skal til for, at han kan få en fornemmelse af at være en del af hjemmet, mens han er udsendt. Praksisser og ritualer, som han desuden forsøger at smelte sammen med hjemmet.

Med udgangspunkt i de otte informanter belyser ovenstående afsnit, hvordan hverdagslivet er fyldt med praksisser, der tager udgangspunkt i eller omkring hjemmet. Praksisserne er aktiviteter, som både er hverdagslige gøremål, som får hverdagslivet til at hænge sammen mellem hjem, arbejde og familie, men er også aktiviteter, som informanterne gør for at slappe af derhjemme (Reckwitz 2002, Buttner 1980). Den ro som aktiviteterne og dermed hjemmet kan give, er med til at informanterne lader op til arbejdet og de sociale relationer uden for hjemmet, samt er med til, at informanterne kan synke verden og hverdagen ind. Praksisserne kan desuden være en del af en tilegnelsesproces, hvor man sætter sit eget præg på hjemmet eller tillægger den nogle værdier, som informanterne kan se sig selv i, hvilket styrker en tilknytning til hjemmet og dermed giver en øget hjemfølelse (Heidegger 2000, Buttner 1980). Nogle praksisser associerer informanterne med som værende specielt for den almene bolig og minder dem om, at de bor i en almen boligafdeling med en stor gruppe andre mennesker. Det er både af positiv karakter men kan også være når den almene bolig begrænser nogle ønskede praksisser.

*Forholdet
til naboerne*

Følgende afsnit dykker ned i de fællesskaber og sociale relationer, som beboerne indgår i. Hvordan oplever de hver især naboforholdet i boligafdelingen, og hvilken betydning har det for informanternes hjemfølelse? Dette afsnit er også inddelt i undertemaer, der naturligt er opstået gennem de forskellige interviews. Nogle af undertemaerne lægger sig op af stedstilknytning, nogle op ad hjemforskningen og andre op ad hverdagsliv. Disse undertemaer analyseres med baggrund i teori omkring fællesskaber med et særligt fokus på livet i den moderne by. Selvom afsnittet trækker tråde til allerede berørte emner fra de foregående afsnit, fortjener det sit eget. Forholdet til naboerne er et tema, der både fortæller om forskellen i ejerformer, påvirkning af hjemfølelse og tilværelsen i en almen bolig. Også her bruges renoveringen som et metodisk værktøj til at se nærmere på, om det er med til gøre nogle sociale relationer tydeligere eller er med til at skabe nogle helt andre relationer på tværs af boligafdelingen. Undervejs vil afsnittet også inddrage billeder taget af informanterne selv, som en del af den opgave, de blev stillet forud for interview. Det viste sig nemlig, at mange af informanternes billeder havde noget at gøre med forholdet til naboerne.

Flere sociologer mener, at fællesskaber har svære betingelser i det senmoderne samfund (Jørgensen 2008:11), hvilket også bekræftes delvist blandt vores informanternes tilbagemeldinger. Modsat viser andre tilbagemeldinger tegn på velfungerende fællesskaber blandt beboerne i Postparken. Så hvilke former for fællesskaber indgår vores informanter i, og hvad fortæller det om beboernes hjemfølelse i Postparken? Hvilke fællesskaber er i og uden for Postparken?

Hvilke fællesskaber er der i og uden for Postparken?

Til at starte med kan man se nærmere på kommentarer omkring nærheden, og hvor kort en afstand informanterne har til deres naboer. Det er noget, der går igen hos alle af vores informanter, dog i forskellig skala. To af informanterne beskriver det ved at bruge naboforhold i parcelhuskvarterer som reference. De sammenligner dermed tilværelsen i lejlighed med tilværelsen i hus. Johnny lægger stor vægt på nærheden til andre mennesker.

Jeg tror egentlig heller ikke, jeg ville være glad for at bo i et hus i dag, og slet ikke når du er alene, for inde for et eller to år så drøner han [sønnen] afsted, så skulle jeg bo alene i et hus. Ikke om jeg gad.

I1: Hvorfor ikke?

J: Nej, ikke om jeg gad. Det ville være for ensomt til mig. Jeg kan godt lide at sidde herhjemme alene i fred og ro, men jeg kan også godt lide, at når jeg går ud ad døren så er der mennesker forholdsvis hurtigt. Og parcelhuse bliver også meget hurtigt du er dig selv, og hvis du bor et uheldigt sted, så snakker du ikke med naboerne. (Bilag 7:17)

I citatet giver Johnny som sådan ikke udtryk for at være en del af et fællesskab, men det viser, at han får opfyldt det at være tæt på andre mennesker gennem Postparken, og det er sandsynligvis med til at afhjælpe en følelse af ensomhed. Det at han bor tæt på andre mennesker gør det sværere for ham at føle sig ensom. Kimen for at skabe sociale relationer føles lettere ved, at afstanden til mennesker også er kortere. Anne deler samme syn som Johnny, når det kommer til forskellen mellem lejlighed og hus. I Annes tilfælde er der fokus på de mere sociale relationer til naboerne: *Jeg synes man kommer hinanden mere ved. Man var mere sig selv derude i husene. (...) Det er jo rart at kende nogen, der bor tæt på, og så man kan komme på nogen uforpligtende besøg og bare vide, der er nogle i nærheden.*

(Bilag 5:5). Annes citat kan nærmest bekræfte Johnnys påstand om, at man er mere sig selv, hvis man bor i parcelhus. Annes erfaring peger på flere sociale relationer i Postparken sammenlignet med dengang, hun boede i hus. Derudover tyder det på, at det med *“bare [at] vide, der er nogle i nærheden”* (bilag 5:5) er med til at skabe en tryghedsfølelse hos Anne. Der er gode forhold for sociale interaktioner, hvilket er et positivt aspekt ved at bo i Postparken.

Vigtigheden af sociale interaktioner finder man også hos Mikkel, der kommer med konkrete eksempler.

(...) vi sidder på græsset, hele sommeren, og så er folk nede ikke. (...) Ungerne er nede og lege og får sodavandsis. (...) Så jo. Det er meget socialt herude. Det er meget rart. Mest for deres [børnenes] skyld ikke. Og det synes jeg er fint.

i 1: Hvad betyder det der sociale bånd?

M: Det betyder meget for mig. Og også nok fordi, jeg har flyttet meget som barn, så jeg har jo ikke nogen kontakt til nogen i folkeskolen, nogen jeg siger, jamen dem har jeg gået op og ned af siden... Fordi jeg har været rykket hvert fjerde år eller sådan noget. (Bilag 6:12)

Fællesarealer i Postparken danner her ramme for nogle positive sociale relationer for både Mikkel og familien. Mikkel ser det også som positivt for børnenes skyld, hvilket han kobler til sin egen opvækst med talrige flytninger og flygtige sociale relationer. Her får det geografiske rum en betydning for det sociale rum. *“Højt flytte-mobilitet modvirker tilsyneladende lokalt fællesskab”* (Jørgensen 2008:23), og det kan man også se hos Mikkel. Set i retroperspektiv, er Mikkel ikke positivt stemt over for de mange flytninger, og de sociale relationer i Postparken er måske et af de første gange, han stifter bekendtskab med et lokalt forankret fællesskab. Og følelsen bliver sandsynligvis også forstærket, da Mikkel oplever, at hans børn også nyder godt af de positive, sociale relationer i Postparken. Mikkel knytter en hjemfølelse til Postparken, igennem de sociale relationer som ham og familien har opbygget ved mødet med øvrige beboere. Det har som sådan ikke noget med den almene bolig at gøre, men mere med de møder, der opstår om sommeren og børnenes sociale relationer.

Det tyder på, at den fysiske nærhed til naboerne spiller en rolle. I nogle tilfælde indebære den sociale relationer, mens i andre tilfælde er det nok at vide, at der er nogen omkring en. Ifølge beboerne er fællesskabet opdelt i Postparken, men der er dog et fællesskab, som er lokalt forankret i Postparken, og som påvirker informanternes tilknytning til stedet.

Fællesskaber i den almene bolig

Hvilken indflydelse har Postparken som almen boligforening på forholdet mellem naboerne? Er der noget ved den almene boligs struktur, der viser sig hos vores informanter, og som påvirker deres oplevelse af de sociale relationer i Postparken? Flere af vores informanter beskriver forholdet til naboerne ud fra fortællinger om tidligere hændelser. Som tidligere nævnt har Mimi en ideologisk tilgang til sin bolig. Det er en ideologi, der synes at strække sig ud over boligen. Eksempelvis ønsker Mimi at bo sammen med mange forskellige mennesker og nationaliteter:

Jeg synes også det er rart, at bo sammen med nogle forskellige mennesker. Der er mulighed for, at bo sammen med unge og gamle og børnefamilier. Og forskellige nationaliteter. (...) Der var mange gamle på det tidspunkt. Det er sket sådan en udskiftning. Det kan jeg godt lide, at bo sammen med mange forskellige. (Bilag 1:2)

Citatet skal kædes sammen med Mimis fortælling om da de flyttede til Postparken i sin tid og mødte en boligafdeling uden det store fællesskab eller sociale arrangementer, som Mimi ellers havde været vant til fra sin tidligere boligafdeling. Da Mimi og familien kom til Postparken, gik de aktivt ind i bestyrelsesarbejdet for at skabe flere sociale tiltag i afdelingen.

Altså det jeg har oplevet, altså der er jo et demokrati, der er medindflydelse. (...) Da vi kom herud, var der dødt. Og der var ligesom mange ældre mennesker, og der var ikke meget for børnefamilier. Da vi flyttede hertil, der havde vi en dreng på 6 år og en på 17. Og der gik min mand så ind i bestyrelsen og var med til at præge udviklingen, så der var lidt mere til børnene. Og der blev sat lidt mere socialt i gang i den periode. (Bilag 1: 3)

Mimi har oplevet, hvordan man i den almene boligforening kan være med til at præge sine omgivelser og skabe grobund for lokale fællesskaber. Gennem beboerdemokratiet har hun følt at have en indflydelse på udviklingen af naboforhold omkring sin bolig. Hun fremhæver i øvrigt en tilbagevendende udflugt til Tyskland, som værende et socialt arrangement, der er i stand til at skabe forbindelse på tværs af beboerne. Postparken får hvert år en godtgørelse for en nærværende radiomast,

(...) og de penge får vi til nogle fælles ture. Og så de sidste år, der har vi været på Tysklandsture, til et eller andet julemarked. Med bus, så er der arrangeret bustur. Og der kommer altså både gamle og unge med. Og sådan en tur, den giver meget. Fordi når man så har været på Tysklandstur sammen, så hilser eller snakker man måske også mere bagefter. (Bilag 1:10)

Og Mimi har ret i, at det giver meget at komme med på de ture. I hvert fald, hvis man spørger Anne, der har deltaget fire gange. Anne fortæller:

Og så tager jeg med på Tysklandstur. (...) Der har jeg været med fire gange, tror jeg. Det er rigtig hyggeligt. Men faktisk går jeg for mig selv på den tur der. (...) Men jeg synes det er hyggeligt at sidde i bussen. Jeg sidder altid med en bestemt. (Bilag 4:5).

Selvom Anne helst går alene rundt på turen, er turen stadig med til skabe en social relation til nogle af hendes naboer. At hun har deltaget på alle turene, fortæller noget om, hvor vigtige de er for Anne, og at de er en væsentlig del af hendes tilværelse i Postparken. *“Jeg glæder mig rigtig meget. Det er sjovt. (...) Ham, der kører bussen, han er sådan meget munter type. Jeg sidder faktisk foran i bussen, for der sidder ham jeg følges med.”* (Bilag 4:6)

Som det tidligere er nævnt, er Mimi glad for, at bo sammen med forskellige mennesker, men hun giver også udtryk for, at forskellighederne kan have sine udfordringer. Følgende billede har Mimi valgt til at illustrere, hvad der får hende til at føle, at hun bor i en almen bolig:

Billedet er fra et af de få fælles tørrerum, som er i afdelingen. Her møder Mimi diversiteten blandt beboerne i Postparken.

Til billedet fortæller Mimi følgende:

Fordi det er jo fællesskab, at man skal have sådan et tørrerum til at fungere. Og der er ikke ret mange tørrerum. Vi bliver nødt til at give plads til hinanden. Og der har vi vidt forskellige behov. (...) Og der støder man ind i, hvor forskelligt man egentlig lever. Med de der lavpraktiske ting. Bare det at vaske tøj, det gør man jo vidt forskelligt. (Bilag 1:10)

Mimi er klar over, at der bor mange forskellige mennesker i Postparken. Dette bliver ekstra synlig for hende set ud fra eksempler fra hverdagslivet når man eksempelvis tørrer tøj. Selv en simpel ting som at vaske og tørre tøj har en række forskellige praksisser tilknyttet og foregår på forskellige måder, og i mødet med disse forskellige praksisser nede i tørrerummet, bliver Mimi opmærksom på diversiteten af beboerne i Postparken. Billedet viser en anden side af Mimis fortælling om diversiteten af beboere i Postparken. Med ovenstående citat gør hun opmærksom på en overordnet ideologi om fordelene ved at bo sammen med forskellige mennesker, og med billedet kommer hun med et helt konkret eksempel på, hvad en blandet beboersammensætning kan betyde, og hvornår nogle helt konkrete konflikter bliver synlige i hverdagen. Begge aspekter er i forbindelse med den almene boligafdeling, og det bliver dermed tydeligt, at der har en betydning for hendes hjemfølelse. Eksemplet med tørrerummet gør hende opmærksom på hendes egne værdier omkring diversitet af beboere og gør hende også opmærksom på hendes almene bolig, og at hun bor tæt sammen med andre mennesker. Forskellene blandt beboerne er ligeledes synlige for Johnny. Det, der får ham til at blive opmærksom på tilværelsen i en almen bolig, illustrerer han blandt andet med et billede af opgangens postkasser:

Der er seks postkasser, og det minder mig om, fuck hvor jeg hader det nogle gange for gud, hvor er vi forskellige, os der bor i den her opgang. Hende deroppe er ekstremt sensitiv – det er helt vildt. (Bilag 7:9)

Johnny fortæller videre om forskellige episoder, hvor overboen og ham har haft stridigheder omhandlende støjgener. Kobler man denne fortælling med noget af det, Johnny har været inde på tidligere, så er der altså flere ting forbundet med nærheden til naboerne. Dels en følelse eller stemning, der giver liv og let kontakt til andre mennesker, men der er også nogle negative følelser forbundet med det. Som sådan kobler han ikke situationen til det at bo i en almen boligforening, men flere andre steder i interviewet nævner han behovet for at være rummelig (Bilag 7:13) overfor andre mennesker og bestemte typer, som man for det meste kun møder i almene boliger, hvilket også gør det svært at nå til enighed om bestemte ting, netop fordi folk er forskellige (Bilag 7:10).

Anne har ligeledes valgt at tage billede af noget, der har med naboerne at gøre til at illustrere, hvad der minder hende om, at hun bor i en almen bolig. Her et billede af nabodøren på samme etage, hvis lås er blevet brudt op. Naboen havde glemt nøglen og mente, at en låsesmed var for dyr. Anne fortæller om flere episoder, hvor hun har hørt højlydt skænderi fra samme lejlighed og i opgangen, og en enkelt episode, hvor politiet også blev tilkaldt. Hun fortæller yderligere, at naboen er HA-rocker og har udvist truende adfærd:

Så kan du spørge, hvad gør det ved dig? Jeg blev utryg i hvert fald. Så flere gange, når jeg er kommet hjem, kigget på min dør. Er den lukket, er den brudt ind i? Men jeg vælger at tro, at han ikke har nogen interesse i at gøre noget her inde ved mig. Jeg har i hvert fald ikke generet dem. Så han er flyttet ud. Og det har givet ro. (...) Men jeg synes det var et godt billede, for det kan fortælle en anden side (bilag 5:16f)

Anne fortæller en mere negativ side af, hvad hun forbinder med tilværelsen i en almen bolig. Anne udtrykker generelt stor tilfredshed ved at bo i Postparken, men hun er samtidig også opmærksom på de negative aspekter af beboersammensætningen. På grund af episoden (eller episoderne) opstår der en utryghed hos Anne, hvor hendes følelse af sikkerhed omkring boligen bliver udfordret, og hun tjekker derfor for en sikkerheds skyld, om hendes egen dør er brudt op.

I mødet med andre beboere uden for boligen bliver flere af beboerne opmærksomme på deres hjem i en almen bolig. Andre beboeres hverdagspraksis kan være med til at synliggøre ens egen og dermed sætte ens egen praksis og hverdag i perspektiv. Visse møder med øvrige beboere kan også skabe irritation og utryghed som man ser det hos henholdsvis Johnny og Anne. Møderne er ikke udelukkende forbeholdt almene boliger, men eftersom sektoren kan tiltrække en blandet beboersammensætning, i kraft af sin lave husleje, kommunale anvisningsret og ventelistesystem, bliver disse forskelle større og dermed ekstra synlige for beboerne. Des mere anderledes naboens praksis er, desto mere bliver man opmærksom på sin egen.

At bo tæt på andre mennesker

Det følgende afsnit ser nærmere på, hvordan forholdet til naboerne kan gå ind og udfordre privatsfæren eller omvendt være med til at skabe tillid mellem beboerne. Et gennemgående træk ved informanternes tilbagemeldinger er lyde.

Mimi fortæller, at hun til at starte med, blev meget overrasket over, hvor mange klager familien modtog fra underboen. Lydene var efter Mimis opfattelse nærmest uundgåelige, hvis man levede en normal hverdag med to børn.

Man har også brug for at være i fred, så man er helt i eget rum og ikke alt for tæt på andre. Så for eksempel var det grænseoverskridende, når underboen lyttede til, hvad vi lavede altså hørte og brokkede sig over, at "din søn han kom hjem og smed sin skoletaske". Så synes jeg, det blev simpelthen for tæt. Der ville jeg være i fred. Der er en grænse på, hvor tæt man alligevel vil være på beboerne fordi, der er en eller anden privatsfære. Og det tror jeg alle har. (Bilag 1:11)

Dette citat er brugt i et tidligere afsnit, men det er værd at inddrage i dette afsnit også, da det fortæller om informantens oplevelse af at bo tæt på andre mennesker og dermed hendes forhold til naboen. Mimi følte, at hendes privatsfære blev overskredet ved at underboen kommenterede og klagede over lydene fra Mimis og familiens hverdagssituationer. For Mimi resulterede det i en form for konflikt med underboen, der blev trappet op over tid. Det har haft stor indflydelse på Mimi, der bruger episoden som et slags incitament til at løse konflikter i opløbet og ikke lade dem trappe op.

Jeg hader de der konflikter, der kan opstå, og jeg prøver at løse dem på en venlig måde for jeg tænker, nej, det kan simpelthen trappe op sådan nogle konflikter, det er simpelthen ikke til at holde

ud. Og det blev trappet op i forhold til underboen (...) Men vi har haft nogle oplevelser af, at sådan nogle konflikter kan trappe op. Og det kan de også nede i tørrerummene hvis ikke man passer på. (Bilag 1:11)

Marlene er også opmærksom på lydene og forsøger også at gøre hendes børn opmærksomme på nærheden til naboerne. Det beskriver hun ud fra dette citat, hvor hun giver et eksempel på en typisk situation med børnene: *“(...) i forhold til børnene ”prøv nu lige at tænke på naboen. Du behøver måske ikke at hoppe i gulvet kl 10 i raseri”* (Bilag 8:14)

Også for Anne Mette er lydene en bevidst del af det at bo tæt sammen. Hun befinder sig dog godt med de lyde, der kommer fra naboerne, og modsat de øvrige beboere ser hun ikke den store forskel i lejlighed og hus. Hun fortæller her, hvordan hun også oplevede lyde fra naboerne, da hun boede i hus i et villakvarter: *“Og der kunne du høre naboerne, der råbte inde fra den anden have, så om det er fra væggen eller haven, det kommer jo ud på et.”* (Bilag 2:7).

Det er dog ikke kun lydene, der har indflydelse på informanternes hverdag og påvirker deres privatsfære. Ligesom ved Mimis fortælling om underboerne, der fulgte med i hendes hverdag, så oplever Anne Mette også noget lignende.

Ja, du kan jo ikke være så privat her, som du ville kunne, hvis du havde hus og have. (...) Så når man ligger derude og soler sig, så man lige kravle lidt rundt derude, så der ikke er nogen, der kigger. (...) Hvis man skal sidde og spise ude på altanen, så føler man lidt, at alle naboer er klar over, hvad du sidder og spiser, og har styr på det. (Bilag 2:4)

Her er der også en privatsfæren, der bliver overskredet. Det opleves dog langt mindre grænseoverskridende i Anne Mettes tilfælde, da det ikke er forbundet med en konflikt. På den modsatte side har denne overvågende effekt også nogle positive aspekter for Anne Mette.

Og hvis jeg for eksempel er væk en hel dag, så kan jeg jo have min dør stående på vid gab måske bare med en krog på. Det er jeg helt tryk ved. Og det kan jo være en fordel, for så kan naboerne se, at der er en mand på vej op til [Anne] Mettes altan. Det kan man måske ikke se i baghaven ved et hus, så det kan jo så være en fordel jo. (Bilag 2:15)

Der opstår på en måde en form for social kontrol, hvor informanten på én gang føler sig overvåget og samtidig tryk og beskyttet. Anne Mette udtrykker dermed også en stor tillid til sine naboer. Denne tillid er gensidig, og Anne Mette fortæller, at hun også har en ekstranøgle til sin nabos lejlighed. Hun forbinder det med en stor tillid og troværdighed, at naboen overlader sit hjem til hende, hvilket hun sætter stor pris på (Bilag 2:10). Anne Mette fremhæver også sociale relationer, og hvordan disse kan vise sig gennem et kendskab til hinandens hverdag.

Det er også det sociale i det. Og de også spørger til hvordan det går med dig, hvis de ved, jeg har været syg eller forkølet. ”hvordan går det med din forkølelse” og jeg kan spørge til... Det behøver så ikke være sygdom, ”Hvordan går det med din søn, hvordan gik jeres tur i sommerhuset”... Så noget. Det sociale, hygge. Det synes jeg betyder meget. Det kan jeg godt lide. (Bilag 2:11)

Det at Anne Mette og hendes naboer følger med i hinandens liv, er for Anne Mette ikke nogen

overskridelse af hende privatsfære, men tværtimod noget hun fremhæver som klart positivt ved forholdet til sine naboer.

Som tidligere belyst bruger Helen og hendes mand somrene i deres kolonihavehus, og netop derude finder Helen en bestemt form for fællesskab, som hun mener er særlig for netop kolonihaveforeninger. *“Det er nærmest et kodeks, at man hilser på hinanden, når man møder hinanden ikke.”* (Bilag 3:9). Helen fortæller også, at én af grundene til at vælge kolonihaven, var på grund af den stemning, de havde hørt, der var i kolonihaveforeninger. Det har på en måde været tanker om det lokale fællesskab, der har været trækplasteret for Helen. Når man så spørger til, hvorfor man ikke kan finde det samme ‘kodeks’ i Postparken svarer hun: *“Haha jamen, så kan jeg jo risikere at møde 20 mennesker på vej over i Irma, fordi jeg skal hente en liter mælk. Nej, det hænger sgu ikke sammen i min verden.”* (Bilag 3:9). Det lokale fællesskab i kolonihaveforeningen lader til at være af en så særlig karakter, at den kun kan findes et bestemt sted og ikke bare kan overføres til Postparken. Selvom fællesskabet i Helens kolonihaveforening synes vigtigere for hende end naboforholdet i Postparken, så er fællesskabet i opgangen stadig vigtigt:

Men altså, det er jo vigtigt, at man holder en god stemning i opgangen ikke. Det har vi også.

i 2: Hvad giver den gode stemning?

H: At man roligt kan gå ind i sin opgang uden at møde en sur nabo eller sur overbo. Det er da meget vigtigt, at man er tryk, når man går ind i sin opgang. (Bilag 3:9)

Så selvom de sociale relationer synes stærkest i kolonihaveforeningen, spiller forholdet til naboerne i opgangen stadig en væsentlig rolle, da det er med til at skabe tryghed. Det kan dog argumenteres, at fællesskabet ikke behøver være lige så omfavnende eller fylde lige så meget, eftersom det er nok, at man blot kan hilse på hinanden i opgangen.

Udover at bo i kolonihaven i sommerhalvåret, er Helen og manden ude at rejse flere gange årligt. Det betyder, at de sammenlagt er væk fra boligen i Postparken over halvdelen af året. Derfor har de også færre sociale relationer og praksisser tilknyttet den almene boligafdeling. Det kan derfor argumenteres, at rejsemønstret og kolonihaven gør, at de ikke har et lige så stort tilhørsforhold til lejligheden i Postparken, som hvis de boede der i større del af tiden. Det perspektiv underbygges ydermere af vores forståelse af Helen som, at hun ikke ser sin lejlighed som en del af en almen boligafdeling. Det kommer blandt andet til udtryk i hendes opgave om at tage et billede af et sted ved eller i sin lejlighed, der minder hende om, at hun bor i en almen bolig. Til det svarer hun, at hun ikke ved, hvad hun skal tage billede af, så derfor heller ikke har taget noget.

Anne har taget nogle erfaringer fra tiden i parcelhus med sig ind i Postparken og tiden i lejligheden. Hun beskriver en episode, hvor hun får smækket sig ude af huset, mens hendes 2-årige datter er inde i huset. Da Anne er i færd med at kravle fra naboens udhus over til sin egen terrasse, hvor døren stod åben, kommer naboen hjem og finder Anne i færd med at kravle på deres udhus. Anne beskriver det som yderst pinligt, da hun aldrig havde fået hilst på naboen og derfor ikke havde nogen relation til dem som sådan. *“Så kommer de hjem og det var så pinligt synes jeg. Og så tænkte jeg så noget skal jeg ikke opleve igen, så det er bare med at ringe på straks og sige hej.”* (Bilag 5:4). Oplevelsen i den gamle

bolig, fik Anne til at ringe på hos underboen som noget af det første, da hun flyttede til Postparken, hvilket var med til at skabe en nær relation. *“Der udviklede sig et venskab, så jeg faktisk holdt jul med dem i deres sommerhus et år, hvor jeg ikke havde børnene, og hvor de skulle være alene.”* (Bilag 5:4). Episoden fra Annes parcelhus i relation til hendes positive oplevelse med relationen til underboen, har været med til få Anne til at værdsætte de naboforhold og lokale fællesskaber højt.

Nærheden til naboerne kan altså både skabe irritation og påvirke ens privatsfære negativt. Omvendt kan det også skabe en større tryghed ved følelsen af, at der er mennesker omkring én. Dette kommer især til udtryk, hvis man har tillid og en personlig relation, til de nærmeste naboer. Der opstår et fællesskab som afføder en form for sikkerhed, mod udefrakommende trusler.

Hvordan påvirker renoveringen stemningen blandt beboerne?

Både i samtaler omkring oplevelse af renoveringen og forholdet til naboer udmønter der sig nogle fælles tilbagemeldinger fra informanterne, som på hver deres måde handler om, hvordan renoveringsprocessen har påvirket stemningen blandt beboerne i Postparken. Har renoveringen gjort noget for beboernes forhold til hinanden og i så fald, hvad har det betydet?

Renoveringen har været oppe til afstemning, og en afstemning om noget så gennemgribende som en det, må unægteligt smitte af på folks følelser. Afstemning deler beboerne op i to modsatrettede grupper, og man må formode, at det på en eller anden måde har påvirket beboernes indbyrdes relationer. Det har Mimi i hvert fald oplevet.

(...) der været lidt dårlig stemning. Altså for eksempel i den her opgang, der var der nogle familier, der gik ind for den her renovering, fordi det var nødvendigt, og så var der en familie, som gik meget imod. Og det kunne man da godt mærke, at der var en dårlig stemning. Og de blev meget vrede på os andre, at det havde vi stemt igennem. Og sådan må det jo have været i mange opgange. Der kunne man godt mærke, at den der opposition blev meget vrede, hvor det her blev stemt igennem (Bilag 1:6)

Renoveringen har med andre ord været med til skarpt at opdele beboerne i to grupper, og i følge Mimi har det affødt en polarisering, der nok har udfordret fællesskabet i opgangene, som Mimi nævner.

Anne Mette har også oplevet renoveringen påvirke fællesskabet. Her tyder det på at have en samlende effekt samtidig med at gøre folk urolige.

Ja ja, uha, også når du er nede på vaskeriet... Alle snakker om "nåh man hvad gør du, hvad har du fået, og skal du flytte ud eller bliver du her, hvad gør du og hvad vælger du". Ork ja, det er da rigtig meget snak om. (...) og der er jo meget nu, for nu begynder det at være op over. Men det er jo meget naturligt for det er jo i alles interesse, hvad der skal ske, og hvordan tingene bliver og så noget.

I1: Har det gjort noget ved stemningen og forholdet naboer imellem?

A: Jeg tror, der har været meget udflytning her, og jeg tror også, at folk føler sig lidt urolige over, hvad skal der sker. Man bekymrer sig jo lidt, for det er jo ens hjem. Det tror jeg er meget naturligt. (Bilag 2:12)

Det samme går igen hos Mette, der mener, at beboerne har fået en fælles reference igennem renoveringen, som de kan tale ud fra.

Og så kan man jo altid lige tale med folk om det, så har man jo en fælles reference. Det der med, hvad for et køkken har du og overskabe og underskabe. Og det det ville vi jo ikke hvis det havde været ejerboliger, hvor vi alle sammen kunne lave noget forskelligt. (Bilag 4:14)

Mette fremhæver også forskellen på ejerformer som en del af det, der er med til at skabe rum for samtalerne. Det er igen det fællesvaskeri, der udgør det fysiske rum for samtalerne omkring renoveringen, for når man spørger til, hvor meget Mette har talt med andre beboere om renoveringen, svarer hun:

“Ja. Altså når jeg møder dem på vaskeriet, når jeg ser dem. Altså her, hvor det så rigtig blev aktuelt ikke, fordi det har jo været mange år hvor man talte frem og tilbage ikke, så er det jo blevet et emne hvor man taler om: “Nåh hvor skal du så flytte hen?” Og så sent som i går, så [jeg] en som bor derovre, så sagde hun: “Nu flytter jeg næste måned. Jeg har boet i Postparken hele mit liv, og nu flytter jeg over i Vægterparken.” Og hun stod næsten og var ved at græde ikke. Men hun kan bare ikke have det der med, at hun ikke ved hvornår og hvordan og sådan noget ikke. (...) Og dengang, hvor vi skulle stemme om helhedsplanen, der var der mange, der talte også for og imod. (Bilag 4:14)

Her er der altså to eksempler på, hvordan renoveringen har haft en eller anden form for samlende og forenende effekt. Selvom beboerne ikke hidtil, har haft det store til fælles, sætter renoveringen dem alle i samme båd i en vis forstand. De peger også begge på en af konsekvenserne ved renoveringen som er de mange udflytninger. Både Mette og Anne Mette giver udtryk for en forståelse for de mange udflytninger, der har været. De ser nogle beboere føle sig så urolige over ikke at vide, hvad der skal ske i deres hjem, og ud fra de foregående afsnit kan vi se, at det er nogle følelse, som de to informanter genkender fra sig selv, dog i en væsentlig mindre grad, da informanterne begge vælger at blive boende i Postparken.

Det lader til, at renoveringen på en måde har været en ekstern faktor, der har været med til at skabe en fælles reference beboerne imellem. Mimi har dog også oplevet, at renoveringen har skabt splid mellem naboer i hendes opgang, og forestiller sig lignende tilfælde i andre opgange. Som nævnt tidligere, har alle vores informanter stemt for renoveringen. Samtidig med det, er renoveringen også en slags intern faktor, eftersom beboerne inklusiv alle vores informanter, har stemt for renoveringen. På denne måde kan det ikke fuldstændig sidestilles med de udefrakommende faktorer som Anja Jørgensen undersøger i *“Lokale fællesskaber i den senmoderne by”* (2008). I Postparken er det ikke på samme måde nogle faktorer som beboerne kan organisere sig imod. Alligevel lyder det som om, at renoveringen i Postparken kan afføde nogle af de “uformelle møder, lejlighedsvis samtaler, personlige venskaber” (Jørgensen 2008:15) som det opstod i de tre kvarterer, som Jørgensen undersøgte. Beboernes sociale relationer kan dermed blive stærkere knyttet til det lokale, end det hidtil har været (ibid). Beboerne genkender måske deres egne følelser om renoveringen i andre beboere for som Anne Mette siger det, så er alle de mange nye snakke blandt beboerne *“meget naturligt, for det er jo i alles interesse, hvad der skal ske”* (Bilag 2:12).

Betydningen af nye naboer

Som nogle af informanterne giver udtryk for, er der en del beboere, der har taget konsekvensen af renoveringen og valgt at flytte ud, fordi de ikke kan overskue hele processen. Så hvem kommer ind

i Postparken i stedet for dem, der flytter ud? Hvad gør renoveringen ved beboersammensætningen ifølge vores informanter? Det var der flere, der kom med forskellige bud på undervejs i interviewene. Informanter har således også gjort sig tanker omkring kommende naboforhold, og hvordan det kommer til at påvirke tilværelsen i Postparken.

Mimis ideologiske overvejelser kommer også til udtryk i forhold til den beboersammensætning, hun ser for sig, når renoveringen er færdig. Hun mener, at nogle af de større, to-etagers lejligheder vil tiltrække flere økonomisk ressourcerstærke børnefamilier.

Altså det at vi kan, at vi er forskellige, det synes jeg da er en kvalitet i sig selv. Men det de siger, og det kan jeg også godt se, nu når det bliver renoveret, vi får nogle luksuslejligheder, med ovenlysvinduer, så tiltrækker det nogle andre igen. (...) Men det er så også vigtigt, at de beholder nogle mindre lejligheder, og det er som jeg ser det, det er der også mulighed for. (Bilag 1:11)

Som nævnt tidligere værner Mimi om diversiteten og mangfoldigheden i sit boligområde. Hun er glad for, at beboersammensætningen har ændret sig over tid, så det nu består af flere børnefamilier og ikke kun ældre, som det ellers forholdt sig, da hun i sin tid flyttede ind i Postparken. Hun har med andre ord set en - for hende - positiv udvikling, men hun giver samtidig udtryk for, at denne udvikling ikke nødvendigvis skal fortsætte. Efter Mimis mening skal Postparken stadig rumme lejligheder i forskellige størrelser, så de fysiske rammer fordrer den diversitet, som Mimi ser en stor kvalitet i.

Mette ser også positivt på renoveringen i forhold til de kommende naboer, men hun er ligesom Mimi opmærksom på huslejestigningerne og den udskiftning af beboere som det medfører.

(...) der er mange, der flytter ud jo. Og der flytter nye ind og de bliver dyrere lejlighederne ikke.

i 1: Hvad tror du så der kommer til at [betyde]?

M: (...) jeg håber jo egentlig også at der kommer lidt flere børnefamilier, at der kommer nogle yngre, der kommer måske nogle, som har lyst til at lave højbede. (Bilag 4:15)

Det med højbedene kommer umiddelbart ud af det blå, men det refererer til en tidligere del af interviewet, hvor Mette fortæller, at hun nogle gange kunne savne flere fælles projekter som *“at kunne lave højbede med grøntsager i ude på græsplænerne og sådan noget ikke.”* (Bilag 4:2). Mette mener, at det godt kan virke en smule kedeligt at bo i Postparken blandt andet fordi, der ikke lader til at være de store initiativer til at nedsætte arbejdsgrupper. Var de der, kunne det skabe større mulighed for at kunne præge sine omgivelser, og det vil måske højne en eventuel øget hjemfølelse hos en beboer som Mette.

Hvis man skal blive lidt ved de fælles projekter og se på, hvad det kan betyde for området, kan man inddrage Johnnys beskrivelse af den beboersammensætning han ser for sig efter renoveringen. Ligesom Mimi mener Johnny, at de nyrenoverede lejligheder kommer til at appellere til flere børnefamilier, og Postparken kommer til at kunne tilbyde nogle andre og mere attraktive rammer for børnefamilier. Han mener, at det er de yngre mennesker, der kan være med til at skabe muligheder for flere fælles aktiviteter, der vil resultere i en større følelsesmæssig forankring til stedet, og dermed et større sammenhold.

Noget af det vi også prøver at arbejde meget mere på det er at få nogle flere sociale aktiviteter herude, netop for at få en eller anden helhedsfølelse – “det er vores det her”. Når du får folk til at tænke, det er vores, så er der sammenhold, så passer vi på hinanden, vi kigger lige over skulderen,

hvis der er én, der gik ind i opgangen, som vi ikke kendte. Alt det der kommer jo op i folk, når du har noget, du føler du ejer lidt uden at eje det selvfølgelig, og den har vi ikke haft i mange år på grund af beboersammensætningen. (Bilag 7:12)

Johnny påpeger igen, at de almene boliger i Postparken ikke ejes af beboerne. Alligevel bruger han beskrivelsen *“det er vores”*. Andre steder i interviewet snakker han om problemer med beboere, der opfatter deres lejlighed som værende deres egen og ikke har forståelsen for de fælles aspekter ved at bo i almen bolig. Men der er heller ikke tale om det samme her. I ovenstående citat snakker Johnny nemlig om et fælles ejerskab, som er med til at skabe tryghed og omsorg over for hinanden. Ifølge Johnny har dette været en mangelvare tidligere, og han begrundet det med de mange midlertidige lejermål, der har været de senere år på grund af den forestående renovering. De midlertidige lejere gider ikke engagere sig i det lokale fællesskab, når de ved, de snart skal flytte. Det vil alt sammen ændre sig ved en ny beboersammensætning, og det vil tilmed få indflydelse på Johnnys arbejde i bestyrelsen:

Jeg tror det kommer til at ændre, at du får en større opbakning fra beboerne, at du ikke sidder alene i bestyrelsen og tage beslutninger, men du kan uddelegere nogle udvalg. (...) så kender de hinanden aldersmæssigt, så begynder børnene at lege med hinanden derude, så du får en anden sammensætning. (...) det er jo med til at skabe en eller anden form for fælles værdi for os alle sammen herude. Og så igen – så begynder du at lære folk at kende, og du passer mere på hinanden, og sådan er det bare. (Bilag 7:12)

Der er altså ingen tvivl om, at Johnny ser særdeles positiv på den kommende beboersammensætning i Postparken. Det lokale fællesskab som det vil føre med sig, vil skabe en større tilknytning, og Johnny har en forventning om, at der vil være mere opbakning til bestyrelsesarbejdet fra beboerne. Det kan samtidig tyde på, at beboerdemokratiet får en anden betydning ifølge Johnny, fordi den nye beboersammensætning medfører et andet engagement og fokus, og kommer til at spille en anden rolle i de fælles beslutninger, som tages i Postparken.

Nogle beboere flytter ud mens nye flytter ind, og de nye kan være med til at skabe en anden beboersammensætning, som får en langt større tryghed, omsorg og fællesskabsforståelse ind i Postparken. Det vil måske endda skabe bedre muligheder for også at moderere omgivelserne. Mette snakker om, at der skal en arbejdsgruppe til, før der kan ske ændringer. Med nye beboere kan der opstå arbejdsgrupper og dermed mulighed for at præge sine omgivelser, og med baggrund i teorien af Després (1991) og Mallet (2004), skabe en større hjemfølelse.

Mennesker er tilbøjelige til at søge fællesskaber for at få en større tryghed og sikkerhed og det ser man ligeledes tegn på i tilbagemeldingerne fra informanterne. Større fællesskab er lig med større kendskab til hinanden og større tryghed. Man ved hvem hinanden er, og derfor hvem, der ikke hører til. Men lokale fællesskaber kan også være forpligtende i en sådan grad, at de føles begrænsende (Jørgensen 2008:12). Nogle beboere som eksempelvis Marlene, finder også erstatninger eller i mindre grad supplementer for det lokale fællesskab i andre sammenhænge uden for Postparken, og på denne måde lægger beboerne sig op ad nogle tendenser i lokale fællesskaber, som man typisk ser i det senmoderne samfund (Jørgensen 2008:11).

A photograph of a residential courtyard. On the right is a long, multi-story brick building with many windows. On the left is a large, plain brick wall with a gabled roof. A paved path leads from the foreground towards the buildings. There are bushes and a small car on the left, and a children's play area on the right. The sky is clear and blue.

Konklusion

Hjemfølelsen blandt beboerne i Postparkens almene boliger kommer af det hverdagsliv, som beboerne lever i og omkring deres bolig. Beboerne knytter det til følelser som ro, kontrol, sikkerhed, personligt aftryk, ramme for familieliv og rutiner. På denne måde adskiller hjemfølelsen sig nødvendigvis ikke fra det som står beskrevet i den dominerende litteratur inden for hjemforskning. Beboerne i Postparken har en følelse af ejerskab i deres almene bolig, som langt hen ad vejen kommer til udtryk gennem indretning og hverdagspraksisser. På nogle punkter udfordrer den almene boligform beboernes hjemfølelse, når den eksempelvis begrænser handlefriheden. Renoveringen er som et metodisk værktøj med til at synliggøre beboernes hjemfølelse ved at gøre beboerne opmærksomme på deres hjem, som er under forandring. Beboernes hjemfølelse i almene boliger påvirkes af den indskærpede handlefrihed, og når den almene bolig begrænser bestemte praksisser i hverdagen.

Den forestående renovering er brugt som metodisk værktøj til at synliggøre hjemmet ud fra den tanke, at beboerne bliver opmærksom på deres hjem, fordi de snart skal flytte fra det. Hjemfølelsen bliver synlig, fordi de fysiske rammer for hjemfølelsen ændres markant. Renoveringen har vist sig at være særdeles brugbart metodisk værktøj til netop det, da den sætter beboernes hverdag, praksisser og bolig i et nyt lys. Renoveringen synliggør nogle aspekter ved hjemmet, som beboerne ellers tager for givet, fordi det er en del af hverdagens ubevidste praksisser og rutiner. I takt med, at renoveringen har synliggjort aspekter ved hjemfølelsen, har den også været med til at ændre og skabe nye aspekter af hjemfølelsen.

Beboernes hjemfølelse hænger blandt andet sammen med deres tilknytning til Postparkens område og de omkringliggende faciliteter. Beboernes stedstilknytningen kommer af de relationer, de dannes gennem deres hverdagsliv og rutiner, og tilknytningen strækker sig derfor udover boligen i Postparken. For nogle beboere er den almene bolig et aktivt valg og en boligform, som beboerne har boet i, i mange år. Det kan derfor argumenteres, at disse beboere har en større tilknytningen til den almene sektor, fordi de føler sig hjemme i systemet, og dermed får en tilknytningen til boligen herigennem. At være skrevet op og have boet i den almene boligsektor gennem længere tid, giver en følelse af større handlefrihed, da beboernes plads på de interne ventelister giver flere muligheder for at anskaffe sig en bolig, der passer til ens livssituation. Derudover repræsenterer den almene bolig nogle værdier, som nogle af beboerne identificerer sig med, hvorfor de føler en større tilknytning til Postparken, hvilket medvirker til større hjemfølelse.

At føle sig hjemme i systemet er også en medvirkende faktor for beboernes tanker omkring den forestående renovering i Postparken. Selvom renoveringen ikke er gået i gang endnu, påvirker den stadig beboernes hverdag på flere områder. Den forestående renovering er med til at synliggøre beboernes handlemuligheder i den almene bolig. Muligheder for at ændre på boligen og have kontrol, er vigtigt i forhold til følelsen af ejerskab, som beboerne har til deres bolig. Men denne mentale ejerfølelse bliver udfordret i forbindelse med renoveringen, eftersom renoveringen tydeliggør det faktum, at beboerne ikke ejer deres bolig. Derudover er renoveringen med til at sætte beboerne i en venteposition, hvor beboernes adfærd omkring hjemmet ændrer sig og deres handlemuligheder i boligen får en mindre betydning for hjemfølelsen. Når renoveringen indtræffer tyder det på, at de beboere, der accepterer renoveringens præmisser, får lettere ved at skabe forståelse og mening med renoveringens markante ændringer af deres egen tilværelse. Beboernes accept og forståelse for renoveringen, kommer til udtryk via teknisk indsigt og erfaringer fra hverdagen, hvor de møder

problematikker, som renoveringen kan være med til at løse.

De praksisser som beboerne giver udtryk for, gennem erfaringer fra hverdagen, sættes ikke umiddelbart i forbindelse med den almene bolig. Hvor den almene bolig kommer til udtryk i hverdagslivet, er eksempelvis når boligtypen begrænser nogle bestemte praksisser. Det ses for eksempel når boligens fysiske rammer og den almene boligs struktur, begrænser beboeren i at få hjemmet til at se ud, som man gerne vil have det og derved kan udøve de praksisser, som man gerne vil.

I beboernes beskrivelse af forholdet til naboerne lægger de vægt på nærheden til de øvrige naboer. I mødet med den blandede og mangfoldige beboersammensætning, bliver nogle af beboerne opmærksomme på, at de bor i en almen bolig, da beboerne mener, at en sådan beboersammensætning er specielt for netop den almene boligsektor. Renoveringen er med til at ændre visse naboforhold. Den er både med til at opdele beboerne i tilhængere og modstandere af renoveringen, og med til at skabe en fælles reference, som beboerne kan skabe nye sociale relationer ud fra. På grund af de kommende, tidssvarende lejligheder og højere husleje, kan Postparken ifølge beboerne, tiltrække et andet beboersegment, som vil skabe flere sociale relationer og et større lokalt fællesskab i Postparken, hvilket må formodes at skabe en større hjemfølelse. Det er kun inden for den almene boligsektor, man ser renoveringer som i Postparken, og derfor er disse dynamikker i naboforholdet også særlige for netop den almene bolig.

Afslutningsvis

Som en afslutning på specialet er det værd at se nærmere på alternative perspektiver for de undersøgelser, der er foretaget. Som der flere gange er nævnt undervejs er hjem en kompleks størrelse, og det kan derfor undersøges ud fra en lang række forskellige perspektiver. På grund af af tidshorisonten for dette speciale er der foretaget forskellige afvejsninger af, hvilke og hvor mange teoretiske og metodiske tilgange, der har været hensigtsmæssigt at inddrage i specialet. Det har været en balancegang mellem spredning af teorier, der ville give et nuanceret billede af hjemfølelsen uden det blev overfladisk i forhold til en dybdegående teoretisk tilgang, der ikke måtte blive for ensopret. Går man i dybden med én teori kan resultatet blive for snæversynet. Fokuserer man på spredningen kan det give overfladiske resultater. Der foregår med andre ord en vigtig afvejning af teoretiske og metodisk tilgange, når man skal undersøge hjem, og denne afvejning har selvsagt en stor indflydelse på undersøgelsen. Vi føler derfor, at det er vigtigt at redegøre for hvilke andre tilgange, der har været oppe og vende undervejs i vores undersøgelse. Dette afsnit skal derfor belyse nogle af de nærliggende tilgange, som ellers kunne have været anvendt til undersøgelse af beboernes hjemfølelse i Postparken, men som blev udeladt i vores egen afvejning.

Som Després argumenterer for, er det vigtigt også at have de mere overordnede strukturer for øje, når man undersøger hjem (Després 1991:103). Selvom specialet har gennemgået den almene boligsektors historiske udvikling, er denne korte beskrivelse ikke fyldestgørende til at redegøre for boligsektorens samfundsmæssige rolle på det danske boligmarked. Måden hvorpå de almene boliger finansieres, og hvilken rolle sektoren spiller i forhold til en øget urbanisering, kunne være interessante perspektiver at have med i undersøgelser om hjem i almene boliger. Det med finansieringen kunne fortælle mere om, hvilken type af almene boliger, der opføres for øjeblikket. I Postparkens tilfælde er huslejen forholdsvis lav, og flere af de informanter, vi har snakket med fremhæver også huslejen som værende en vigtig del af det at bo i almen bolig. Flere af informanterne bor også alene og klarer dermed huslejen med en enkelt indtægt. Det samme formoder vi ikke gør sig gældende i noget af det nyere almene byggeri, der opføres flere steder i de større byer. Kigger man på huslejeniveauet for nogle af de nyere almene boliger, ser man, at huslejen flere steder ligger på et niveau, som kræver to indtægter at dække, hvis man for eksempel bor der med sin familie. Når huslejen nu bliver fremhævet af flere af vores informanter, tyder det på at spille en forholdsvis vigtig rolle i forbindelse med valg af bolig. Det er derfor ikke uvæsentligt, hvilken type af almene bolig, man tager udgangspunkt i, når man undersøger hjemfølelsen.

Hvis man skal fortsætte i samme spor og se den almene bolig fra et strukturelt perspektiv, ville det også være interessant at se nærmere på sektorens seneste udvikling. Man må formode, at de stigende grundpriser i de større byer får en betydning for hvilke typer af almene boliger, man opfører fremover. Trods ændringer i planloven om mulighed for 25 procent almene boliger i nye boligområder, er den almene boligsektor stadig op mod nogle markedsvilkår og en urbanisering, der sætter nogle økonomiske udfordringer for boligsektoren. Det kan være med til at begrænse mulighederne for at opføre billige boliger, og med denne udvikling ville de nye almene boliger tiltrække et mere snævert segment af befolkningen, der ikke ville afspejle den samme diversitet og mangfoldighed, som man ser det i andre almene boliger.

En komparativ analyse af to forskellige afdelinger kunne også være med til at validere resultaterne fra vores undersøgelse, og det vil til en vis grad også vise noget om, hvilken udvikling den almene boligsektor bevæger sig i, og hvilken hjemfølelse de nyere boliger er med til at fordre. Er der

for eksempel forskel på hverdagspraksisser i de nye almene boliger i forhold til de ældre, og hvordan er de lokale fællesskaber anderledes mellem de to typer af afdelinger?

Der er med andre ord nogle dynamikker på det strukturelle niveau, der har indflydelse ned på individniveau. Strukturen i den almene boligsektor kan have indvirkning på de nære hverdagspraksisser og på måden, hvorpå beboerne oplever hjemfølelse i deres almene bolig. Det kan derfor give et mere holistisk billede af hjemfølelsen ved også at undersøge boligsektorens struktur grundigt. Dette gør sig især gældende for de af beboerne, der har en særlig tilknytning og måske et ideologisk tilhørsforhold til den almene boligsektor. For dem er systemet en væsentlig del af deres boligsituation og dermed også deres hjemfølelse, så hvis man vil undersøge, hvad det vil sige at være hjemme i systemet, kan man med fordel undersøge systemet mere selvstændigt, end det er gjort i dette speciale. I en sådan undersøgelse ville det være interessant at se nærmere på, hvilket diskurser og sproglige dynamikker, der er gennemgående i forskellige niveauer i den almen.

En af specialets brugte teoretikere Martin Heidegger har lavet en sproglig analyse af at bygge og argumenterer at bygge er at bo. Heidegger er generelt sprogligt interesseret. Som dette speciale forsøger at belyse, kan beboerne føle sig hjemme i det system, som den almene boligsektor er, og man kan hertil argumentere, at der hører et særligt sprog hertil. Der er givetvis et særligt sprog mellem beboere i alle boligtypologier, som eksempelvis parcelhusejere, der snakker om grundskyld, friværdis eller udsving på boligmarkedet. I dette speciale er vi dog særligt interesseret i den almene bolig.

Blandt beboerne i en almen boligafdeling er der også et særligt sprog, hvilket vi også opdagede under vores interviews. Her blev der blandt andet talt om vedligeholdelseskonto og afdelingsmøder, og informanterne nævner det i flæng, uden det bliver udpenslet yderligere. Vi har ikke valgt at dykke mere ned i det sprog, som informanterne taler eller betydningen af de enkelte ord, hvilket både skyldes at vi qua vores tidligere erfaringer og opnået viden, har en forståelse for dele af dette sprog, og vi valgte derfor blot at lade beboerne tale uden at skulle forklare. En analyse, der går mere i dybden med sproget kan være med til at belyse, hvilken betydning sproget har for beboerne, og hvordan det almene sprog bliver skabt. Skal man have boet i den almene sektor et vis antal år, og skal man dele den almene boligsektors værdier, for at kunne tale sproget? En dybdegående analyse i sproget kan medvirke til at undersøge, hvordan beboernes hjemfølelse opstår, og om man tilegner sig et sprog i takt med, at man opnår en tilknytning til stedet.

I forlængelse af ovenstående kunne det være interessant at foretage et fokusgruppeinterview med en gruppe af beboere. Vi har den antagelse, at ved et fokusgruppeinterview mellem beboere fra en almen boligafdeling, vil der opstå en samtale med en intern forståelse mellem beboerne angående det at bo i en almen boligafdeling og eksempelvis, hvordan det vil være at bo i Postparken. Det vil være interessant at undersøge, om beboerne fra starten taler et bestemt sprog med hinanden, eller om der undervejs opstår et sprog mellem dem. Og kan dette sprog være med til at indkredse det komplekse felt som hjemfølelse er?

46 - 54
10 Km.

Litteraturliste

Bøger/tekster

Bech-Danielsen, Claus, Stender, Marie & Mechlenborg, Mette (2018): "Welcome Home - Tendencies in Danish Housing Architecture", Politikens Forlag

Buttimer, Anne (1980): "Home, Reach, and the Sense of Place" in Anne Buttimer & David Seamon The Human Experience of Space and Place, St. Martins Press

Gullestad, M. (1989): "Hverdagsliv og kultur, diskusion av begreper" i Kultur og hverdagsliv. På sporet af det moderne Norge. Universitetsforlaget, Oslo.

Gram-Hanssen, Kirsten & Bech-Danielsen, Claus (2008): "Home Dissolution: What Happens After Separation?" Housing Studies, 23(3)

Gram-Hanssen, Kirsten & Bech-Danielsen, Claus (2012): "Creating a new home: Somali, Iraqi and Turkish Immigrants and their homes in Danish Social Housing". Journal of Housing and the Built Environment, vol 27, nr. 1

Harper, Douglas (2002): "Talking about pictures: a case for photo elicitation" Visual Studies, Vol. 17, No. 1

Juul, Søren (2012) "3. Fænomenologi" i Samfundsvidenskabernes videnskabsteori - en indføring af Søren Juul og Kirsten Bransholm Pedersen (red.), 1. udgave, 2. oplag, Hans Reitzels Forlag

Jørgensen, Anja (2008): "Lokale fællesskaber i den senmoderne by", Dansk Sociologiforening vol 19, No 3

KAB (2016): "Håndbog om almene boliger - Spilleregler for bestyrelser, beboere og ansatte i den almene boligsektor" KAB København V

Kristensen, Hans (2017): "DAB - 75 år med almene boliger", DAB

Kristensen, Hans & Hans Skifter Andersen (2009): "Befolkningens boligønsker", Center for Bolig og Velfærd - Realdania Forskning

Kvale, Steiner & Brinkmann, Svend (2009): "InterView", 2. udgave, 5. oplæg Hans Reitzels Forlag, København

Lind, O., & Møller, J. (1994): "Folkebolig Boligfolk - politik og praksis i boligbevægelsens historie", Boligselskabernes Landsforening.

Mallet, Shelly (2004): "Understanding home: a critical review of the literature". The Sociological Review, 52

Mechlenborg, Mette (2007): "Hjemme i globaliseringen", DANSK SOCIOLOGI Nr. 4/18. årg. 2007

Mifflin, Erin & Wilton, Robert (2005). No place like home: rooming houses in contemporary urban context. Environment and Planning A vol, 37

Oldrup, Helene Hjorth & Carstensen, Trine Agervig (2012): "Producing geographical knowledge through visual methods" Geografiska Annaler: Series B, Swedish Society for Anthropology and Geography

Reckwitz, Andreas (2002): Toward a Theory of Social Practices A Development in Culturalist Theorizing. European Journal of Social Theory, 5(2)

Socialministeriet (2006): "Den almene boligsektors fremtid", Socialministeriet, 2. udgave.

Sjørø, Inger (2007): "Husets univers. Om danske enfamiliehuse i tid og rum", DANSK SOCIOLOGI Nr. 4/18. årg

Rapporter

Kristensen, Hans (2007): "Housing in Denmark", Center for Boligforskning.

Regeringen (2018): "Et Danmark uden parallelsamfund - ingen ghettoer i 2030"

Mechlenborg, Mette & Bech-Danielsen, Claus (2017): Renovering af almene boligområder - evaluering af fysiske indsatser gennemført i perioden 2014-2016", Forskning i det byggede miljø, SBI, Polyteknisk Boghandel og Forlag ApS

Internetsider

aab.dk: "At bo alment", Hentet 30. maj 2018

URL: <http://www.aab.dk/da/MainMenu/Boligsoegende/At-bo-alment>

Bolius.dk, "skatteregler ved boligsalg", Hentet den 26. maj 2018

<https://www.bolius.dk/skatteregler-ved-boligsalg-16700/>

Danmarks Statistik: "Flere bor til leje", Boligopgørelsen 2015. Hentet den 16. marts 2018

URL: <https://www.dst.dk/da/Statistik/nyt/NytHtml?cid=19472#>

Heidegger, Martin (1951 (2002)): "Tænke bygge bro", Intern faglig debat på Kunstakademiets Arkitekt-skole, Afd 6 Hentet d. 30. maj 2018

URL: https://kadm.dk/sites/default/files/files/grid_18-19_1.pdf

Kristiansen, Cecilie Lund; Anders Legarth Schmidt & Johan Moe Fejerskov (2015): "En koleraepidemi blev til en halv million almene boliger", Politiken, 9. juli 2015, Hentet den 13. februar 2018.

URL: <https://politiken.dk/oekonomi/bolig/tagoverhovedet/art5582262/En-koleraepide-mi-blev-til-en-halv-million-almene-boliger>

Landsbyggefonden a, "Organisationen", Hentet d. 15. maj 2018

URL: <https://lbf.dk/om-lbf/organisationen/>

Landsbyggefonden b, "Renoveringsstøtte", Hentet d. 15. maj 2018

URL: <https://lbf.dk/stoette/renoveringsstoette/>

Licitationen: "Postparken Helhedsplan" Hentet d. 15. maj 2018

https://www.licitationen.dk/project/view/1317/postparken_helhedsplan

PAB: "Afdelinger" Hentet d. 30. maj 2018

URL: <http://www.pab.dk/afdelinger/postparken/>

Vacher, Mark (2007): "Et hjem er noget man gør", Center for boligforskning, Hentet den 17. maj 2018.

URL: http://boligforskning.dk/sites/default/files/et_hjem_vacher.pdf

Vestergaard, Hedvig (2018): "Almennyttige boliger", i Den Store Danske, Gyldendal. Hentet 9. februar 2018.

URL: http://denstoredanske.dk/Mad_og_bolig/Bolig/Boligforhold/almennyttige_boliger

Økonomi- og indenrigsministeriet (2016): "Analyse: Almene boliger – hvor mange, hvor i landet og hvor høj er huslejen?" Hentet den 19. maj

URL: <https://oim.dk/nyheder/nyhedsarkiv/2016/apr/analyse-almene-boliger-hvor-mange-hvor-i-landet-og-hvor-hoej-er-huslejen/>

